

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

URFA HAMİDİYE ALAYLARI

Oğuz GÜMÜŞTEKİN

ŞANLIURFA-2019

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

URFA HAMİDİYE ALAYLARI

Oğuz GÜMÜŞTEKİN

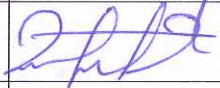

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI

ŞANLIURFA-2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Tarih Anabilim Dalı 165224001 numaralı Oğuz Gümüştekin'in hazırladığı "Urfa Hamidiye Alayları" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 21/06/2019 tarihinde, saat 11:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABUL** (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

21/06/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Osman KARLANGIÇ	Kabul	

Bu tezin Tarih Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

28.../06/2019

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Oğuz GÜMÜŞTEKİN
Öğrenci Numarası: 165224001
Enstitü Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe): Urfa Hamidiye Alayları

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Urfa Hamidiye Alayları çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 136 sayfalık kısmına ilişkin, 02/05/2019 tarihinde şahsım/danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 22'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarının bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygularıyla arz ederim.

21/06/2019
Oğuz GÜMÜŞTEKİN
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 21/06/2019

Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)

ÖZET

URFA HAMİDİYE ALAYLARI

GÜMÜŞTEKİN, Oğuz

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI

Haziran, 2019, 136 sayfa

Bu araştırmamızda, 1891 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kurulan Hamidiye Alayları ve Urfa Hamidiye Alayları ele alarak incelendi. Sultan Abdülhamid'in kurmuş olduğu Hamidiye Alaylarının kurulmasındaki sebepler ortaya konulmuştur. Bu sebepler; merkezi otoriteyi güçlendirmek, Ermeni isyanlarına karşı bölgenin güvenliğini sağlamak, aşiretlerden askeri güç anlamında faydalanmak ve İslamcılık politikasını uygulamaktır.

Urfa bölgesinde kurulan Hamidiye Alayları için Dördüncü Ordu-yu Hümayun Müşiri Zeki Paşa görevlendirilmiştir. Urfa Hamidiye Alayları kuruluşunu 1895 yılında tamamlayabilmiştir. Ayrıca bu alaylar 7. Liva'da, 51, 52, 53, 54 ve 55. alaylar olarak yer almıştır. Urfa bölgesine bağlı Harran nahiyesinde yer alan Kays aşireti 51. ve 52. Alayda, Suruç nahiyesinde yer alan Berazi aşireti ise 53, 54 ve 55. alaylarda yer almaktadır.

Bu çalışmamızda başta Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgeleri olmak üzere araştırma eserleri, makaleler, bu konudaki tezler ve dönemin salnamelerinden faydalanılmıştır. Böylece dönemin olayları ve olgularının doğrulanarak ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bu tezimizin neticesinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kurulan Hamidiye Alayları ve özelde Urfa Hamidiye Alaylarının kuruluşu, bölgeye sağladığı yararlar ve zararlar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hamidiye Alayları, Urfa, Sultan Abdülhamid, Aşiret.

ABSTRACT

HAMIDIYE REGIMENTS IN URFA

GÜMÜŞTEKİN, Oğuz

Master's Thesis

Department of History

Advisor: Asst. Prof. Dr. İlhan PALALI

June, 2019, 136 pages

In this study, Hamidiye Regiments – particularly those in Urfa – that were set up in Eastern and South-eastern Anatolia regions in 1891 were analysed. The reasons why Hamidiye Regiments were founded by Sultan Abdul Hamid were revealed. These reasons were found to be strengthening central authority, securing the region against Armenian rebels, benefiting from the military power of tribes, and implementing Islamism policy.

Zeki Pasha, who had then been the 4th Imperial Army Counsellor was assigned to set up Hamidiye Regiments in Urfa region. The founding process of Urfa Hamidiye Regiments was completed in 1895. These regiments belonged to the 7th Brigade as 51st, 52nd, 53rd, 54th and 55th regiments. In Harran district that was affiliated with Urfa region, the Kays tribe took part in 51st and 52nd regiments while in Suruç district, the Berazi tribe was included in 53rd, 54th and 55th regiments.

In our study, research papers, articles, theses, annuals and particularly documents of the Ottoman archives of the Prime Ministry were examined. Therefore, it was aimed to verify events and phenomena of the period in question. As a result of the study, the founding of Hamidiye Regiments – particularly those in Urfa – that were set up in Eastern and South-eastern Anatolia regions was analysed. Moreover, their contribution and damages to the region were also demonstrated.

Keywords: Hamidiye Regiments, Urfa, Sultan Abdul Hamid, Tribe.

URFA HAMİDİYE ALAYLARI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORİJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	IX
TABLOLAR LİSTESİ.....	XI
EKLER LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU	6
1.2. II. ABDÜLHAMİD'İN DIŞ POLİTİKASI	7
1.3. II. ABDÜLHAMİD'İN İÇ POLİTİKASI	9
1.3.1. Merkezîyetçilik.....	10
1.3.2. İslam Birliği	11
1.3.3. Denge Siyaseti	12
1.3.4. Reform Siyaseti	13
1.4. OSMANLI DEVLETİ'NİN ASKERİ DURUMU	13
1.5. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE ERMENİ MESELESİ.....	15
1.6. DOĞU ANADOLU'NUN DURUMU	19

1.6.1. II. Abdülhamid Dönemi Doğu Anadolu'nun Durumu	21
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

HAMİDİYE ALAYLARI

2.1. HAMİDİYE ALAYLARININ KURULUŞ SEBEPLERİ	24
2.2. HAMİDİYE ALAYLARININ KURULUŞU	29
2.3. ALAYLARA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEME	32
2.3.1. İlk Nizamname	32
2.3.2. 1892-1895 Yılları Arasında Alayların Durumu	36
2.3.3. İkinci Nizamname (1896)	38
2.3.4. 1895'den Sonra Hamidiye Alayları	42
2.3.5. Hamidiye Alaylarının Reis ve Subay Listesi	46
2.4. AŞİRET MEKTEBİ	47
2.5. HAMİDİYE ALAYLARININ SON DÖNEMLERİ	50
2.5.1. II. Abdülhamid Dönemi'nin Son Yıllarında Hamidiye Alayları	50
2.5.2. II. Meşrutiyet'ten Sonra Hamidiye Alayları	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

URFA HAMİDİYE ALAYLARI

3.1. URFA BÖLGESİNDE HAMİDİYE ALAYLARINA KATILAN AŞİRETLER	57
3.1.1. Karakeçili Aşireti	57
3.1.2. Milli Aşireti	61
3.1.3. İzol Aşireti	65
3.1.4. Baziki Aşireti	67
3.1.5. Dinaî Aşireti	69
3.1.6. Berazi Aşireti	70
3.1.7. Kays Aşireti	72
3.2. URFA HAMİDİYE ALAYLARININ KURULUŞU	73

3.3. HARRAN HAMİDİYE HAFİF SÜVARİ ALAYLARI	75
3.4. SURUÇ HAMİDİYE HAFİF SÜVARİ ALAYLARI	77
3.5. SİVEREK HAMİDİYE HAFİF SÜVARİ ALAYLARI	79
3.6.URFA BÖLGESİNDE HAMİDİYE ALAYLARINA MENSUP OLAN AŞİRETLER ARASINDAKİ REKABET VE ÇATIŞMALAR.....	83
SONUÇ	96
KAYNAKÇA.....	100

KISALTMALAR

A.MKT. UM	Sadaret Umum Vilayet Evrakı
AE. SAMD. III	Ali Emiri Üçüncü Ahmed
ATAM	Atatürk Araştırma Merkezi
BEO	Bab-1 Ali Evrak Odası
bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bs.	Baskı Sayısı
C.DH.	Cevdet Dâhiliye
çev.	Çeviri
DH. MKT.	Dâhiliye Mektubi Kalemi
DH. ŞFR.	Dâhiliye Şifre Kalemi
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editörler
H.	Hicri
HAT	Hatt-ı Hümayun
Haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	Ve Diğerleri
Y.A.HUS.	Yıldız Hususi Maruzat
Y.E.E.	Yıldız Esas Evrakı

Y.MTV.	Yıldız Mütenevvi Maruzat
Y.PRK. ASK.	Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Askeri Maruzat
Y.PRK. AZJ.	Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayanlar

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Hamidiye Alaylarını Oluşturan Aşiretler.....	45
Tablo 2: Aşiret Mektebinde İki Yıl İçinde Öğretilecek Dersler.....	49
Tablo 3: Harran Hamidiye Hafif Süvari 51. Alayı Ümera ve Zabitanı.....	76
Tablo 4: Harran Hamidiye Hafif Süvari 52. Alayı Ümera ve Zabitanı.....	76
Tablo 5: Suruç Hamidiye Hafif Süvari 53. Alayı Ümera ve Zabitanı	77
Tablo 6: Suruç Hamidiye Hafif Süvari 54. Alayı Ümera ve Zabitanı	78
Tablo 7: Suruç Hamidiye Hafif Süvari 55. Alayı Ümera ve Zabitanı	79
Tablo 8: Siverek Hamidiye Hafif Süvari 45. Alayı Ümera ve Zabitanı.....	81
Tablo 9: Siverek Hamidiye Hafif Süvari 46. Alayı Ümera ve Zabitanı.....	82

EKLER LİSTESİ

- EK- 1:**Suruç civarında çoğunluğunu Arapların oluşturduğu Hamidiye alayları Süvari Birliği ek s.1
- EK- 2:** Harran Hamidiye Süvari Alayları ek s.2
- EK- 3:** Hamidiye Süvari Alayları Milli Aşiret Reisi İbrahim Paşa ve Süvarileri
..... ek s.3
- EK- 4:** Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa maiyyeti ile birlikte Viranşehir’de ek s.4
- EK- 5:** Urfa ve Mardin’de Bulunan Hamidiye Alayları Kartpostalı ek s.5
- EK- 6:** 1900’lü yıllarda Hamidiye Süvari Alayları İçin Bestelenen Askeri Marş.....
..... ek s.6
- EK- 7:** Harran’da yer alan Kays aşiretinden oluşan Hamidiye Hafif Süvari 51 ve 52.
Alayı..... ek s.7
- EK- 8:** XX. yüzyıl başında Aşiret Mekteb-i Hümayunu Öğrencileri..... ek s.8
- EK- 9:** Suruç kazası ahalisinden Kasım Bin İsa ve rüfekasının katledilmesinden dolayı Hamidiye Süvari 53. Alayında yer alan Ali Bin Hüseyin ve beraberindeki yirmi yedi adamının yargılanmasına dair Arşiv Belgesi..... ek s.9
- EK- 10:** Suruç bölgesinde kurulan Hamidiye Hafif Süvari 55. Alayına dair Arşiv Belgesi..... ek s.10
- EK- 11:** Suruç bölgesinde teşkilatlanması tamamlanan 55. Hamidiye Hafif Süvari Alayının Kaymakamlığına Reşid Efendi’nin atanmasına dair Arşiv Belgesi ek s.11
- EK- 12:** Baziki Aşiretinin Hamidiye Süvari Alaylarına alınması teşhir edilince bundan dolayı aşiret mensupları arasında çıkan isyana dair Arşiv Belgesi ek s.12
- EK- 13:** Urfa’nın Suruç kazasında bazı aşiret reisleri arasında anlaşmazlık ve münaferetin izalesi için Halep’te bulunan Süvari Miralayı Said Bey’in Urfa’ya gönderilmesine dair Arşiv Belgesi ek s.13

GİRİŞ

Doğu Anadolu bölgesi 1071'den beri Türklerin anavatanı ve öz yurdu olarak Türklüğün, milli kültürün ve Müslümanlığın kök saldığı, geliştiği önemli bir bölgedir. Bu yönüyle Doğu Anadolu'nun Trakya'dan, Batı Anadolu'dan; Edirne'nin Hakkâri'den, Konya'nın Urfa'dan bir farkı yoktur. Bu merkezlerin her biri, bütün olan milli varlığın, devletin ve vatanın ayrılmaz parçalarıdır. Bugünkü yaşadığımız ülkede ve bu ülkenin önemli bir parçası olan Urfa'da Selçuklu İmparatorluğu, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Artukoğulları ve Osmanlı İmparatorluğu gibi irili ufaklı Türk beylikleriyle ve devletleriyle sürdürölen 900 yıllık Türk varlığı baş göstermiştir.¹

XIX. yüzyıl, etkisi itibariyle günümüzde de devam eden gelişmelerin temellerinin atıldığı bir dönemdir. Sanayi devrimine kadar bütün toplumlarda devlet yönetimi, halkın günlük yaşamı, üretim, savaş malzemeleri, ulaştırma, ticaret, haberleşme gibi faaliyetler benzer özellikler göstermekteydi. Bu dönemde devletler, ticaretten ziyade tarım toplumu özelliklerine sahip olup üretim, ulaşım-haberleşme gibi faaliyetleri; su, hava, insan ve hayvan gücü gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanarak temin etmekteydi. Devlet yönetimlerinde, temeli dine dayalı olan monarşi hâkimdi. Buna bağlı olarak da devletin tüm topraklarının tek sahibi hanedan ailesi olmuştu. Saltanat sisteminin getirdiği bu anlayıştan dolayı, kardeşler arasında taht için veraset kavgaları yaşanmaktaydı.²

Osmanlı İmparatorluğu, II. Abdülhamid'in tahta geçtiği 19. Yüzyılın son çeyreğinde buhranlı dönemini yaşamaktaydı. Devlet içte ve dışta birçok sorunlarla baş etmeye çalışmıştır. II. Abdülhamid'in padişahlığı döneminde bu sorunları çözmek için büyük bir mücadeleye girişilmiş ayrıca ülke bütünlüğü sağlamaya çalışılmış, dış güçlerle de mücadele edilmeye çalışılmıştır. Sultan Abdülhamid bu sorunları çözebilmek için kendine özgü bir yönetim sistemi kurmuştur. Devlet

¹ Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 1. bs. (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987), 5.

² Yüksel Bayıl, *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın İkmal ve İaşesi*, (Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 1.

merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışarak ülke problemlerini bu doğrultuda çözmeye yoluna gitmiştir.³

Batılı devletler, milliyetçilik düşüncesini teşvik ederek Şark meselesi adı altında azınlıklara karşı çeşitli problemleri ortaya çıkararak ya da yeni sorunlar üreterek, Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki halk üzerinde karışıklık çıkarmaya çalışmışlardır.⁴

Sultan Abdülhamid, Şark meselesi ışığı altında imparatorluk sınırları içinde ortaya çıkan her bunalımın ve krizin arkasında batılı devletlerin olduğunu, batılı güçler tarafından teşvik edilen ve desteklenen ıslahatların Hristiyan halk için önce muhtariyet sonra istiklal, Osmanlı İmparatorluğu içinde parçalanma ve zayıflama anlamına geldiğini, yaşanan tarihi tecrübeler sayesinde gayet iyi bilmekteydi. Bundan ötürü de elden çıkan yani kaybedilen topraklara karşılık Sultan Abdülhamid bütün gücüyle ve yaşadığı tecrübeyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu kurtarmak, bu bölgelerde Ermenistan Devleti'nin kuruluşunu engellemek, İngiliz ve Rus emperyalizminin hareket çabalarını azaltmak için yoğun çaba içine girmiştir. Sultan Abdülhamid, siyasi zekâsıyla Devlet-i Aliye aleyhinde esen olumsuz durumları bertaraf ederek ve büyük güçlere karşı dengeli bir politika izleyerek Osmanlı topraklarının parçalanmasına engel olmak için büyük bir mücadele içinde olmuştur.⁵

Sultan II. Abdülhamid tarafından oluşturulan Hamidiye Alaylarının, asırlardan beri devlete faydası olmayan ve zaman zaman huzursuzluk çıkaran aşiretleri faydalı hale getirerek bu aşiretlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ortaya çıkan Ermeni komitecilerinin ve askerlerinin isyanlarını bastırmada ve bölgeye yaptıkları saldırıları engellemede başarılı olduğu görülmüştür.⁶ Doğu sorunu temelde devlet çapında iç sorun olarak görünüyordu. Fakat Avrupalı devletler, Ermeni meselesinde de olduğu gibi Ermenileri nasıl ikna etmeye ve kandırmaya çalışılırsa da aynı şekilde, aynı politikayı Kürt halkı üzerinde

³ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 5.

⁴ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 1.

⁵ İlhan Palalı, "Urfa Hamidiye Alayları", *GAP zirvesi III. Uluslararası Piri Reis Dil-Tarih-Coğrafya Kongresi (Şanlıurfa, 4-7 Ekim 2018)*, ed. Şirin Gülcen Eren (Şanlıurfa: İksad Yayınevi, 2018), 2.

⁶ Metin Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 2.

de uygulamaya başladılar. Doğu sorunu ve Ermeni meselesi yani ikisi de bir iç sorun iken dış sorun haline geldi.⁷

Sultan II. Abdülhamid, döneminin sorunlarına karşı bulmuş olduğu çözüm yollarında uyguladığı politikalar, gerek iç gerekse dış siyasette kendi saltanatı süresince işe yaramış görünüyordu. Öyle ki yıkılmakta olan Osmanlı Devletini otuz yıl daha ayakta tutmayı başarmıştır.⁸

Hamidiye Alayları, Sultan Abdülhamid'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi için uygulamış olduğu politikanın temel taşlarından biridir. Sultan Abdülhamid'in uyguladığı bu politika sayesinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilayetleri imparatorluk sınırları içinde yer almıştır. Bu politika sayesinde devlete karşı kullanılmak istenen aşiretlerin İmparatorluğun kaderine ortak edilmeye çalışıldığı görülmektedir.⁹

Urfa¹⁰, Osmanlı Devleti'nin iskân siyasetinde birçok aşiretin yerleştirildiği önemli bölgelerden biridir. Urfa bölgesine iskân edilmiş aşiretler bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarında büyük rol oynamışlardır. Urfa yöresine kendi isteğiyle gelip yerleşen aşiretler olduğu gibi bölgeyi eşkıyalara karşı koruma, ziraat faaliyetlerini devam ettirme ve bölgeyi kültürel anlamda şenlendirme amaçlı iskân edilen aşiretler de olmuştur. Aşiretler Urfa yöresinde birbirlerinin eşkıyalık saldırılarına maruz kalmış ve bunların sonucunda bölgeden kaçan aşiretler de olmuştur. 19.yüzyılda bölge büyük devletlerin yayılma alanları konusunda birçok tehditlere maruz kalmış bu sebeple bölgede yaşayan Ermeniler bağımsızlık amaçlı birçok ayaklanma çıkarmaya başlamışlar bunun üzerine dönemin Padişahı Sultan Abdülhamid yörede hem aşiretler arası mücadeleye son vermek hem de olası bir Ermeni tehdidine karşı aşiretlerden bölgeyi koruyacak önlemler almak için aşiret kuvvetlerinden askeri kuvvetler oluşturmuştur. Biz bu tez araştırmamızda Urfa

⁷ Fikretin Yavuz, *Osmanlı Devleti Dış Politikasında Ermeni Sorunu: 1896 Osmanlı Bankası Baskını Örneği*, (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 1-2.

⁸ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 24-25.

⁹ Palalı, "Urfa Hamidiye Alayları", 2.

¹⁰ Ashında Urfa, Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Memluk Devleti ile Osmanlı Devleti arasında mücadele alanı olmuş ve Yavuz'un gönderdiği Bıyıklı Mehmet Paşa'nın eliyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi Osmanlı toprakları içerisine dâhil edilmiştir. Böylece Urfa Osmanlı Devleti'nin himayesine girmiştir. Bkz. Kazım Paydaş, "Urfa'nın Osmanlı Hâkimiyetine Geçmesi", *Osmanlı Urfası*, ed. Abdullah Ekinci (İstanbul: Urfa Okulu Yayınları, 2018), 38-39.

Hamidiye Alayları ve bu Hamidiye Alaylarında yer alan aşiretleri çeşitli açılardan ele alarak inceledik.

Amac:

Avrupa devletlerinin Ermenileri kışkırtmalarına karşılık çıkardıkları ayaklanmalara karşı bazı tedbirler almak için II. Abdülhamid tarafından Arap, Türkmen ve Kürt aşiretlerinden kurulan Hamidiye Alayları, yakın tarihimizde özellikle de II. Abdülhamid'in izlediği iç siyasette önemli bir yer teşkil etmiştir. Buradan hareketle, Hamidiye Alaylarının doğu ve güneydoğudaki özellikle de Urfa bölgesindeki durumuna ve faaliyetlerine dair arşiv kayıtları ve bu konudaki yapılan çalışmalar incelenerek karşılaştırılmış ve yeni bir sentezle özgün bir eser ortaya konulması hedeflenmiştir.

Önem:

Hamidiye Alayları ile ilgili genel çalışmalar olduğu halde, Urfa bölgesindeki Hamidiye Alaylarının kuruluşu ve faaliyetleri ele alınmamış olduğu için biz Urfa bölgesinde kurulan Hamidiye Alaylarını ve bu alaylara katılan Urfa aşiretlerini tespit ederek bu konuda aşiretlerin devletle ve birbirleriyle olan ilişkilerini, asayişini ve sosyal durumunu bölgenin önemi açısından ortaya koymaya çalışacağız.

Yöntem:

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi:

XIX. yüzyılda Osmanlı'nın iç meselesi olarak dış devletlerin desteğiyle başlatılan Ermeni isyan ve katliamı akabinde bu katliama karşı kurulan Hamidiye Alayları hakkında devlet arşivlerindeki muazzam belge koleksiyonları, eserler ve indeksler taranmıştır. Sonrasında ise Urfa Hamidiye Alayları ile ilgili eserlerin analizleri yapılarak ve bilimsel verilerin ışığında yeni bir eser oluşturulmaya gayret edilmiştir.

Tezle ilgili veri toplarken hem klasik usul hem de modern usul birlikte kullanılmıştır. Bunun için Türkiye'de belli başlı kütüphaneler, (Türk Tarih Kurumu, Milli Kütüphane vb.) ile üniversitelerin kütüphanelerindeki kaynaklar ile Başbakanlık Osmanlı Arşivinde mevcut bulunan belgelerden birinci dereceden kaynak olarak faydalanılmaya çalışılmıştır.

Diğer bir yöntemde ise internet ortamından ulaşılabacak makale ve eserler kullanılmıştır. Özellikle de kütüphanelerin abone buldukları elektronik veri tabanlarına ulaşılarak gerekli bilgiler bu sayede elde edilmiştir.

Sınırlılıklar:

Bu çalışma, 1891-1914 yılları arasında Urfa bölgesinde bulunan Suruç, Harran, Viranşehir ve Siverek'te kurulan Hamidiye Alaylarını kapsamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

II. Abdülhamid 21 Eylül 1842'de dünyaya geldi. Babası Abdülmecit, Annesi ise Tir-i Müjgân Kadın Efendi'dir. II. Abdülhamid 34. Osmanlı padişahı olarak 31 Ağustos 1876 yılında tahta geçti.¹¹

Sultan Abdülhamid tahta çıktığında devlet içeriden ve dışarıdan tehdit altındaydı. Çok kısa süre içinde arka arkaya gelen taht değişiklikleri istikrarı alt üst etmişti. Güç dengeleri sarsılmış, yaşanan kanlı olaylar Bab-ı Ali'de güvensizlik ve karamsarlık yaratmıştı. Balkanlardaki bunalım bütün şiddetiyle sürmekteydi. Balkanlarda oluşan hadiselerden dolayı haçlı ruhu uyanmıştı. Bunu fırsata çevirmek isteyen Rusya ise tehditlerinin dozunu kaçırmaya başlamıştı. Balkanların hatta Doğu Anadolu'nun elden çıkacağı gün yakındı.¹²

Bu dönemde devlet içte ve dışta zayıflamıştı. Sultan Abdülhamid Osmanlı Devleti'ni, hatta derin bir uykuda olan İslam dünyasının tamamını ayağa kaldırmak için uğraştı. Müslümanları Avrupa'nın etkisinden kurtararak bir araya getirmeye çalıştı. Ayrıca Müslüman toplumu tek bir ümmet olmaya davet ederek, ülkesi içinde ortaya çıkan karışıklıklara son vermek için mücadelesini sürdürdü. Ancak Avrupa, bunlara engel olmak için bütün yolları deneyerek onun çabasını yok etmeye, etrafını iç ve dış problemlerle kuşatmaya çalıştı. Avrupa devletleri Abdülhamid'in amaçlarını gerçekleştirmesine engel olmak için yoğun çaba harcadılar.¹³

¹¹ Ergin Akarlı, "II. Abdülhamid: Hayatı ve İktidarı", *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 2: 253.

¹² Azmi Özcan, "Sultan II. Abdülhamid", *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 12: 1550.

¹³ Ahmet Ağırakça, *Peygamber Efendimizin (S.A.V) Doğumundan-Günümüze İslâm Tarihi II*, 1.bs. (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2010), 226.

1.2. II. ABDÜLHAMİD'İN DIŞ POLİTİKASI

1871'den sonra büyük güçler arasındaki bloklaşmalar, blokların Dünya hâkimiyeti için uyguladığı politikalar ve Osmanlı Devleti'yle alakalı olarak hem beraber hem de ayrı ayrı takip ettikleri politikalar ayrıca 93 harbinden sonra Berlin Kongresinde sergiledikleri tavır, II. Abdülhamid'in dış politikasını belirlemede büyük bir etken olmuştur. Nitekim Sultan Abdülhamid, bu olaylar sonucunda kendi düşüncesine göre bazı tecrübeler kazanmıştı. Bunlar; en başta dış politikada ebedi dostluğun ve ebedi düşmanlığın bulunmadığını, her devletin geçici veya sürekli hedefler taşıdığını, her zaman ön planda menfaatlerin geldiğini, askeri kuvvetin, iktisadi yapının ve diplomasi rolünün önem arz etmesidir. Sonuç olarak dış politikasını bu kazandığı tecrübelere göre belirlemiştir. II. Abdülhamid'in dış politikada hedef olarak belirlediği, Osmanlı İmparatorluğu'nun menfaatlerini ve toprak bütünlüğünü korumaktır. Bunu uygulamak için, devletin hedefleri ve gücü arasındaki dengeyi korumanın planlarını yapmaya yönelik önemli faaliyetlere girişecektir. Bundan dolayı da barışçı ve statükocu bir dış politika benimsemiştir. Çünkü Osmanlı'nın saldırgan ya da yayılcı politika gütmesi imkânsızdı. Bu bakımdan diplomasiyi ön planda tutmuştu. Bunlara rağmen, Abdülhamid çok yönlü bir siyasi tavır takınmıştır. Nitekim dış politikada zamana, mekâna, hedeflere ve şartlara göre şu politikaları uygulamak istemiştir; Tarafsızlık, denge politikası, bağımsızlık, dostluklardan ve anlaşmazlıklardan yararlanma, barışçı ve tavizci, fakat duruma göre de tehdit politikası takip etmektir. Bu çerçevede Sultan Abdülhamid, Avrupa büyük devletleri ve Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıklara, dengelere dikkat çekmiş ve bu gibi durumlardan yararlanmasını bilmiştir. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin zayıf olduğunu bildiğinden dolayı barışa ihtiyacı olduğunu farkındadır. Bunun sonucu olarak, bir devletle dostluk kurmaya başka bir devletin düşmanlığını celp etmemeye, devletlerarasındaki bloklaşmalardan uzak olmaya çalışmıştır.¹⁴

Osmanlı Devleti iştah kabartıcı topraklara ve coğrafyaya sahipti. Jeopolitik konum bakımından da büyük bir önem arz etmekteydi. Dünya'nın en işlek ve önemli iki geçidi Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan Boğazlarla Süveyş suyu, fiilen ve

¹⁴ Bayram Kodaman, "II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler", *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 2: 278-279.

hukuken Osmanlı Devleti'nin elindeydi. Bu geçitlere sahip olmak büyük ve güçlü bir devlet için bir güç kaynağı niteliğindedi. Fakat güçsüz bir devlet için dert idi. Donanmanın yetersizliğinden ve ordunun düzensizliğinden dolayı Abdülhamid büyük devletleri birbirleri aleyhine kullanmaktan başka çare bulamıyordu.¹⁵

Osmanlı Devleti tavizci politika gütmüş bundan dolayı da Anadolu ve Rumeli'yi kurtarmak için 1878'de Kıbrıs'ı İngiltere'ye, 1881'de Tunus'u Fransa'ya, 1882'de de Mısır'ı İngiltere'ye feda etmek zorunda kalmıştır. Bırakmak zorunda kaldığı yerlerde Osmanlı hâkimiyeti iyice zayıflamış. Zaten bu tür yerlerin Osmanlı'dan kopması muhakkak görünmekteydi. Bu gibi topraklarda ısrarda bulunmak İmparatorluğun tümünün tehlikeye girmesi demektir, daha büyük kayıplar yaşanabilirdi.¹⁶

Bu dönemde Yahudi Devleti sorunu da ortaya çıkmıştı. Bu fikrin sahibi Theodor Herzl idi. Bu kişi 1896 yılında İsviçre'de düzenlenen Basel Konferansı'nda, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması düşüncesini savunmaktaydı. Herzl, II. Abdülhamid'e yanaşarak, Filistin'e Yahudileri yerleştirmek için onu ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Sultan Abdülhamid onun amacını anlamış ve ona engel olmuştur. Bunun üzerine Herzl, hedefini gerçekleştirmek için Avrupa devletlerine yönelmiştir. Avrupa devletleri nezdinde ise, Osmanlı İmparatorluğunu yok etmek için başka bir sebep olduğundan dolayı büyük bir destek gördü. Hatta Herzl Yahudi Devleti'nin kurulmasına yönelik; devlet hazinesi için elli milyon, sultanın özel hazinesi için de beş milyon cüneyh vermeyi düşünmüştü. II. Abdülhamid ise bu fikri büyük bir şiddetle reddetmiştir.¹⁷

Sultan Abdülhamid, stratejik ve önemli yerlerde ise fevkalade ısrarcı ve inatçı olabilmıştır. Örneğin Doğu Anadolu, Ermeniler ve Girit meselelerinde bu tavrını göstermiş ve "Kellemi veririm Doğu Anadolu'yu vermem" demiştir. Ayrıca 1897 yılında Yunanistan'la savaşı göze almış ve galip gelmiştir.¹⁸

Osmanlı Devleti bu dönemde, Almanya ile dostluk kurmaya başlamıştı. Almanya ile oluşturulacak ilişkilerin iktisadi düzeyde gelişmesini isteyen

¹⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, 1. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991) 1: 253.

¹⁶ Kodaman, "II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler", 2: 279.

¹⁷ Ağırakça, *Peygamber Efendimizin (S.A.V) Doğumundan-Günümüze İslâm Tarihi II*, 228.

¹⁸ Kodaman, "II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler", 2: 279.

Abdülhamid, Almanya'nın Osmanlı Devleti ekonomisine katkısı ve bu konuda mali yatırımların olduğu takdirde bu çıkarları muhafaza etmek için Devlet-i Aliye'yi herhangi büyük tehlike karşısında yalnız bırakmayacağına inanmaktaydı. Aslında, ihalesini Almanların aldığı Haydarpaşa-Basra Demiryolu projesi sadece Osmanlı ülkesinin ekonomik yönden kalkındırma projesi değildi, aynı zamanda yurt savunması için planlanmış bir icraattı.¹⁹

II. Abdülhamid dış politikada Rusya'yı idare etme, İngiltere'nin düşmanlığını çekecek bir tavır takınmama, bu iki devleti Osmanlı Devleti'nden uzak tutma ve ayrıca Almanya'nın desteğini elde etme sonucunda Osmanlı'yı güçlendirme, İngiltere ve Rusya karşısında dengeleyici bir tavır takınma şeklinde tercihte bulunmuştur. Panislamizm'i ise tehdit ve prestij unsuru olarak kullanmayı düşünmüştür. Balkanlarda ise Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'ın Makedonya üzerindeki hak iddialarından, aralarındaki toprak anlaşmazlığından, siyasi rekabetlerinden yararlanarak birleşmelerini ve Osmanlı'ya karşı müşterek hareketlerin önünü kesmiştir. Karadağ Prensiyle dost olmuş, onu büyük Sırbistan Krallığına getireceğini söyleyerek gönlünü almıştır. Böylece Sırbistan ve Karadağ'ın birleşmesine engel olmuştur. Yunanistan'la iyi geçinerek, Bulgarlarla ittifak kurmasını engellemiştir.²⁰

Sonuç olarak, Büyük Devletlerin Azınlıklar lehine Doğu Anadolu'da ıslahatlar yapılmasını II. Abdülhamid saltanatı boyunca reddetmiştir. Bu ıslahatların uygulandığı takdirde bu bölgelerin elden çıkacağını biliyordu.²¹

1.3. II. ABDÜLHAMİD'İN İÇ POLİTİKASI

Bu politikanın başlıca temeli yurdu bir hafiye çemberi içinde tutmak, en küçük kıpırdamadan haber alarak çeşitli unsurları birbirine tutuşturmaktı. Osmanlı yönetiminin beceriksizliği ve birtakım memurların rüşvetçiliği, dışarıdan gelen kışkırtmalar da eklenince devletin durumunu önemli çapta sarsarak karışıklıklar ortaya çıkardı. Doğu Anadolu'da Ermenilere yönelik İngiltere ve Rusya'nın

¹⁹ Mim Kemal Öke, "Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu," *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1993), 12: 222.

²⁰ Kodaman, "II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler", 2: 280.

²¹ Öke, "Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu", 12: 214.

uyguladığı politikalarından dolayı II. Abdülhamid tarafından Kürt Aşiretlerinden atlı alaylar kurulmuştu.²²

II. Abdulhamid tarafından 1891 yılında kurulmuş olan Hamidiye Alayları Doğu Anadolu'nun sosyal, iktisadi ve siyasi yapısında farklılıklar yaratmıştır. Hamidiye Alaylarının önemini anlayabilmek için Sultan Abdülhamid'in uyguladığı iç politikaları bilmemizde yarar vardır.²³

1.3.1. Merkeziyetçilik

II. Abdülhamid dönemi merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Bu durum Sultan Abdülhamid'in kişisel yanıyla ilgili bir husus değildir. Çünkü merkeziyetçi yapı o devrin devletlerinde de yani Bismarck Almanya'sı, Rus Çarlığı ve diğerlerinde de bulunmaktaydı. Osmanlı Devletinde merkeziyetçi yapı Tanzimat Fermanı'nın yayımlanması ile başlamıştır ve 1 Mart 1840 tarihinde yayımlanan kararname ile güçlendirilmiştir.²⁴ Sultan Abdülhamid meşrutiyeti ilan edeceğine dair verdiği sözü tutmuş Kanun-i Esasi'yi 1876 yılında yürürlüğe koymuştur. Mebusan Meclisindeki çalışmalar, çatışmalara dönüşünce meclis işlevini gerçekleştirememiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi, 1878 Berlin Konferansı Sultan Abdülhamid'in meşrutiyeti feshetmesine sebep olmuştur. Merkeziyetçilik fikri ağırlıkla eğilimini artırmıştır. Tanzimatçıların başarısız olması, iç isyanlar ve benzeri olaylar gibi nedenlerden dolayı Sultan Abdülhamid Âdem-i Merkeziyetçiliğe karşı tavır takınmıştır. Meclis-i Mebusan-ı kapatarak merkeziyetçilik fikrini İstanbul'daki mevcut güçlere kabul ettiren Sulta Abdülhamid taşra eşrafına, ordu komutanlarına ve valilere de düşüncesini kabul ettirmeye çalışmıştır.²⁵ Sultan Abdülhamid'i merkeziyetçi bir yapıya sürükleyen ana sebepler şunlardır:²⁶

1. Tanzimat Fermanı'nın imzalanmasını arzu eden şahısların başarısızlık göstermesi,
2. Uygulanmak istenen Reformların yapılamaması,
3. Devletteki Başıbozukluğun çoğalması,

²² Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, 1: 250-251.

²³ Faruk Sümer, *Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu*, (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 70.

²⁴ Sümer, *Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu*, 70.

²⁵ Cevdet Ergül, *II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları*, 1. bs. (İzmir: Çağlayan Yayınları, 1997), 30-31.

²⁶ Sümer, *Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu*, 70-71.

4. 1876'da Kanun-i Esasi'nin ilanı,
5. 1877 yılında Osmanlı-Rus savaşının çıkması ve 1878 yılında Berlin Antlaşması'nın imzalanması.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da teşkil edilen Hamidiye Alayları Merkezîyetçilik siyasetinin önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Merkezîyetçilik, Sultan Abdülhamid için gaye değil, reformlar ve İslam birliği için bir araç olmuştur.²⁷

1.3.2. İslam Birliği

Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerine karşı hamlesi toprak bütünlüğünü korumaktır. Bu sebeple de aldığı tedbirlerin başında İslamcılık siyaseti gelmektedir.²⁸ Osmanlı Devletinde yaşamakta olan çeşitli unsurların özellikle gayrimüslimlere bazı siyasi haklar Tanzimat döneminde yapılan reformlarla verilmişti. Dış güçlerin müdahalesi ve gayrimüslimlerin davranışları yüzünden bu haklar istismara uğramıştı. 93 Harbi sonunda Hıristiyan kesimin İmparatorluktan kopmaları ya da özerk hale gelmeleri, Tanzimatçıların Osmanlıcılık ideolojisinin gerçekleşmeyeceğini açıkça göstermişti.²⁹ İslam birliğini gerçekleştirmek isteyen Sultan Abdülhamid iki çeşit genel siyaseti gündemine getirmiştir; birincisi, Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen ve topraklarına göz diken Avrupa devletlerinin rekabetlerinden yararlanıp birbirleriyle uğraşmalarını sağlamaktır. İkincisi, "Hilafet" makamını hem devletin içinde hem de dışında var olan Müslümanlarla ilgilenip birlik ve beraberliği sağlayarak Rusya ve Avrupa devletleri üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaktır.³⁰ Kökü 1872 tarihine kadar dayanan "İslam Birliği" yani "Panislamizm" bu ideolojik boşluğu doldurdu. Bu düşünce Osmanlıcılık fikrine göre daha mantıklıydı. Çünkü İmparatorluğun önemli çoğunluğu Müslümanlar oluşturuyordu ve bu çoğunluğu bir araya getirip kaynaştıracak önemli hususlar çoktu. Bunun en önemlileri İslam dini ve Hilafet makamıydı.³¹ "Halifelik" makamı Sultan Abdülhamid'in en önemli güç

²⁷ Ergül, *II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları*, 31.

²⁸ Mehmet Rezan Ekinci, "1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 9/2 (Kasım 2017): 703.

²⁹ Sümer, *Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu*, 71.

³⁰ Ergül, *II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları*, 32.

³¹ Sümer, *Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu*, 71.

unsurudur. Müslümanlar için vahye dayalı bir otorite, gayrimüslimler için kendisine bağlananların oluşturduğu caydırıcı etkiye sahip temel faktördür.³²

Osmanlı Devleti'ni ve Sultan Abdülhamid'i yıkmaya çalışan bütün dış mihraklara karşı Sultan Abdülhamid, Panislamizm politikasını yürütmeye çalışmıştır. Bu siyasetin başarılı olabilmesi için siyasi yönden büyük bir önem arz eden Hacc müessesinden faydalanmak ve Mekke'ye gelen binlerce Müslüman hacı aracılığıyla kendi düşüncelerini Dünya Müslümanlarına yetiştirmek amacıyla, İstanbul-Hicaz ulaşımına önem vermiş ve "Hicaz Demiryolunu" Medine'ye kadar taşımıştır. Bazı kaynaklar, bu dönemlerde Sultan Abdülhamid'in yılda 100 km. demiryolu yaptırmaya çalıştığını belirtmektedir.³³

Avrupa Devletlerinin yıkıcı faaliyetlerine karşı daha çok müdafaa amaçlı ve yerine göre taarruz amacıyla Müslümanları bir araya getirmeye yönelik bir proje olarak sunulan İslamcılık, bir devlet kurma amacı taşıyan Ermenilere karşı hem Kürt aşiretlerini silahlandırmak hem de aşiretleri devlete olan bağını güçlendirecek projeleri içeren kapsamlı bir ideoloji olarak yer almaktadır. Aşiretlere yönelik teşkil edilen "Aşiret Mektepleri" ile Sultan Abdülhamid'e ithafen oluşturulan "Hamidiye Alayları" projesi de İslamcılık ideolojisinin içinde yer almış en önemli araçlardır.³⁴

1.3.3. Denge Siyaseti

II. Abdülhamid, 33 yıl tahtta kalmış bu 33 yıl süresince Osmanlı Devleti'ni denge siyasetiyle ayakta tutmuştur. Yönünü Batıya çeviren kitleler ile Muhafazakâr kesim arasında bir denge oluşturularak bu dönem modern hale getirilmeye çalışılmıştır.³⁵

Bütün yapılan reformlar, Hıristiyan kesimin isteklerine uygun şekilde yapıldığından, bunların yer aldığı bölgede Müslümanların aleyhine bir dengesizlik oluşturmuştur. Bundan dolayı bu dönemde Müslümanları hoşnut tutmak için reformlar yapılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda taşrada bulunan mahalli güçler arasında da dengeler temin edilmiştir. Şehir ve kasabalarda bulunan eşraflar ve kırsal

³² Ergül, *II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları*, 32-33.

³³ İhsan Süreyya Sırma, *II. Abdulhamid'in İslam Birliği Siyaseti*, 9. bs. (İstanbul: Beyan Yayınları, 2007), 51-52.

³⁴ Ekinci, "1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı", 703.

³⁵ Sümer, *Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu*, 71.

yörelerdeki ağa, Hıristiyan-Müslüman, bürokrat-halk ilişkileri arasında denge kurulmak istenmiş ve devleti bu kesimlerin üzerine çıkarma çabaları güdülmüştür.³⁶

Denge siyaseti özetle, kuvvetler arasında dengeyi oluşturmak demektir. Bu dengenin odak noktasını ise Bab-ı Ali ve Saray çevresi oluşturmaktadır.³⁷

1.3.4. Reform Siyaseti

II. Abdülhamid döneminde de yükselmek için Batıdan faydalanılmıştır. Ayrıca toplum için keyfi şekilde yapılan inkılâpların zararlı olacağı düşüncesi ağır bastığından, bu inkılâpların toplumda rahatsızlık uyandırmadan devlet kontrolünde yapılması düşüncesi oluşmuştur. 1876 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde iki tip aydın kesim bulunmaktaydı. Bunlardan biri Muhafazakâr kesim diğeri de Bürokrat kesimdi. Aydın- Bürokrat kesim, Batıcılık zihniyetine sahip olmakla birlikte kendi toplumlarının değerlerinin değişmesini hedeflemişlerdir. Muhafazakâr-Aydın kesim ise İslamcı, merkeziyetçi ve padişahçı tutumlarına sahiptiler. Sultan Abdülhamid bu iki grup arasında denge oluşturarak iki kesiminde isteklerine cevap verecek hem İslam birliğinin hem de Merkeziyetçiliğin güçlü hale gelmesine yardımcı olacak reformları yapmaya çalışmıştır.³⁸

1.4. OSMANLI DEVLETİ'NİN ASKERİ DURUMU

Osmanlı Devleti'nin askeri teşkilatı; İlhanlılar, Memluk ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin askeri teşkilatına benzer yapıda özellikler arz etmektedir. Genel anlamda merkeze bağlı olan beyler kendisine bağlı aşiret kuvvetleriyle savaşa dâhil olurlardı. Kurulmuşta bu sebeplerle ilk fetih icraatları beyliğe tabi olan aşiret güçleriyle yapılmıştır. Bu birliklerin atlı olmaları sebebiyle kale kuşatmalarında fazla etkileri olmamış ve bundan dolayı fetihlerde gecikmeler meydana gelmiştir.³⁹

Askeri harekâtlar at üstünde yapıldığından, o dönemdeki Osmanlı askerlerinin hepsi akıncı ve süvari konumundaydı. Herkes dilediği gibi giyinir, bir kıyafet kanunu

³⁶ Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 24.

³⁷ Ergül, *II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları*, 34.

³⁸ Sümer, *Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu*, 72.

³⁹ Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1993) 12: 337.

da bulunmazdı. Süvariler yürüyüş ve savaşlarda birbirlerinden kopmaz ve birlikte harekete geçerlerdi.⁴⁰

Bu sebeplerle devamlı olacak ve savaşa hazır bir vaziyette yaya ve atlı bir askeri kuvvetin kurulma zorunluluğu doğmuştu. Türk gençlerinden oluşturulacak bu ordunun atsız olan askerlerine Yaya ve atlı askerlerine ise Müsellem denilmiştir.⁴¹

Bu askeri birlikler Kapıkulu ordusunun kuruluşuna kadar savaşlarda bizzat kullanıldı. Kapıkulu ordusu kurulduktan sonra ise Rumeli’de bulunan Canbazlar, Yörükler ve Tatarlarında katılımıyla Osmanlı Devleti’nin geri hizmet kıtasını yaya ve müsellemler meydana getirdi. Daha sonra Yaya ve Müsellem köprü yapımı, yol yapımı, kale tamiri ve hendek kazma gibi işlerde kullanılmışlardır. Osmanlı Devleti, Rumeli tarafına fetihler yaparak topraklarını genişlettikçe daimi bir orduya ve daha çok askere ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç da savaşta esir alınan askeri şartlara uygun Hıristiyan çocukların kısa bir süre ile Türk ailelerine verilip Türk terbiyesiyle yetiştirilerek yeni bir askeri sınıf oluşturularak karşılanmıştır. İşte bu askeri teşkilat Kapıkulu ordusunun çekirdeğini oluşturmuştur. Acemi ocağı ve Yeniçeri ordusu Sultan 1.Murat döneminde Kazasker Çandarlı Halil ve Karamanlı Molla Rüstem’in tavsiyesi ve telkinleriyle meydana getirilmiştir.⁴²

Osmanlı ordusu; yapı, araç-gereç hatta yönetim yönünden adeta birbirleriyle bağımsız ve bağlantısızdır. Kapıkulu Ocakları: Yeniçeriler, Kapıkulu süvarileri, top arabacıları, topçu ocakları, humbaracı, lağımıcı, cebeci ocaklarından meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti ordusu; Tımarlı sipahiler, akıncılar, deliler, Farisanlar, azaplar, geri hizmet bölükleri (yaya ve müsellemler), gayrimüslim askerler (voynuklar, cerahorlar, martoloslar); Kırım, Mısır ve imtiyazlı eyaletlerden gelen orduların savaş ve sefer sırasında bir araya getirilmesiyle meydana geliyordu. Orduyu Hümayun’un çekirdeğini profesyonel yapıda bulunan Kapıkulu ocakları teşkil ediyordu. Tımarlı sipahilerde sayı yönünden önemli bir güç oluşturuyordu.⁴³

⁴⁰ Tufan Gündüz vd., *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, 1. bs. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 113.

⁴¹ Yıldız, “Türkiye Cumhuriyeti”, 12: 337.

⁴² Yusuf Halaçoğlu, “Klasik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9: 1495.

⁴³ Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*, 6. bs. (İstanbul: İz Yayınları, 2011), 148.

Osmanlı Devleti'nde III. Selim döneminde Nizam-ı Cedit adıyla yeni bir ordu kurulmuştur. Bu ordunun askerleri Avrupa'ya benzer şekilde bölük, tabur ve alaylara ayrılmıştır. Bu dönemde Mühendishane-i Berri Hümayun açılmıştır. Tımar sisteminin ıslahına çalışılmıştır. II. Mahmut zamanında ise Sekban-ı Cedit adıyla yeni bir ordu kurulmuştu. Fakat askeri ayaklanma sonucu ortadan kaldırılmıştır. Eşkinci ocağı da kurulmuş bu da uzun ömürlü olamamıştır. 15 Haziran 1826 yılında ise yeniliklerin önüne engel çıkaran Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır. Yerine ise Asakir-i Mansure-i Muhammediye diye talimli ve düzenli bir ordu kurulmuştu. Her yönden Nizam-ı Cedit ordusuyla benzerlik gösteren bu ordu günümüz modern Türk ordusunun nüvesi sayılır. Asakir-i Mansure'nin adı Abdülmecit zamanında Asakir-i Nizamiyye'ye dönüştürülmüştür. Bu ordunun takviyesi için Taşrada yedek kuvvet olarak Redif Birlikleri kurulmuştur. Tanzimat'ın ilanından sonra (1839) askeri alanda gelişmeler olmuş, askere almada Kur'a usulü benimsenmiştir. Askerlik süresi de kısaltılmıştır. Daha ileriki yıllarda ise Osmanlı Devleti'nin kara kuvvetleri Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü vs. gibi ordu birimlerine ayrılmıştır. Padişah Abdülaziz döneminde ise hassa alayları kurulmuştur. Yeni askeri kıyafetler oluşturulmuştur. Askeri okullar da ıslah edilmeye çalışılmıştır. II. Abdülhamid döneminde de devam ettirilen askeri ıslahatlara Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ki aşiretlerden meydana getirilen Hamidiye Alaylarının kurulması ilave edilmiştir. Ordunun ıslahı için Avrupa'dan askeri komisyon üyeleri getirilmiştir. Ordunun siyaset ile meşgul olması ve 1908 ihtilalını icra etmesi savaş kuvvetini kaybetmesine neden olmuştur.⁴⁴

1.5. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE ERMENİ MESELESİ

XVIII. yüzyılda endüstri ve ekonomi alanında reformlar yapan Rusya ve Avrupa devletleri, endüstri alanında kurdukları sanayilerinin hammaddelerini temin etmek için sömürge ve işgal politikasını başlatmışlardı. Afrika'da ve Asya'da bazı ülkeleri işgal eden Avrupalı emperyalist devletler, XIX. yy da Osmanlı Devleti'nin topraklarına göz dikmişlerdir. Avrupa Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak ve bu topraklarda sömürgelerini kurmak için yüzyıllardır Türklerle bir

⁴⁴ Abdulkadir Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 6: 554-555.

arada huzur içinde yaşayan gayrimüslimlere özellikle de Ermenilere el atarak bu huzuru bozmaya çalışmışlardır.⁴⁵

Genel anlamda, II. Abdülhamid devri dünyada gelişen bazı önemli olaylara tekabül eder. 19.yy son çeyreğinde, emperyalist Avrupa'nın dünyanın her tarafına yayılıp geliştiği, büyük devletlerarasındaki rekabetin artmasıyla tansiyonun yükseldiği, Osmanlı Devleti için sorun oluşturan milliyetçiliğin fazlalaştığı, buna ek olarak ekonomide hızlı gelişmeler ve toplumsal sorunların arttığı görülür. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nda üç büyük kriz meydana gelir; birincisi, Abdülhamid devrinin başladığını, sonuncusu ise bu devrin son bulduğunu gösterir. 1876-1878 yılları arasında başlayan ilk kriz, ulusal yani balkan sorunu, siyasi olarak iki padişahın tahttan indirilmesi, diplomatik olarak da büyük güçlerin müdahalesi ve askeri olarak da Rusya'ya karşı kaybedilen savaştır. İki kriz arasındaki dönemde ise dönemin ortalarına doğru 1894-1896 yıllarında kriz yaşanır bu krizde Ermeniler birbiri ardına gösteriler düzenler bunu ise kanlı geçen olaylar takip eder.⁴⁶

Ermeniler Osmanlı Devleti'nin içinde yaşayan en kalabalık azınlıklardan birisiydi. Ermenilerin milliyetçi bir örgütlenme ile beraber buna tekabül eden ayaklanmaları, büyük bir şiddetle sürüyordu.⁴⁷

Doğuda açılan birçok misyoner okulu Ermeniler arasında ayrılıkçı fikirler aşıyordu. Fakat Ermeniler için en önemli sayılabilecek gelişme 93 Harbi sırasında ve sonrasında Rusların onlara yönelik plan ve icraatlarıdır. Rusya Yeşilköy Antlaşmasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenilerle ilgili ıslahatta bulunmayı kabul ettiği şeklinde bir maddeyi koydurmuş ve bu suretle Ermenilerin hamisi olduğunu göstermiş ve müdahale için zemin hazırlamıştır. Fakat Rusya'nın Ermeniler üzerindeki emellerinden kaygılanan İngiltere bu konuda, aynı ıslahat maddelerini Berlin Kongresinde kabul edilmesinde ısrarlı bir duruş sergilemiştir. İngiltere'nin bu konudaki amacı, Doğu Anadolu'da gücü olan Rus tehditlerine karşı Kıbrıs'ı almak ve Ermeniler üzerindeki söz hakkını Rusya'ya vermemektir. Bu noktada kendi yönlerinden kazanç sağlamışlardır. Berlin Kongresinden sonra,

⁴⁵Mehmet Saray, *Ermenistan ve Türk Ermeni İlişkileri*, 1. bs. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2003), 21.

⁴⁶François Georgeon, "II. Abdulhamid", *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 2: 266.

⁴⁷İlber Ortaylı, "Son Universal İmparatorluk ve II. Abdulhamid", *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 12: 1515.

İngiltere ve Rusya başta olmak üzere Avrupa devletleri, Osmanlı Devletini Ermenilere yönelik yapılacak ıslahatlar için sıkıştırmaya başladılar. Çok zaman geçmeden Ermeniler arasında batılıların desteğiyle bozgun hareketleri tekrar başladı. Ermeniler tarafından 1887 yılında Hınçak Cemiyeti, 1890 yılında ise Taşnak Cemiyeti kuruldu. Hınçak ve Taşnak Ermeni cemiyetlerinin amacı; dışarıdan gelen komitacıların desteğiyle Müslümanlara saldırılar gerçekleştirip onları tahrik etmek, bir yandan ise Ermenileri taciz ederek bu iki halkı birbirlerine düşman etmek, daha sonra ise Hükümetten gelecek olan tepkilerle Avrupalı devletleri ayağa kaldırmaktır. Nitekim bir süre sonra Ermeniler arasında büyük bir hareketlilik başladı ve 1890-1895 yılları arasında Musa Bey olayı, Kumkapı olayı, Erzurum olayı, Merzifon olayı, Tokat ve Yozgat olayları, Sasun isyanı ve nihayetinde bütün bu gerçekleşen olaylarda hükümetin tavrını protesto etmek için Ermenilerin gerçekleştirdiği kanlı bir Bab-ı Ali yürüyüşü gerçekleştirildi. Bu gelişmeler Ermeni cemiyetlerinin isteği doğrultusunda yaşanıyordu. Bütün bu olaylar sonucunda Avrupa kamuoyu tekrar Osmanlı Devleti ve Türkler aleyhine dönüş gerçekleştirmiş ve her türlü propagandalar yapılmaya başlanmıştı. Çok geçmeden Padişah II. Abdülhamid ıslahat programını kabul etti. II. Abdülhamid bu gelişmelerin arkasındaki siyasi emellerin ve sonucun Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan Devleti'nin kurulacağını düşünüyordu. Dolayısıyla bu noktada Ermeni olayları II. Abdülhamid'i çok büyük bir tedirginlik içine itmişti.⁴⁸

Diğer yandan dini, kültürel ve siyasi teşkilatlanmayla beraber bu teşkilatlanmanın tamamlanıp diplomatik destek de kesin bir şekilde sağlandıktan sonra Doğu Anadolu bölgesinde; Ermeniler soygun, baskın, öldürme ve eşkıyalık gibi icraatlar da bulundular. Böylece bu bölgedeki Müslüman halkı taciz ederek başka memleketlere göçe zorlayıp, bölgede nüfusun çoğunluğunu Ermeniler lehine gerçekleştirme düşüncesindeydiler. Zira Ermenilerin en zayıf olduğu nokta, nüfuslarının hiçbir yerde büyük bir çoğunluğa sahip olmamasıydı.⁴⁹

Bir süre sessiz kalan Ermeniler, II. Abdülhamid'in başarılı bir şekilde yürüttüğü politikalarından dolayı, önemli bir sonuç sağlayamadılar. Çünkü

⁴⁸ Azmi Özcan, "Sultan II. Abdülhamid," *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 12: 1567.

⁴⁹ Bayram Kodaman, "Osmanlı Siyasi Tarihi (1876-1920)", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1993), 12: 101.

İmparatorluğun temelini teşkil eden Anadolu'yu parçalamak için yapılan bütün dış güçlerin müdahalelerini ne pahasına olursa olsun reddeden Sultan Abdülhamid, diğer yerlerdeki kopuklukların aynısı Doğu Anadolu'da olmasın diye gereken her şeyi yapmış ve başarılı bir sonuçta almıştı. Bunun üzerine Ermeniler de kendi davalarını başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için II. Abdülhamid'e karşı mücadele eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde yer alarak, ittihatçıların desteklerini aldılar. Ermeniler bu durumu dikkatli şekilde değerlendirip II. Meşrutiyet'e kadar sessizliklerini korudular. Ama II. Meşrutiyetle beraber olaylar tekrar canlandı. Rusya ve İngiltere'nin yol göstermesiyle beraber Ermeniler; Adana ve civarında bir Ermeni devleti kurma düşüncesinde bulunup burada nüfuslarını fazlaştırmaya yönelik bir teşebbüs faaliyetinde bulundular. Bundan dolayı çok sayıdaki Ermeni, Doğu Anadolu'dan alınıp Çukurova'ya yerleştirilmeye çabalandı. Aynı zaman zarfında Ermenilerin silahlanması için yoğun bir faaliyete girişildi.⁵⁰

Ermeniler, Hınıs'ta olay çıkarmak için aylar önceden hazırlık yapmışlardı. Ermeni Komiteciler türlü yollara başvurarak burada Müslümanları tahrik etmişler, halkın saygı duyduğu dini bir hüviyeti olan aşiretlerin ileri gelenlerini bile öldürmüşlerdir. Müslümanları kışkırtıp Ermeniler üzerine saldırtan Şeyh Haydar Efendi, Ermeni Komiteciler tarafından öldürülmüştür. Hatta Hamidiye Alayı Subayı olan Yüzbaşı Halil Ağa'nın kızı ve gelini ile aşiret üyesi Yusuf Ağa'yı Ermeniler idam etmek amacıyla kaçırmışlardı. Ermeni ihtilalciler Müslüman köylere saldırmaktan çekinmemişlerdi. Bu olaylar üzerine son olarak da bölgede dini etkisi olan, halk tarafından itibar gören ve geniş bir aileye mensup olan Nakşibendi Şeyhlerinden Taşkesenli Ahmed Efendi Bitlis'ten Erzurum'a yolculuk yaparken Hınıs'ta Ermeni komiteciler tarafından yolu kesilip ölümle tehdit edilmiştir. Bundan dolayı da Müslüman halk, Ermeniler üzerine saldırıya geçmiş ve kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Bu olaylar üzerine, Şakir Paşa, acilen Hınıs'a gelerek olayın diğer kasabalara sıçramasına engel olmuştur. Bu çatışmalar sonucunda Ermenilerden 32 kişi, Müslümanlardan 50 kişi ölmüştür. Ayrıca birçok kişi yaralanmış, hayvan ve mallardan da zayıyat meydana gelmiştir.⁵¹

⁵⁰ Kodaman, "Osmanlı Siyasi Tarihi (1876-1920)", 12: 103-104.

⁵¹ Muammer Demirel, "Erzurum'da Ermeni İsyancıları (1890-1895)", *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 13: 182-183.

Bu Ermeni meselelerinden dolayı, Ermenilerin faaliyetlerini engellemek için II. Abdülhamid daha kıvılcım düzeyinde olan Ermeni isyanlarını fazla büyümeden engellemeye çalışmak istiyordu. Bundan dolayı, Hamidiye Alayları II. Abdülhamid'in merkezîyetçi bir politikasının bir vasıtası olarak 1890 yılından itibaren kurulmaya başlandı. Ermeni sorunu, bu alayların kurulmasında büyük bir etken ve öneme sahiptir.⁵²

1.6. DOĞU ANADOLU'NUN DURUMU

Anadolu'nun doğusu 1071 yılından beri Türklerin öz yurdu, anavatanı ve yerleşim merkezi olarak; Türk kimliğinin, Müslümanlığın ve milli kültürün kökleştiği, gelişerek büyüdüğü ve yaşadığı bir alandır. Bu yönden, Doğu Anadolu'nun Batı Anadolu bölgesinden ve Trakya'dan, Edirne'nin Van'dan, Bursa'nın Urfa'dan, Konya'nın Hakkâri'den bir farkı bulunmamaktadır. Bu yerler, bütün bir yapıda olan milli varlığın ve devletin ayrılmaz farklı parçalarıdır. Bugünkü milli sınırlarımız içinde; Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti, Karakoyunlu, Akkoyunlu Devleti ve Artuklular gibi Türk devletleri ve beylikleriyle süregelen IX asırlık Türk varlığı, bütünlüğümüz aleyhine dışarıda ve içerde söylenen her türlü düşüncüyü çürütecek tarihi delil niteliğindedir.⁵³

Osmanlı'nın Doğu Anadolu'ya karşı ilgisi 15.yy kadar uzanırsa da, Doğu Anadolu'nun tamamen Osmanlı Devleti'ne dâhil olması ve idari yapısının tespiti 1514 yılında gerçekleşen Çaldıran Savaşını takip eden senelerde olmuştur. Bilindiği gibi Şah İsmail, İran'da kısa bir sürede olağanüstü kuvvetli hale gelen Safevi Devletini kurmuş, Doğu Anadolu'da, Osmanlı Devletine karşı hem dini hem siyasi tehlike yaratmaya başlamıştı. Yavuz Sultan Selim daha padişahlık makamına oturur oturmaz İran'dan gelen bu tehlikeyi geri püskürmek üzere hazırlık yapmış ve sonucunda 1514 yılında Çaldıran Savaşını kazanarak, Şah İsmail'in bu emellerini sona erdirmiştir. Çaldıran zaferi neticesinde birçok şehir kapılarını Osmanlı Devleti'ne açmıştır.⁵⁴

⁵²Tayfun Eroğlu, *Tehcirden Milli Mücadele'ye Ermeni Malları (1915-1922)*, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 17.

⁵³Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 5.

⁵⁴Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 10.

Osmanlı Devleti Çaldıran zaferinin akabinde Doğu Anadolu'da Diyarbakir merkez olmak üzere Mardin, Bitlis, Musul, Harput, Çapakçur ve Dersim'i de içine alan Diyarbakir ve Van eyaleti olmak üzere bölgeyi iki eyalete ayırarak merkeze bağlamıştı. Özellikle Van eyaleti İran sınırında bulunmasından dolayı fetihçi bir siyaset güden devletin hareket noktası olmuş ve asırlardır savaştığı İran'a karşı tampon bir bölge olmuştur. Hatta Van eyaleti Osmanlı Devleti'nin ticareti kontrol etmesi yönünden stratejik konumuyla önemli bir merkezdi. Bu bölgenin stratejik yönden önemli olmasından dolayı Osmanlı İmparatorluğu Kürt aşiretlerini kendisine bağlamayı amaç edinmişti. Çünkü aşiretler karmaşık bir yapıya sahipti. Dağınık ve parçalı vaziyette bulunan Kürt aşiretlerinin yanı sıra güçlü ve düzenli aşiretlerde bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti Doğu Anadolu'yu en iyi bir şekilde kontrol etmek için dağınık halde bulunan aşiret gruplarını homojen şekilde ve kendisi için daha az tehdit oluşturan birlik durumuna getirerek bölgede Safevilere karşı tampon bir bölge oluşturma gayesindeydi. Bölgede Osmanlı Devleti'nin siyasi ve idari örgütlenmesi üç değişik yapıya sahipti. Bunlar Doğu Anadolu'da Ekrad sancakları, Hükümet sancakları ve diğer bölgelere yayılan klasik sancaklardı. Osmanlı İmparatorluğu kopuk halde bulunan Kürt gruplarının yönetimini ele almak için Aşiret kuvvetlerini bu sancaklar altında yönetecek biçimde birimlere ayırarak "birleştir ve yönet" politikası uygulamıştır.⁵⁵

Doğu Anadolu coğrafi konum olarak; Ağrı Dağı'nın kuzeyinden başlayarak günümüzde İran, Irak ve Türkiye hudutlarının birleştiği uca, batıda Erzincan'a, Güneybatı 'da Cizre'ye kadar uzanan çok geniş ve önemli bir arazi parçasını kapsıyordu. Bu bölgedeki topraklar kırsalda yaşayan aşiretlerin sürülerini götüktükleri yüksek dağlarla ve yazları otlak olarak yararlandıkları serin platolarla kaplı bir alandı. Bu bölge, zengin tarımsal kaynaklara sahip bir yerdi. Mukaddes kitapta anlatılan önemli hikâyelerin ve olayların geçtiği, Mezopotamya uygarlıklarının bir uzantısı niteliğinde olduğu için sembolik anlamda da bereketli bir yerdi. Aynı zamanda Medeniyetin beşiği idi. Bu bölge Osmanlı Devleti'nin doğudaki komşularıyla gerçekleştirilen pek çok savaşın cephe hattı ve muharebelerin

⁵⁵ Sait Ebinç, *Doğu Anadolu Düzeninde Aşiret-Cemaat-Devlet (1839-1950)*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 87.

birçoğunun yaşandığı bir yerdi. Bu bölge aynı zamanda, Osmanlı Devleti için kontrol edilmesi güç olan zor bir yerdi.⁵⁶

Coğrafi şartları ve sosyal yapısından dolayı, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde bile Osmanlı hâkimiyeti Doğu Anadolu'ya tam girememiştir. Bundan dolayı Doğu Anadolu ve merkezi otorite arasında bir birliktelik oluşturulamamış ve bu bölge Cumhuriyet dönemine kadar muhtarlık statüsünde kalmıştır. Bunun neticesinde Doğu Anadolu'nun ekonomik, kültürel ve sosyal yapısı kendine özgü bir vaziyet almıştır. Bu oluşumun en belirgin yanı 2 şekilde göze çarpmaktadır. Bunlar; 1). Ağalık düzeni, servet ve toprak mülkiyeti esasından oluşuyordu. Birçok insan kendine göre daha zengin ve varlıklı olanın nüfuzuna girerek zincirleme yapı oluşturacak bir biçimde bağlılıkla kuvvetlinin egemenliği altındaydı. Bundan dolayı "Ağa" düzeni oluşmuştur. 2). Şeyhlik düzeni, tarikat ve mezhep yapısından yani dini duygudan meydana geliyordu. Ağalar maddi, Şeyhler dini yönden Doğu Anadolu'daki toplumu etkileri altına alıyorlardı. Bu gruplar yani aşiretler, kırsal bölgede bulunan halk üzerinde etkili konumdaydılar.⁵⁷

Doğu Anadolu'nun bir diğer özelliği ise dini ve etnik yönden çok çeşitli bir yapıya sahip olmasıdır. Çoğunluk Türklerde olmasına rağmen; Kürt, Ermeni, Arap, Nasturi, Çerkez gibi topluluklar da azınlık konumundaydı. Dini yönden, Hıristiyan ve Müslüman cemaatleri varsa da, tarikat ve mezhep yönünden çeşitlilik oluşturuyordu. En büyük çelişki etnik ve dini yönden Müslümanlarla, Hıristiyan Ermenilerin bir arada bulunmasıydı. Kürtler resmi bir şekilde merkezi otoriteyi tanırdı. Fakat başkentin kontrolü dışındaydılar. Bu yüzden de serbest hareket ederlerdi. Kendi aralarındaki kavgaları ve köylere yaptıkları saldırılar eksilmiyordu.⁵⁸

1.6.1. II. Abdülhamid Dönemi Doğu Anadolu'nun Durumu

Ermeniler, 1877-1878 Osmanlı-Rus muharebesinden sonra devlet kurma hayaline kapılmışlar ve Başkenti dinlemiyorlardı. Bununla birlikte, dış güçler ajanlarıyla ve Doğu Anadolu'da bulunan konsoloslukları aracılığı ile siyasi-dini

⁵⁶ Janet Klein, *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, 1.bs. çev. Renan Akman, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 18-19.

⁵⁷ Bayram Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)," *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 32, (Mart 1979): 434.

⁵⁸ Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)," 435.

amaçlarla açtıkları okullarda hem Hıristiyan olan azınlıkları tahrik ediyorlar hem de mahalli idarelere müdahale edip merkezi otoriteyi sarsmaya çalışıyorlardı.⁵⁹Berlin Antlaşması imzalandıktan sonra sultan Abdülhamid'in bütün dikkati Doğu Anadolu üzerine yoğunlaştı. Doğu Anadolu, Batı Anadolu ile beraber Osmanlı İmparatorluğunun metropolü konumundaydı. İmparatorluğun dağılması hususunda bile elde tutulacak son topraklar bu bölgelerdi.⁶⁰

İngiliz, Fransız, Amerikan misyoner okulları da Doğu Anadolu'da yıkıcı icraatlar da bulunmaktaydılar. Sultan Abdülhamid bir ara izinsiz açılmış olan yabancı misyoner okullarını kapatmış ve açılacak olan yeni okulları da hükümetin iznine tabi tutarak kontrol altına almaya çalışmışsa da başarı sağlayamamıştır. Sultan Abdülhamid, İslamcı, reformcu, dengeci ve merkezîyetçi anlayışa göre, her bakımdan çelişkiler içinde bulunan ve milletlerarası çıkarların sürtüştüğü Doğu Anadolu'da bir politika uygulamasına girişmiştir. Padişahın bu politikası Doğu Anadolu'nun şartlarına uymak zorunda kalınca bazen tavizci, bazen sert, bazen de ılımlı ve dengeli bir şekilde kendini göstermiştir. Fakat bu politika sonucunda Doğu Anadolu'nun sosyo-ekonomik yapısında bir değişiklik olmamıştır. Bu politika az-çok kültürel yapıda Müslümanların lehine bir durum teşkil etmiştir. Sultan Abdülhamid'in uyguladığı politikaların sebebi Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti'nin kurulmasını engellemek ve Anadolu'nun doğusunu devletin sınırları içinde tutmaktır. Kısaca söylemek istersek, Doğu Anadolu'da ikinci kere oluşacak Girit ve Doğu Rumeli olayına meydan vermemektir. Dıştan ve içten olaylarla sarsılan, mali yönden gücü olmayan devleti ayakta tutmaya çalışmak yönetim kadrosunda bulunanlar için önemli bir mesele durumundaydı.⁶¹ Ermeni sorunu konusunda Sultan Abdülhamid için politikasını İstanbul'da oluşturup yürütürken Hamidiye Alayları da bu bölgede Ermenilerin gerçekleştirdiği saldırılar karşısında Müslüman halkı müdafaa etmişlerdir. Sultan Abdülhamid bu bölgede gerçekleştirilmek istenen ıslahatlara direnerek buraya bir Hıristiyan vali atanmasına ölümü göze alarak engel olmuştur.

⁵⁹ Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", 435.

⁶⁰ Süleyman Kocabaş, *Sultan Abdülhamid Kurtlar Sofrasında Savaş*, 1. bs. (İstanbul: Yakın Plan Yayınları, 2016), 260.

⁶¹ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 27.

Eğer Hıristiyan vali atansaydı, bölgedeki Kürtler baskı ve şiddet görecekti, safi Ermenilerden bir Ermeni Devleti meydana getirilecekti.⁶²

Yıldız Sarayında Yaver-i Ekrem sıfatıyla görev yapan Müşir Şâkir Paşa, saraydaki konumundan dolayı Ermeni meselesi ve bu meselenin gündeme getirdiği ıslahat konusuyla yakından ilgilenme fırsatı buldu. 1895 yılından önce de bu meselenin çözümünde önemli vazifeler üstlenmişti. Müşir Şâkir Paşa, 1894 Sason olayından sonra ortaya çıkan durumdan dolayı Anadolu Umûm Müfettişliği gibi, çok önemli bir görevi yerine getirmekle vazifelendirildi. Petersburg Büyükelçiliği görevinde bulunduğu dönemde, Ermeni komitelerinin teşkilatlanması ve faaliyetlerini yakından takip eden Şâkir Paşa, özellikle 1890'dan sonra Ermeni meselesi ile ilgili problemlerin halledilmesinde ön planda oldu. Bu mesele ile ilgili çözümlerden en önemlisi, Hamidiye Alaylarının kurulmasıydı.⁶³

⁶² Kocabaş, *Sultan Abdülhamid Kürtler Sofrasında Savaş*, 264.

⁶³ Ali Karaca, *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*, 1. bs. (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), 43.

İKİNCİ BÖLÜM

HAMİDİYE ALAYLARI

2.1. HAMİDİYE ALAYLARININ KURULUŞ SEBEPLERİ

1815 yılında Avrupa Devletleri tarafından toplanılan Viyana Kongresi Avrupa ve Osmanlı Devleti ilişkileri açısından Şark Meselesi tabiri ile ele alınmaya çalışılmıştır. Diplomatik çevreler tarafından ele alınan Şark Meselesi'nin önemli esaslarını dört madde şeklinde sıralayabiliriz;⁶⁴

- I. Doğu Anadolu'da bulunan 6 Vilayette: ilk olarak ıslahat sonra Muhtariyet ya da bağımsız bir Ermenistan Devleti'nin kurulması sözünün özellikle de Rusya ve İngiltere Devletleri himayesinde Ermeni halka verilmesi,
- II. Balkanlarda yer alan Hristiyan Devletlerin (Romanya, Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ, Yunanistan) Osmanlı Devleti'nin elinden alınması ve bu devletlere bağımsızlıklarının verilmesi,
- III. Osmanlı Devleti'nde Müslüman olan fakat Türk olmayan toplulukların (Arnavutlar, Kürtler, Araplar, Boşnaklar v.s) Osmanlı Devleti'nden koparılmak istenip, bu bölgede karışıklık çıkarılmak istenmesi,
- IV. En sonda ise, parçalanmış bir durumda olan Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan topraklarda güçlü durumda bulunan devletler tarafından hâkimiyet bölgeleri oluşturularak aralarında paylaştırılıp toprakların sömürge durumuna getirilmesi isteniyordu.

Yukarıda söz edilen durumlar, Hamidiye Hafif Süvari Alaylarının 1891 yılında kurulmasına temel oluşturan önemli bir sorun olan Ermeni sorunu, 6 vilayette azınlık vaziyetinde yer alan Ermenilerin kendi başlarına ortaya çıkardıkları bir sorun değildir. Büyük güç olarak tabir edilen Avrupa Devletlerinin ortaya çıkardıkları Şark meselesinin Anadolu'daki uzantısı ve önemli bir parçası olduğu açıkça görülmektedir. Ermeniler, Rusya ve İngiltere Devletleri tarafından Şark Meselesinin aktörü durumunda değil, hem Osmanlı Devletine karşı hem de birbirlerine karşı bir vaziyette kullanılan "Vasita, figüran" şeklinde alayların içerisinde önemli bir rol oynamışlardır. Hatta büyük Avrupa devletleri kendi milletlerinin dini duygularını

⁶⁴ Bayram Kodaman, "II. Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler," *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, (Mayıs 2010): 131-132.

sömürmek istemiş ve emperyalist fikirlerini onların gözünde meşru hale getirmek ve saklı tutmak için Hıristiyanlık adına Ermeni halkını bahane olarak öne sürmüşlerdir.⁶⁵

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde 1891 yılında Kürt, Türkmen, Karapapak, Çerkez ve Arap aşiretlerinden Sultan Abdülhamid'in adını taşıyan Hamidiye Süvari Alayları teşkil edildi. Bu dönemde Bab-ı Ali tarafından çıkarılan askere alınma kanunnamesi ile Hamidiye Alaylarında yer almayan aşiret kuvvetleri askerlik görevlerini yapmak zorunda kalacaktı.⁶⁶

Hamidiye Süvari Alayları iki bölge şeklinde ayrılarak teşkilatlandırıldı. Birinci bölge; Van, Erzurum diğer bölge ise Mardin, Urfa arasındaki aşiretleri içinde barındırıyordu. Sultan Abdülhamid bu alayların teşkil edilmesiyle çeşitli anlamda yararlar sağlanacağını düşünüyordu. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da düzenin bozulmasına sebep olan aşiretler üzerinde güç oluşturularak Ermenilerin çıkaracakları ayaklanmalara karşı tedbir alınmak isteniyordu.⁶⁷

Hamidiye Alaylarının kurulmasının sebebi sadece bu olaya yani Ermeni sorununa dayandırılacak bir durum değildir. Hamidiye Süvari Alayları, Sultan Abdülhamid'in uyguladığı politikanın bir hedefi değil, önemli role sahip vasıtasıdır. Hamidiye Alaylarının kurulmasında önemli role sahip olan etkenleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz;⁶⁸

1. Merkezi otoriteyi tesis edip taşra üzerinde güç oluşturmak,
2. Aşiretlerden askeri güç olarak faydalanmak,
3. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da devletin faal bir vaziyette yer alabileceği yeni bir sosyo-politik denge kurmak,
4. Panislamizm yani İslamcılık politikası gütmek,
5. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu İngiliz ve Rus politikasından hatta bu devletlerin saldırılarından koruyup bölgeyi huzurlu bir duruma getirmek,

⁶⁵ Kodaman, "II. Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler", 132.

⁶⁶ Bayram Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, 1. bs. (İstanbul: Orkun Yayınevi, 1983), 38-46.

⁶⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1963), 8: 363-364.

⁶⁸ Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", 438-439.

6. Ermenilerin yapacakları faaliyetlere engel olmak ve Ermenilerle Müslüman halk arasında set oluşturmaktır.

Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere Doğu Anadolu'da merkezi otoritenin kurulamamasının temel sorunlarından biri de; Doğuda ortaya çıkan Aşiretsel örgütlenme ve aşiretlerin konar-göçer yaşam şekliydi. Aşiretlerin bu yaşam biçimlerine coğrafi şartlar da dâhil edilince kontrol altında tutulmaları zor bir hale geliyordu. Aşiretlerin arasında bir hiyerarşi oluşturulup devlete bağlı bir duruma getirilebilseler merkezi otorite kurulmuş olacaktı.⁶⁹

Osmanlı Devleti'nin doğusunda yer alan Ermenilerin çıkarmış oldukları ayaklanmalardan rahatsız olan Sultan Abdülhamid eski Kürt beylerinin ve hanedanların rakibi durumunda bulunan aşiret kuvvetlerini teşkilatlandırma gayesine yöneldi. Osmanlı Yönetimi, Kürt beyleriyle yaşanan anlaşmazlıkları sona erdirmek isteyerek, aşiretleri himaye etmek isteyen bir devlet görüntüsü çizme yoluna gitmiştir.⁷⁰

Osmanlı Devleti, topraklarında yer alan aşiretleri kontrol altına alması ve onları merkezle barışık bir duruma getirmesi hem isyan eden aşiretlerin hem de Ermenilerin kontrolünü kolaylaştıracak ve yeni bir denge kurulmuş olacaktı. Bu da Aşiretlerin devlete yakın bir konumda yer almasını ve devletin gücünü arkasına almasını sağlamış olacak aynı zamanda yerel anlamda da onlara önemli bir ayrıcalık kazandırmış olacaktı. Bu duruma göre sadece on üç aşiret, Hamidiye Alaylarında yer alma düşüncesini kabul etmişti. Aynı zamanda alay kuran aşiretlerin bölgede faaliyetlerini çoğaltmalarını ve diğer aşiretlerin üstünde bir güç oluşturacak vaziyette bulunmaları aşiretlerin alaylara katılımlarını artırmıştır. Böylece Hamidiye Alaylarına katılan aşiretlerin sayısı her geçen gün yükselmiş 65'e çıkarılmıştır.⁷¹

Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'ya ve İran'a karşı pek çok savaşta ve çatışmalarda ayrıca Yemen, Rum ve diğer isyanların bastırılmasında geçmişten gelen bir politikayla aşiret kuvvetlerinden yararlanma yoluna gitmiştir. Doğu vilayetlerinin merkeze uzak ve lojistik anlamda takviyenin imkânsız olduğu bu bölgenin coğrafi ve

⁶⁹ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 27.

⁷⁰ Berivan Tapan, *Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk*, 1. bs. (İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007), 15.

⁷¹ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 28.

demografik şartlarına alışkın olan aşiretlerden askeri anlamda yararlanmak için ve çete savaşlarında, ani baskınlarda, geçitlerin tutulmasında, keşif ve düşmanı yıpratmak için yardımcı kuvvet olarak faydalanma yoluna gidilmek istenmiştir. Bu sebeplerden ötürü Hamidiye Süvari Alayları, esasen Osmanlı tarihi süresince birçok savaşta aşiretlere yönelik yüzyıllarca takip edilen askere alma siyasetinin devamı niteliğinde somut ve profesyonel bir politika olarak görülmüştür.⁷²

Aşiretler yaşamlarını sürdürdükleri bölgelerde kendilerini, buldukları yeri ve hayvanlarını diğer aşiretlere karşı korumak için silahlı bir durumda bulunmaktaydılar. Bu durumu kontrolleri altına almak isteyen Osmanlı Devleti bu silahlı aşiret güçlerinden asgari bir düzeyde faydalanmak istemiştir. Bu politikayla merkezi güç unsurlarının asayiş sorunlarıyla baş etmesine ve enerjilerini boşa harcamalarına engel olunacaktı. Bu durumda önemli ölçüde başarılı bir şekilde sonuç bulmuştur. Osmanlı Devleti, Hamidiye Alaylarının kurulması ile Ermenilerin Berlin konferansı ve bunun öncesinde Rusya ve Fransa'nın desteğini sağlamak istemiştir. Ermenilerin Abdülhamid öncesi kazandıkları ayrıcalıklar neticesinde kontrol altından çıkmış hareketlerinin kontrol altına alınması ve yeni bir güç dengesinin oluşturulması hedeflenmiştir.⁷³

Hamidiye Alaylarının teşkil edilmesindeki en önemli amaç; Kürt unsurunu bölgeye entegre etmek ve onları devlete karşı yararlı hale getirmektir. Yani aşiretlere önemli görevler vererek onların devlet için önemli oldukları düşüncesini aşılıyarak, hem kontrol dışı toplumsal ve ekonomik faaliyetlerine set çekmek hem de devlete sadık hale getirmektir. Konar-göçer hayat tarzı olan Kürt halkının yerleşik hayata geçmelerini sağlamak ve bölgede bulunan Ermeni komitecilerinin zararlı faaliyetlerine son vermek, buna karşılık İngiliz ve Rus müdahalelerini de engellemek bu amaçlar arasındadır. Hamidiye Alayları projesi; Devletin kolunun uzanmadığı bölgeleri ve aşiretleri kendine bağlamaktan oluşan bir çabadır. Bağımsız olan bir bölge üzerinde denetim sağlanmasında aracılık yapmak da amaçlar içinde yer

⁷² Ekinci, "1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı", 706.

⁷³ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 28.

almaktadır. Bu proje; Askeri ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, kamu düzeninin korunması ve merkezi otoritenin sağlanması olarak çok amaçlı bir görevdir.⁷⁴

Hamidiye Alaylarının teşkil edilmesinde büyük g unsurlarının yani Rusya ve İngilizlerin, Ermeniler ve Kürtler zerindeki isteklerine karşı koyma düşüncesi de yer almaktadır. Silahlı kuvvetlerden oluşan Kürt ve Arap aşiretlerinin Osmanlı merkezi otoritesi ile barışık hale gelmesi amaçlanmıştır. Rus saldırılarına karşı kuvvet oluşturulmak istenmiş bölgenin dış güçlerin tesirinden kurtarılması hedeflenmiştir.⁷⁵

Osmanlı İmparatorluğu, konar-göçer olarak yaşayan Kürt aşiretlerini kontrol altına almakta güçlük çekiyordu. Devlete vergilerini vermek istemeyen aşiretler ise kendilerine bağlı olan mensuplarını askere göndermek istemiyorlardı. Kontrol altına alınamayan Kürt aşiret kuvvetleri, Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesini sağlamak konusunda engel oluşturuyordu. Ayrıca bu aşiretler kendi bölgelerinde sık sık isyanda bulunuyorlardı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Şeyhler, ileri gelenler ve Kürt aşiretleri hkimiyetlerini sağlamış bulunuyorlardı.⁷⁶

Hamidiye Alaylarında yer alan aşiret kuvvetlerinin pek çoğunun başında kendilerine rütbe, niŐan ve maaş verilmek suretiyle AŞiret reisleri komutan olarak yer alacaktı. Ayrıca alay içinde yer alan aşiretler vergiden muaf tutulacaktı. Alayların içinde yer alan aşiretlerin yaptıkları adli suçlar hakkında mahalli mahkemelerin görev ve yetkileri kaldırıldı.⁷⁷

Sultan Abdülhamid, Hamidiye Alaylarını; Sünni ve Müslüman Kürtleri İslamcılık yani Panislamizm politikasını geniş bir alana yaymak için bir güç unsuru olarak görüyordu. Ayrıca aşiretlerin Hristiyan devletlerin kontrol altına girmelerini engelleme düşüncesindeydi. Süryani ve Alevi Kürt aşiret unsurları da alaylara girmek istemelerine rağmen kabul görmemiŐler ve alay kurmalarına izin çıkmamıŐtır. Bu durum da Sultan Abdülhamid'in önemli bir kriter unsurudur. Yani Hamidiye

⁷⁴ Merve Kübra İnce, *Sultan II. Abdülhamid Dönemi: Doğu Anadolu Toplumsal ve Siyasi Politikalar*, (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 41-42.

⁷⁵ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 28.

⁷⁶ Tapan, *Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk*, 15-16.

⁷⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8: 364.

Alaylarında yer alacak aşiretlerin Müslüman Şafii ve Sünni mezheplerinden olmalarına özen gösterilmiştir.⁷⁸

Sultan Abdülhamid'in seçme Kürt aşiretlerinden yeni bir örgütlenme ve silahlı birlik haline getirilmesi için öne sürdüğü gerekçe unsuru, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki askeri varlığı güçlü bir duruma getirmek ve sınırı dışarıdan gelebilecek olan saldırılardan korumaktır. Sultan Abdülhamid ve Bab-ı Ali'nin Hamidiye Alaylarını teşkil etmek için başka amaçları da bulunmaktadır. Bunların en önemlisi; Aşiretlerin bulunduğu bölgeyi Osmanlı Devleti'nin saflarına katmak ve bunun için ne gerekiyorsa yapmak ayrıca bölgeyi elde tutmaktır.⁷⁹

Hamidiye Alayları, önemli ölçüde askeri teşkilatlanma açısından sorumluydu. Aşiret reisleri, istedikleri zaman kuvvetlerini toplayabilirdi. Aşiret mensupları Askeri eğitim almamışlardı. Bu da büyük bir olumsuzluk ortaya çıkarıyordu. Ata binmeyi ve cirit oynamayı çok iyi bilirdi. Askerlikten başka işlerle uğraştıkları için modern anlamda askerliğin savaş taktiklerini öğrenmek istememişlerdi. Bundan dolayı da kendilerinden askeri anlamda faydalanma durumu olmamıştır.⁸⁰

2.2. HAMİDİYE ALAYLARININ KURULUŞU

Sultan Abdülhamid Güneydoğu ve Doğu bölgelerine özel bir önem vermekteydi. Yerel yöneticiler ve aşiretler arasında büyüyen sorunları, aşiret liderlerine dayanarak çözme yolunu seçti. Bu politikasıyla Sultan Abdülhamid, göçebe olan Kürt aşiretlerinin sevgi ve saygısını kazandı. Bundan dolayı da Kürtler, II. Abdülhamid'e "Kürtlerin Babası" diye söz etmişlerdi. II. Abdülhamid'in tahta geçtiği ilk yıllar, Kürtlerin İstanbul'a akın akın geldiği yıllardır.⁸¹

1890'ların başında teşkil edilmeye başlanılan iki yeni kurum Doğu ve Güneydoğu Anadolu siyasetinin gereklerine göre düşünülmüş olup bu kurumlar 1891 yılında kurulan Hamidiye Alayları ve ertesi yıl kurulan Aşiret Mektebidir. Sultan

⁷⁸ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 28-29.

⁷⁹ Klein, *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, 20.

⁸⁰ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8: 364.

⁸¹ Mehmet Emin Üner, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, 1.bs. (İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2009), 203.

Abdülhamid bu projeye öyle gönülden bağlanmış ki bu alaylara kendi adını vermiştir.⁸²

Sultan Abdülhamid, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ki Ermeni isyanlarını bastırmak için Hamidiye Alayları adıyla özel bir ordu teşkil etti. Bu ordunun kurulması sırasında Ermeniler Doğu Anadolu'da güçlerini kaybetmeye başlamıştı. Ayrıca İstanbul'da ki Osmanlı Bankasını işgal ederek pek çok kişiyi öldürmüşlerdi. Ermeniler 1321 (1904) senesinde ise Sultan Abdülhamid'e suikast düzenlediler.⁸³

1890 yılı başlarında Doğu Anadolu'daki siyasi durumun tehlikeli bir hale gelmesi ve batılı büyük devletlerin bu bölgeyle ilgilenmeye başlaması sonucunda⁸⁴ kurulma çalışmalarına başlanılan Hamidiye Süvari Alaylarının teşkil edilmesinin gayesi bu konu ile ilgili belgelerde; “ Askerlik hizmetinin umumi hale getirilmesi ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin silahlı güçlerinin sayıca arttırılması amacıyla, askeri nizam ve hizmet altında tutulmayan, nişancılık ve binicilikte kabiliyetli, çadırda yaşamını geçiren aşiret mensuplarından süvari birlikleri oluşturulması” şeklinde belirtilmektedir.⁸⁵

Sultan Abdülhamid başta olmak üzere, valilerin ve IV. Ordu Kumandanı Müşir Zeki Paşa'nın aşiret liderleriyle kurdukları yakın ilişkiler zamanla çoğaldı. Müşir Zeki Paşa aşiretlerden askeri bir kuvvet olarak faydalanma düşüncesini II. Abdülhamid'e ilettiler. Sultan Abdülhamid bunun üzerine diğer paşaların da düşüncelerini aldı. Fakat çoğu bu projeye karşı çıkarak onay vermiyordu. Abdülhamid ise bu projeye karşı çıkan paşaların, Müşir Zeki Paşayı kışkırdıklarını düşündüğünden, projeyi uygun bularak desteklemeye karar verdi.⁸⁶

Bu alayların teşekkül biçimi ve kuruluş amacı her yönüyle Rusların Kazak Alaylarına benzetilmektedir. Hamidiye Süvari Alaylarının kurulması fikri, Müşir Zeki Paşa'ya ait olsa da, Ahmet Şakir Paşa da Rus Kazak alaylarını yakından tanıyordu ve bu sebeple bu düşüncenin ilk oluşmasında Sultan Abdülhamid üzerinde etkiye sahip oldu. Hamidiye Alaylarının kuruluşu sırasında Yaver'i Ekrem olarak

⁸² François Georgen, *Sultan Abdülhamid*, çev. Ali Berktaş, 1.bs. (İstanbul: Homer Kitabevi, 2006), 310.

⁸³ Sırma, *II. Abdulhamid'in İslam Birliği Siyaseti*, 51.

⁸⁴ Üner, *Aşiret, Eşkîya ve Devlet*, 204.

⁸⁵ Cezmi Eraslan, “Hamidiye Alayları,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınevi, 1997) 15: 462.

⁸⁶ Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, 443.

sarayda bulunduğundan, bu çalışmalarda aktif görev aldı. Bu çalışmalarını esnasında kendisine Miralay İbrahim Bey ile Mabeyn Kâtipleri görevlerinde bulunan Nasri ve Münir efendiler yardımında bulundular.⁸⁷

Hamidiye Alaylarının kuruluş ve teşkilat plan ve projeleri İstanbul'da Ahmet Şakir Paşa'nın görevde bulunduğu heyet tarafından hazırlanmıştı. Yerinde kurulmaları görevi de IV. Ordu Kumandanı Müşir Zeki Paşa'ya verildi. Müşir Zeki Paşa'nın Hamidiye Alaylarının kuruluşu sırasında Sultan Abdülhamid'e ilettiği bilgi ve isteklerin değerlendirilmesi işi de Şakir Paşa tarafından icra edilecekti. Hamidiye Alaylarının oluşumunun gündeme gelmesi üzerine Osmanlı Devleti, daha önceden kanun ve düzeni ihlal ettikleri gerekçesiyle kavuşturmaya uğrattığı aşiret mensupları için af çıkarttı. Yürütülmekte olan çalışmalar sonucunda 1891 yılında bir Nizamname hazırlandı. Bu Nizamname sonucunda Aşiretlerden Alay teşkili uygulanması yürürlüğe kondu. Sultan Abdülhamid'in bu projesi Aşiret liderleri tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. IV. Ordu Karargâhı, İstanbul'a gidip Sultan Abdülhamid'i görmek isteyen aşiret liderleriyle dolup taşıdı. Bunun üzerine Müşir Zeki Paşa Mabeyne müracaat ederek, aşiret reislerinin İstanbul'a gelmesine izin verilmesini istedi. Bu isteği değerlendiren Ahmet Şakir Paşa ise aşiretlerin kalabalık bir şekilde Padişahı ziyaret etmelerini uygun görmedi. Müşir Zeki Paşa'ya aşiret liderlerinden başka, her alay için en fazla iki kişinin Payitahta gelmesinin daha uygun olacağını bildirilmesini Sultan Abdülhamid'e teklifte bulundu. Aşiret ve Kabilelerde yer alan 17-40 yaş arasında bulunan bütün erkeklerin nüfus sayımı yapılır, bir deftere geçirilerek Hamidiye Umum Komutanlığına, Dâhiliye Nezaretine ve Merkezi Ordu-yu Hümayuna rapor edilecekti. Hamidiye Süvari Alaylarını oluşturacak erkekler üç kısma ayrılmaktaydı. 17-20 yaş arasında yer alan erkekler "İtibariye", 20-32 yaş arasında "Nizamiye", 32-40 yaş arası ise "Redif" sınıflarına ayrılmaktaydı. Her alaydan iki çavuş belirlenip Merkezi Ordu-yu Hümayun'a gönderilerek mektep alayında eğitime alınacak ve daha sonra İstanbul'da veya başka bir yerde iki yıl hizmete tabi tutularak, terfi ettirilip alaylara gönderilecektir. İstanbul'a her alaydan

⁸⁷ Karaca, *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1899)*, 173-174.

bir çocuk gönderilecek ve orada Süvari mektebinde eğitim aldıktan sonra Teğmen (Mülazımlık) rütbesi ile alayına ve memleketine geri gönderilecektir.⁸⁸

Doğu Anadolu'yu zapt etme planları olan Rusları durdurmak ve isyan hareketlerinde bulunan Ermenileri bastırmak amacıyla Van Gölü ve Urfa civarındaki aşiretlerden teşkil edilen Hamidiye Süvari Alaylarının her biri 1200 mevcutlu ve 36 alaydan oluşup, Kürt ve Türkmen aşiretlerine dâhildi. Bu Hamidiye Süvari Alaylarının silahlarını devlet, giyim-kuşamlarını ise alayın içinde yer alan aşiretler karşılamaktaydı.⁸⁹

27 Nisan 1891 yılında Ahmet Şakir Paşa Diyarbakir ve Urfa'da kurulacak olan Hamidiye Süvari Alayları için de benzer şekilde hareket edilmesi gerektiği düşüncesindeydi. Bu sırada teşkil edilen Hamidiye Süvari Alaylarına eğitim verecek subaylar, İstanbul'da seçilerek görev yerlerine gönderildi.⁹⁰

Hamidiye Alayları düzenli bir şekilde örgütlenmiş fakat beraberinde azımsanmayacak derecede ikilemler oluşturmuştur. Alayların başına geçen aşiret reisleri hem kendi aşiretleri üzerinde hem de doğu bölgesinde büyük bir gücün sahibi olmuşlardır. Hamidiye Alayları sadece "tek tek aşiretlerin güç kazanması olarak değil ayrıca bazı aşiretlerin devlet içinde devlet" olabilecek kadar önemli bir gücün kazanmasında da önemli rol oynamıştır.⁹¹

Sultan Abdülhamid kendisine muhalefet olanları susturmuş Kürt aşiretlerini de Hamidiye Alayları adı altında birleştirerek onlar üzerinde kontrolü sağlamıştır.⁹²

2.3. ALAYLARA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEME

2.3.1. İlk Nizamname

Rus Kazak birliklerinden esinlenerek oluşturulan Hamidiye Alayları aşiretler arasında dengeyi sağlayacak önemli bir etkendi. Müşir Zeki Paşa'nın teşebbüsleriyle 1890 yılında kurulmaya başlanılan Hamidiye Alayları ile ilgili en erken tarihli

⁸⁸ Zelal Özağaçhanlı, *Siverek İlçesinin Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı*, (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 124.

⁸⁹ Taylan Maral, *Türkiye'de Kürt Kimliğinin Kültürel Bağlamda İncelenmesi ve Siyasallaşma Süreci*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 70.

⁹⁰ Karaca, *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1899)*, 176.

⁹¹ Safiye Ateş Durç, *Türkiye'de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Memitan Aşireti Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 41.

⁹² Durç, *Türkiye'de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Memitan Aşireti Örneği*, 93.

belgeler 14-15 Nisan 1891 tarihlerini taşımaktadır. Hattı Hümayun olarak hazırlanan ilk Nizamname 1891 yılında çıkarılmıştır. Bu Nizamnamenin ilk maddesinde Hamidiye Süvari Alayları'nın kuruluş gerekçesinde şöyle denilmektedir: “Memleketin teaddiyât ve tecavüzât-ı ecânibten muhafazası zımında tertibi muktezî olan heyet-i askeriyenin terkibi ol memleket ahalisinin nüfûs-ı umumiyesine ait mükellefiyet cümlesinden olup, bu mükellefiyetten ahaliden bir kısmının istisnası kuvve-i umûmiyenin noksanını icab edeceği derkâr bulunduğu ve bu kaide-i meşruanın Memâlik-i Mahruse-i Şahâne’de bi-hakkın mer’i tutulmasıyla kuvve-i umûmiye-i osmaniye tezyid ve teksir olunması maksad-ı meşruasına binaen hususiyet-i halleri hasebiyle şimdiye kadar tamamıyla intizam-ı askeri altında olarak hizmet-i askeriyede bulunamayan ve cundilik ile meşhur ve meluf oldukları halde hayme-nişin olan efrad-ı aşaireden müceddeten Asakir-i Hamidiye namı celileye süvari Aşair Alayları teşkili mukteza-yı irade-i seniyye-i hilafetpenahidir”.⁹³ Görüldüğü gibi, gerekçe olarak düşmana karşı memleketin savunulması işinin her bireyin görevi olduğu belirtilmektedir. Teşvik edici ve yumuşak bir üslupla aşiretlerin de bu savunmaya katılmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Hatta o zamana kadar bu bölgelerden asker toplanamadığı gerçeği de ortaya konmuştur. Bu Nizamname 53 madde ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Aşağıdaki hususlar Hamidiye Alaylarının nasıl kurulacağı ve özelliklerinin ne olacağı yönünde bilgi edinmemize yardımcı olacaktır. İlk olarak kurulacak olan alaylar 4 bölükten az, 6 bölükten fazla olmayacaktır. Buna göre, her alay en az 512 kişi, en fazla 1152 kişiden oluşacaktır. Büyük aşiretlere bir veya birden fazla alay kurma hakkı verilmekte olup, küçük aşiretlere ise birkaç bölük kurma hakkı verilmektedir. Ancak kesin bir şekilde alay tesis edilmesi ve eğitim amacıyla aşiretlerin birleştirilmesi yasaklanmakta olup sadece savaş durumunda Ordu kumandanlarının ve merkezi otoritenin emriyle aşiretlerin birleştirilmesi belirtilmektedir.⁹⁴

Bu durumun oluşturulmasındaki temel hedef; aşiretlerin birlikte hareket etmesi ve ortak amaç etrafında birleşmelerine engel olmaktır. Çünkü aşiretleri tek tek kontrol etmek ve aralarındaki anlaşmazlıkları sıcak tutarak sürekli olarak dengeyi elinde bulundurmak merkezi otorite tarafından önemseniyordu. Nizamnamenin 6.

⁹³ Üner, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, 204.

⁹⁴ Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, 444-445.

maddesinde ise aşiret erkeklerinin sayımının gerçekleştirilmesi ve alaylara katılacak olan askerlerin yaşlarına göre sınıflandırılması esasları belirtilmekteydi. Hamidiye Süvari Alaylarını oluşturacak olan erkekler 3 kısma ayrılmaktaydı. 17-20 yaş arasında bulunanlar “iptidaiye”, 20-32 yaş arasındakiler “nizamiye”, 32-40 yaş arasında bulunanlar ise “redif” sınıflarına dâhil edileceklerdi. Bu madde ile hedeflenen amaç ise aşiretlerin gerçek gücünü ve nüfusunu tespit etmektir. Nizamnamenin 7. Maddesinde belirtilenler ise, eğitim amaçlı olarak alayların merkezi orduda eğitimi ve komuta kademesinde bulunacak olan asker sayısını, terfi şeklini ve eğitim şeklini göstermektedir. On sekizinci madde de ise, Başkentteki Süvari Mektebinde tahsil görmek üzere her alaydan bir çocuk seçilip teğmen rütbesiyle alayına ve memleketine tayin edileceği öngörülmektedir.⁹⁵

Hamidiye Alayları hayvan, elbise ve koşum takımlarını kendi imkânlarıyla elde edeceklerdir. Devlet tarafından verilecek olanlar ise; tüfek, cephan ve sancaktır.⁹⁶

Nizamnamenin 19. maddesi önemli bir hususu açıklığa kavuşturmuştur. Bu madde de Alayların hangi aşiretlerden oluşturulup kurulacağı belirtilmektedir. Arap, Kürt, Türkmen ve Karapapak aşiretlerinden kurulacağı belirtilmekte olup alayların kendi yöresel kıyafetlerine göre ve alaylara yönelik mensubiyetlerini belirtecek olan işaretler takarak atlarını damgalatmalarının gerekli olduğu belirtilmekteydi. Bu madde de gördüğümüz üzere başlangıçta birçok halk alay kurma fikrindeydi. Fakat Kürt aşiretlerinin haricinde sadece Kars bölgesinde iki Karapapak aşiretinden alay oluşturulmuştur.⁹⁷

1895 yılında alay sayısının 65'e ulaştığı, bu 65 alayın 2 tanesi Karapapak aşiretinden olup 63 tanesi ise Kürt aşiretinden oluşmaktaydı. Hamidiye Alaylarının önemli özelliklerinden biri de alay kuran Kürt aşiretlerinin Şafii ve Sünni mezhebinden olmalarıdır. Alayların Subay kadrosu konusunda, 22. 23. 24. ve 25. maddelerde şunlar belirtilmektedir; Subaylar, İstanbul'daki süvari mektebine alınan çavuşlardan teşkil edilecek, kâfi gelmezse eksik kalan yerlere ise aşiret ileri gelenlerinden tayin yapılacaktır. Burada belirtilen önemli husus ise eğitimde

⁹⁵ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 30.

⁹⁶ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 35.

⁹⁷ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 31.

bulunacak subayların kesin bir şekilde merkezi ordudan tayin edilmeleridir. Bunda yer alan amaç ise, alayların Osmanlı ordusunun denetim dışına çıkmasını önlemek ve kendi başlarına harekette bulunmalarına engel olmaktır. Yani alay komutanı Miralay (Albay) rütbesi ile aşiret lideri olmakla beraber fakat yardımcısı muhakkak Nizami bir subay olacaktı. Alayların savaş ve barış durumuna göre özlük hakları belirlenecekti. Terfi, disiplin ve teftiş usulleri, subay ve erlerine verilecek maaş bedelleri ayrı ayrı tespit edilmiştir. 26-52 arasındaki maddelerde de bu belirlemeler yapılmıştır. Ayrıca bu maddelerde bütün aşiret erkeklerinin mutlaka askerlik yapacakları ve alaylara mutlaka dâhil olacakları yönünde kesin bir şekilde yaptırımlar ortaya konmuştur. Bu yaptırımlar merkezi otoritenin tesis edilmesini de sağlayacaktır. Hamidiye Alaylarının kuruluş, strateji, yönetim ve görevleri bu nizamname ile kanun haline getirilmiştir.⁹⁸

Aşiretlerin Hamidiye Alayları statüsünde bulunmak istemelerinin sebebi şüphesiz bir şekilde Nizamnamenin getirdiği hükümlerdir. Bunların en başında belirtilen husus ise, alaylarda bulunmayacak olan aşiret fertlerinin Osmanlı ordusunda askerlik yapacakları hususunda getirilen hükümdür. Yüzyıllardan beri askerlik görevini ifşa etmeyen ve yapmaya alışık olmayan bu kişilerin memleketinden uzak ve uzun yıllar emir altında yaşamaları imkânsız gibiydi. Zaten aşiretlerin alışmış olduğu serbestlikten dolayı, askerlik hizmetinin mecburi hale getirilmesi bunların anlayışına aykırı haldeydi. Hâlbuki Hamidiye Alaylarında bulunmaları halinde hem emir altında askerlik yapmaktan kurtulmuş olacaklar hem de kendi memleketinden uzaklaşmadan bulunduğu aşiretinden askerliğini yapmış gibi görünecekti. Bu kişisel imtiyazın yanında, bir de devlet katında aşiretin ve aşiret reisinin itibarının artması da söz konusudur. Hatta Sultan, alayda yer alan aşiret reislerine; Nişanlar, unvanlar ve rütbelere vermekte olup Saraya onları kabul ediyordu. Alaya dâhil olmak ise aşirete maddi yönden bir güç kazandırıyordu. Bununla aşiretlerin kendilerini koruması ve öteki aşiretlerle boy ölçüşebilmesi için aşiretlere gerekli bir ayrıcalık verilmekteydi. Kısaca belirtirsek Aşiretler, Hamidiye Alaylarına yazılarak geniş imtiyazlar kazanıyorlardı.⁹⁹

⁹⁸ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 31-32.

⁹⁹ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 37.

2.3.2. 1892-1895 Yılları Arasında Alayların Durumu

1891 yılında çıkarılan kuruluş nizamnamesinden sonra Hamidiye Süvari Alaylarının kurulma işine başlandı. Kısa süre içinde alayların sayısı artarak 36'ya ulaştı. Hamidiye Süvari Alaylarının kuruluşu geliş güzel bir şekilde olmamıştı. Kuruluş aşamasında stratejik ve askeri hususlara dikkat çekilmiştir. En başta Alayların kurulması için uygun bölgeler aranmış ve sonunda iki bölge seçilerek bu bölgelerden kuruluş işine başlanılmıştır. İlk bölge Van-Erzurum arasında Rusya'ya yakın sınırdır. Bu sınır bölgesinde aşiretlerin teşkilat işine girilmesi için IV. Ordu kumandanı Müşir Zeki Paşa faaliyete geçmiştir. Van, Hınıs, Malazgird, Varto gibi yerlere de payitaht tarafından Mirliya Mahmut Paşa görevlendirilmiştir. İkinci bölge ise Urfa-Mardin arasındaki arazilerin kuzey kısımlarında ikamet eden aşiretleri kapsıyordu.¹⁰⁰

Osmanlı Devleti, Hamidiye Süvari Alaylarının faaliyete konulmasıyla birlikte en az 35000 süvari askerini, silah ve cephane masrafları karşılığında kazanarak önemli bir yarar sağlayacaktı. Alayların ağırlıklı şekilde Rusya ve İran hududuna yakın bölgelere yerleştirildiği göz önüne alınırsa önemli bir güvenlik hizmeti sağlayacağı aşikârdır.¹⁰¹ İngiltere'nin siyasi faaliyetlerine engel olmak için Urfa-Mardin hattı seçilmişti. Bu iki bölge de Ermeni faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yaşandığı mevkilerdi. Ayrıca bu bölgelerde merkezi otoritenin etkisiz olmasından dolayı takip edilen politikanın önemi biraz daha artmıştır. Doğu ve Güneydoğu bölgesinde kurulan Aşiretlerden oluşturulan Süvari Alaylarına; Bölük ve Alay komutanı olarak Nizami ordu subayları atanmıştır. Aşiret reisleri de, güçlerine göre Alay komutan yardımcısı, Binbaşı, Yarbay ve Teğmen rütbesiyle alaylara tayin edilmişlerdi.¹⁰²

Kurulmuş olan Hamidiye Süvari Alaylarının her birine; bir tarafında Padişah arması ile işlenmiş kırmızı atlastan sancak, diğer tarafına da Kuran-ı Kerim'den bir ayet bir de beyaz ipek kumaşa yıldızlı şekilde yazılmış fermanlar gönderilmişti. Alayların Nizamnamesi ve nasıl eğitim alacakları bu fermanlarda belirtilmişti. Fakat ne Nizamnelere ne de fermanlara uyulduğunu söylemek mümkün değildir.

¹⁰⁰ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 38.

¹⁰¹ Eraslan, "Hamidiye Alayları", 15: 463.

¹⁰² Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 39.

Özellikle belirtirsek 22 Ekim 1895 de çıkan Sasun isyanından sonra, Hamidiye Alaylarını gerektiği şekilde kontrol etmek güçleşmiştir.¹⁰³ Çünkü Hamidiye Alayları Sasun bölgesindeki Ermeni isyanından sonra ayaklanmayı bastırmak için bölgeye gönderilmişti. Sasun'da ki Ermeni isyanının nedeni; Ermenilerin çift vergi ödemek zorunda olmasıydı. Hem Hükümete vergi veriyorlar hem de Kürt aşiretleri tarafından ürünleri üzerinden pay alınıyordu. Hamidiye Alayları Ermeni köylerine baskınlar gerçekleştirmiş bundan dolayı sivil yönetim ise durumu yatıştırmak için Alayların verdiği zararları düzeltme girişiminde bulunmuştur.¹⁰⁴

Kurulan Alaylar doğrudan IV. Ordu kumandanlığına bağlıydılar. Bundan dolayı kuruluşları ve eğitimleriyle Müşir Zeki Paşa ilgilenmekte ve kontrollerini sağlamaktaydı. Bu yüzden de, aşiret reisleri ve ileri gelenleriyle Müşir Zeki Paşa arasında samimi ilişkiler kurulmaya başlanmıştı. Sonuç olarak Müşir Zeki Paşa aşiretlerin gözünde tek otorite haline gelmişti. Bütün aşiret reisleri Erzincan'a gelerek onu ziyaret etmekteydi. Hatta kalabalık bir topluluk 1893 yılında Erzincan'a gelmiş ve oradan da İstanbul'a gidip padişahın huzurunda kabul görmüşlerdir. Müşir Zeki Paşa'nın onayı olmadan aşiretlere kimse karışamıyordu. Bundan dolayı da çeşitli şekillerde sorunlar ortaya çıktı. Öncelikle Hamidiye Alaylarına mensup aşiretler, Zeki Paşa'dan kuvvet alarak mahalli hükümet memurlarını dinlemiyorlardı. Mahalli otorite mensupları yani Vali, Mutasarrıf gibi idareciler alaya mensup bir aşiret subayını bile sorguya çekemiyordu. Bu durum, Valilerle Zeki Paşa arasında anlaşmazlık ortaya çıkardı. Müşir Zeki Paşa'nın damat oluşu nedeniyle Padişah'a yakınlığı, Doğu Anadolu'da bulunan Valilerin aleyhine durum oluşturdu. Böylece aşiretler, Valilerin bir otoritesi olmadığı hissine kapıldılar. Bu durum da idari yönden sakıncalar oluşturdu.¹⁰⁵

Arşiv belgelerinde Ermenilerle işbirliği yapan bazı devlet memurları Anadolu'da bazı vilayetlerde yaşayan Ermenilerin sözde olarak uğradıkları zulümlerinden ötürü Agopyan ve arkadaşlarının bilgilerini dinlemek üzere

¹⁰³ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 39.

¹⁰⁴ Martin Van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut, 1. bs. (İstanbul, İletişim Yayınları, 2003), 291-292.

¹⁰⁵ Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", 451.

parlamentoya çağırılmışlardı.¹⁰⁶ Londra Büyükelçiliği aldıkları kararı Osmanlı Devletine göndermişlerdir. Bu yazıda yağmacı Kürtlerin askere alınmalarıyla Hristiyan ve yabancı okulların tehdit altında bulunduğunu belirtmişler, Osmanlı Devleti ise cevap olarak Hamidiye Süvari Alayları teşkilatından ve yabancı okullar hakkındaki tehditlerin aslı olmadığına dair Londra Büyükelçiliğine gerekli talimat vermiştir.¹⁰⁷

1895 yılı başlarında “Sâlname-i Askeri” de belirtilen rakamlara göre, Süvari Alaylarının sayısının 56’ya yükseldiğini görmekteyiz. Alaylara, 1’den 56’ya kadar alay numarası verilmiştir. Sadece bunlardan 51. 52. 53. 54. 55. Alaylar yakın bölgelerde bulunduğundan dolayı Suriye’de yer alan 5. Ordu-yı Hümayun’a bağlanmıştır. Diğer 51 alay ise merkezi Erzincan’da bulunan 4. Ordu-yı Hümayun’a doğrudan bağlanmışlardı. Dördüncü orduya bağlı olan Hamidiye Alaylarının 20’sine Albay (Miralay) komuta etmiş, gerisine ise Yarbay (Kaymakam) kumanda etmiştir. İlk Nizamnamelere göre altı yıllık geçiş sürecini bu alayların henüz hepsi doldurmamıştı. Bundan dolayı da düzenli birlik vasfına sahip olamamışlardı. Hiçbir zamanda beklenen düzeye ulaşamayacaklardı.¹⁰⁸

2.3.3. İkinci Nizamname (1896)

Hamidiye Alayları ile ilgili 1891 yılında çıkarılan ilk Nizamnamenin dört yıllık uygulamasından sonra meydana gelen sosyal ve politik olaylardan tecrübeler edinilerek yeni bir Nizamnamenin hazırlanması ve yürürlüğe girmesi uygun bulunmuştur. Bu Nizamname ile 1891 yılında çıkarılan Nizamnamenin eksikliklerini gidermek ve Alayları disiplin altına alma amacı oluşturulmak istenmiştir. Alayların ortaya çıkardığı çelişkileri ve sakıncalı durumların oluşmasının engellenmesi düşünülmüştür. Aynı zamanda, Ermeni olaylarının artmasıyla Ermenileri destekleyen Dış güçlerin Hamidiye Alaylarını ve bu politikayı suçlayıcı tavırları dikkat çekmiştir. Hatta onlara göre olayların sebebinin alaylara mensup aşiretlerden kaynaklandığını düşünüyorlardı.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri II (1891-1893)*, (Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri, 2004), 20-21.

¹⁰⁷ BOA, Y.A.HUS: 259/17.

¹⁰⁸ Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, 452.

¹⁰⁹ Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, 452.

İkinci Nizamname 1896 yılı başlarında hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Nizamname on iki kısım ve bir zeyl (ek) olmak üzere 121 maddeden ayrıca kısa bir giriş ile sonunda bulunan Madde-i Mahsusa adıyla bir bölümden oluşmaktadır. İkinci Nizamname ilk Nizamnameden farklı olarak açık, düzenli ve ayrıntılı bir şekle sahiptir.¹¹⁰

Bölüm ve madde bakımından İkinci Nizamname aşağıda yer alan şekilde düzenlenmiştir;

A) Mukaddime;

- 1)- Teşkilat (madde 1-7)
- 2)- Efrad (madde 8-14)
- 3)- İctima (madde 15-21)
- 4)- kıyafet, heyet ve eslihaları (madde 22-25)
- 5)- Ümerâ ve Zâbitan (madde 26-34)
- 6)- Terfi-i Merâtib (madde 35-42)
- 7)- Umûr-i inzibatiye ve cezaiye (madde 43-54)
- 8)- İstihkak (madde 55-52)
- 9)- İdare (madde 63-64)
- 10)- Muafiyet ve Mükâfat (madde 65-72)
- 11)- Teftiş (madde 73-79)
- 12)- Topçu (madde 80-81)
- 13)- Alay ve komutanlarının ahz-ı asker, cem ve tahşid zamanında vazifeleri (madde 82-88)

B) Zeyl (madde 89-121);

- 1)- Münâvebe (madde 95-99)
- 2)- Kadro Heyetleri (madde 100-111)

¹¹⁰ Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, 452-453.

3)-Müddet-i istisnaiyeye mahsus idâre-i muvakkata (madde 112-114)

4)- Müddet-i istisnaiyeye mahsus tahsil (madde 115-121)

5)- Madde-i Mahsusa¹¹¹

İkinci Nizamname ile temel maddeler, askeri ve politik düşünceler aynen korunmuştur. Bu Nizamnamede getirilen yeniliklerden biri de alayların, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları” ya da “Hafif Süvari Alayları” olarak adlandırılacağı ve dört alayın bir liva (Tugay) itibar edileceği, gerektiğinde de Erkân-ı Hârb-i Umumi kararıyla alaylardan Tümen (liva) tesis edilebileceği belirtilmiştir.¹¹²

Ceza ve disiplin ile ilgili maddelere bu Nizamnamede daha çok yer verilmiştir. Askerliğe ve Nizamnamelere aykırı harekette bulunanların cezalandırılacağı net bir şekilde ifade edilmiştir.¹¹³ Gerektiği durumlarda asayişsizliğe neden olan kişiler hapis ya da idamla cezalandırılacakları kesin bir dille vurgulanmıştır. 54. madde de, aşiret çatışmalarının doğuda arttığı, bu durumun ise bölgedeki halkı ve hükümeti kuşkulandığı, bundan dolayı da hükümetin sert tedbirler alarak bu olaylara son vermek istediği aşikârdır. Böylece Hamidiye Alayları politikasının aşiretler arasında anlaşmazlıklara yol açtığı ve olayların henüz istenilen bir biçimde kontrol altına alınamadığı ortaya konulmaktadır.¹¹⁴

Aşiretlere tanınan vergi muafiyetleriyle Hamidiye Alaylarına girişi hızlandırma ve cazip hale getirmek amaçlanmıştır. Bab-ı Ali'nin bu konudaki düşünceleri normal karşılanabilir çünkü aşiretler hiçbir zaman düzenli bir şekilde vergilerini vermek istememişlerdi. Bundan dolayı da vergi muafiyetiyle aşiretlerin devletle bağı güçlendirilmek istenmiştir. Yüzyıllardan beri aşiretle devlet arasında tek münasebet vergiler aracılığıyla olduğundan, aşiretler tarafından devlet vergi alan bir kurum olarak görülmüştür. Ayrıca savaşta gazi olanların kendilerine, savaşta ölenlerin ise ailelerine maaş bağlanacağı, diplomaya sahip olan subayların emeklilik hakkı elde edeceği ve savaşta ölen atın yerine yeni bir at verileceği gibi birtakım haklar ilave edilmiştir. Eşkîyalık hareketlerinin bastırılmasında da alaylardan faydanılacağı ve kendilerine görev verilerek sorumluluk kazanmaları istenmiştir.

¹¹¹ Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, 453.

¹¹² Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 33.

¹¹³ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 43.

¹¹⁴ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 33.

Kısaca belirtirsek Devlet, aşiretlerden yararlanmak istiyordu, bu durum ise devletin gücünün azaldığını göstermektedir. İkinci Nizamnamenin zeylinde ise, alayların altı yıllık geçiş döneminde ve sonrasında kadro ve eğitim durumlarının nasıl şekilleneceği açık bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre, her yıl bir bölük subay, onbaşı ve çavuşların kontrolünde eğitim alacaklar, böylece dört yılda bütün bölükler eğitimlerini almış bulunacaklardı. Son iki yılda da bütün bölüklere bir arada eğitim verilecekti. Tarım üretimine zarar vermemesi için bu eğitimlerin, uygun bir mevsimde ve yılda bir bölüğün silâh altına alınması ile yapılması uygun bulunmuştur. Bununla aşiretlerin normal yaşamlarına devam etmeleri yani “sivil savunma” yöntemi uygulanmak istenmiştir.¹¹⁵

Hamidiye Alaylarının kadro ve eğitim sorunu da bu Nizamnamede düzenli bir hale getirilmiştir. Aşiret mekteplerinin 1892 yılında açılması ile beraber alay kadrolarında yer alacak subayları yetiştirmek ve bu mektepte yetiştirilecek subayların merkezi otoriteye sadık olarak eğitim almaları hedeflenmiştir. Bundan dolayı aşiret ileri gelenlerinin eğitim çağındaki çocukları aşiret mekteplerinde eğitim alarak, yetiştirilmek istenmiş ve alaylara subay olarak gönderilmesi amaçlanmıştır.¹¹⁶

Nizamnamenin sonuna ilave edilen “madde-i mahsusa” ile aşiret alay subaylarının mülki memuriyetlere atanamayacağı, fakat askerliklerine engel olmayan mahalli meclis üyeliği gibi memuriyetlerde vazifelendirileceği şartı konulmuştur. Bu şart ile beraber aşiret ileri gelenlerinin meclis üyeliği yoluyla mahalli idarelerde yetki sahibi olmaları sağlanmış olup sadece şehir ayânının ve eşrafının söz sahibi olduğu idari meclislerde, bir denge oluşturulması hedeflenmiştir. Şehir ayarı ve eşrafı, Hamidiye Alaylarına karşı bir tavır takınmıştır.¹¹⁷

İkinci Nizamnamenin göze batan en önemli yönü, alayların ve bu alaylara bağlı aşiretlerin mutasarrıf, kaymakam ve vali gibi merkezi idarenin temsilcileri olan şahıslar ve kuruluşlar karşısında idari ve hukuki durumlarının ne gibi şekle sahip olacağını açık bir şekilde belirtilmemiş olmasıdır. Bundan dolayı önemli olaylar ortaya çıkmış olup devlet otoritesi zayıflamıştır. Hamidiye Alayları 4. ve 5. Ordulara bağlanmış olsa bile, ordu kumandanlarının yani Müşir Zeki Paşa'nın Erzincan'da

¹¹⁵ Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, 455-456.

¹¹⁶ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 33.

¹¹⁷ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 47.

bulunması ulaşım ve uzaklık gibi zorlukları ortaya çıkarmış, bu yüzden de alaylar hakkında doğru bilgi elde etmek ve alayları kontrol etmek imkânsız hale gelmiştir. Hâlbuki valiler sahip oldukları yetkilerle, aşiretleri ve alayları kolay bir biçimde kontrol altına almaları ve gerektiği durumlarda tedbirleri hızlı bir şekilde alabilme imkânlarına sahiptiler. Bu önemli hususa önem vermemeleri sebebiyle askeri ve mülki idareciler ile aşiretler arasında hukuki ve fiili çatışmalar ortaya çıkmıştır. Kısacası, Hamidiye Alayları politikası, uygulamada bazı sorunları ortaya çıkarmıştır, diyebiliriz.¹¹⁸

2.3.4. 1895'den Sonra Hamidiye Alayları

Büyük devletler 11 Mayıs 1895 tarihinde Ermeni olaylarının artması sebebiyle Osmanlı Devleti'ne bir muhtıra vererek, Doğu Anadolu'da acilen ıslahat yapılması teklifinde bulunmuşlardı. Aşiretlerin kışlak ve yaylak sınırlarının tespit edilmesi gibi bir takım isteklerde de bulunmuşlardı. Sultan Abdülhamid, Rusya ile olan dostluğundan dolayı bu istekleri kabul etmedi ve ayrı bir ıslahat layihası hazırlanmasını emretti. Ayrıca, Anadolu Umumi Müfettişi rütbesiyle Müşir Şakir Paşa'yı önlemlerin alınması ve gerekli incelemelerin yerinde yapılması için 1895 yılında Doğu Anadolu'ya görevlendirdi. Fakat olaylar dinmedi, şiddetlenerek devam etti. Büyük devletlerin müdahalesi ve tepkisi büyük oldu. Sultan Abdülhamid, Hamidiye Alaylarının disiplin altına alınması için Saadettin Paşa'yı Van'a göndermiştir. Ayrıca 1897 yılında Şakir Paşa'ya telgrafi şifreli göndererek Hamidiye Alaylarının kontrol altına alınmasını istedi. Şakir Paşa ve Müşir Zeki Paşa, bu emirden dolayı üç ay içinde ortak bir rapor hazırlayıp 1897 yılı Aralık ayında Bab-ı Ali'ye yolladılar. Hamidiye Alayları hakkında hazırlanan bu rapor resmi otoritenin görüşlerini belirtmesi nedeniyle önem arz etmektedir.¹¹⁹

Anadolu Umumi Müfettişi Yaver-i Ekrem Müşir Şakir Paşa ve 4. Ordu kumandanı Müşir Zeki Paşa, Hamidiye Alaylarında disiplinin tam anlamıyla ele alınamadığını kabul ediyorlardı. Bundan dolayı, Alaylardaki nizamın sağlanamamasının sebeplerini ve çözüm yollarını bulmaya çalışırken akılcı ve

¹¹⁸ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 47.

¹¹⁹ Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", 463-464.

gerçekçi davranış göstermişlerdir. Müşir Zeki Paşa ve Şakir Paşa, Hamidiye Alaylarındaki disiplinsizliğin sebeplerini aşağıdaki şekilde belirtmektedirler;¹²⁰

- 1- Nizamnamelere ve Kanunlara uygun olarak talimlere başlanılmaması.
- 2- Hamidiye Alaylarının doğrudan Ordu-yu Hümayun'a bağlı olmaları.
- 3- Alaylara tayin edilen Kurmay Subayların, otoritelerini kuracak vasıtalardan yoksun olmalarından dolayı itaat ve intizamın kurulamaması.
- 4- Vilayet ve livaların yönetiminde sözü geçen bazı meclis üyelerinin ve eşrafların, alayda yer alan aşiret liderlerinden faydalandıkları menfaatleri kaybetmelerinden dolayı, mutasarrıf ve valileri alaylara karşı kışkırtmışlardır. Hatta alaylarda yer almayan aşiretlerin yaptıkları kanunsuzlukları alaylarda yer alan aşiretlere yamayarak, bu yolla alaylar hakkında idareyi itimatsızlığa sürüklemişlerdi.
- 5- Hamidiye Alaylarına ordudan tayin edilen alay ve bölük kumandanlarının bir kısmının yetenekten yoksun olması ve maaşlarını da aşiret reislerinden almalarından dolayı, reislere dostluk gösterme mecburiyetini hissetmeleri yüzünden düzeni sağlayacak şekilde icraat yapamamaları.
- 6- Aşiret ileri gelenlerinin, alay kumandanlarını aşarak, doğrudan ordu kumandanlarıyla haberleşmelerine izin verilmesinin hiyerarşi dengesini bozması.

Müşir Şakir Paşa ve Zeki Paşa, Hamidiye Alaylarının yeniden disiplin altına alınmasıyla ilgili 30 maddelik ayrıntılı bir şekilde hazırlanan layihayı genel görüşlerini bildiren rapora ekleyerek Bab-ı Ali'ye gönderdiler. Bu layiha 'da, alaylar için daha önce çıkarılmış Nizamnamelerdeki eksiklikler tamamlanmaya çalışılmış ve yerinde yapılan incelemeler sonucunda yeni tedbirlerin alınması gerekli görülmüştür.¹²¹

Şakir Paşa ve Zeki Paşa tarafından hazırlanan layiha, beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde askeri düzenlemelerle ilgili hususlardan bahsedilmiştir.¹²²

Birinci bölümde başka hususlardan da bahsedilmiştir. Bu hususlar; Aşiret üyelerinin atıcılık ve binicilikte mahir olduklarından ve bundan dolayı da askerliğin

¹²⁰ Üner, *Aşiret, Eşkîya ve Devlet*, 207-208.

¹²¹ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 52.

¹²² Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", 465.

ruhu olan itaate alıştırılması, ayrıca alay ve bölük kumandanlarının etkinliğinin fazlaştırılması, aşiretlerin ordu kumandanları ile yapılan irtibatın yasak edilmesi gibi konulardan oluşuyordu. İkinci bölümde, Alay mevcudunun oluşturulması şeklinde üç madde olarak alay ve bölüklere aşiret fertlerinin nasıl dâhil olacakları ve vazifelerine ait hususlar belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Alayların mesuliyetlerinden bahseden maddeler yer almıştır. Dördüncü bölümde ise, tahsilât ve idare ile ilgili yani vergilerin kimlerden ve nasıl alınacağı açıklanmıştır.¹²³

Beşinci bölüm yani son bölümde, Muamelat-ı adliyyeyi ilgilendiren konular yer almıştır. Bu bölüm layihanın en önemli ve dikkat çeken konusundan oluşmaktadır. Alayların kuruluştan itibaren adli, mülki ve askeri otoriteler arasında anlaşmazlık oluşturan ve bundan dolayı da Hamidiye Alaylarında yer alan aşiretlerin otoritelere karşı gelmelerine sebep olan hukuki sorunlar ortaya çıkmıştı. Bu yüzden alaylar sorun çıkararak merkezi otoriteyi tanımamışlardı. Çünkü Alaylar, kendilerini Padişah ve Ordu-yı Hümayuna bağlı kabul etmişlerdi. Hatta mutasarrıf, kaymakam ve valinin emirlerine karşı gelip, mahkemelerin verdikleri kararlara uymamakta ısrar ediyorlardı. Bu durum, askeri ve mülki otoriteler arasında bazı sorunlara sebebiyet vermiş ve mülki yetkililerin Alaylar aleyhinde faaliyette bulunmalarına yol açmıştır. Alayların hükümete ve askeriye karşı görevleri kanunen tespit edilmiş olup, Hamidiye Alayları aleyhinde faaliyette bulunan memurların cezalandırılacağı açıklanarak layihaya nokta konmuştur. Bu layihanın amacının, alayları disiplin altına almak ve alaylara karşı yapılan propagandalara son vermek olduğu anlaşılmaktadır. Müşir Zeki Paşa ve Şakir Paşa'nın Hamidiye Alayları ile ilgili düzensizliği, disiplinsizliği ve Doğu Anadolu'nun sosyal durumu hakkında öne sürdükleri düşünceler, yerinde yapılan incelemelerin sonucundan dolayı şüphe uyandırmayacak şekilde doğru ve mantıki bulunmuştur. Ayrıca bu iki paşanın Alaylar ve Doğu Anadolu ile ilgili Saray'a ve Bab-ı Ali'ye sürekli raporlar yollamaları, padişahın ve hükümetin de bu bölgede bulunan alayları ve aşiretlerin gösterdikleri tutumu yakından izledikleri anlaşılmaktaydı. Bu yüzden Doğu Anadolu'nun şartlarına uygun ve tavizci bir siyaset izlemişlerdi. Bu tavizci siyasetten dolayı da Hamidiye Alaylarında emir komuta zincirinin oluşması güçleşmiştir. Merkezi otorite de

¹²³ Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", 469-471.

Hamidiye Alayları politikasıyla, Doğu Anadolu ve aşiretlerde etkin bir şekilde varlığını hissettirmiştir.¹²⁴Aşağıdaki tabloda Hamidiye Alaylarını oluşturan aşiretler gösterilmektedir:

Tablo 1: Hamidiye Alaylarını Oluşturan Aşiretler

Birinci Liva	Alay Numarası				
Merkez: Karakulliya					
Zilan Aşireti	3		4		5
Karapapak Aşireti					6
Adamanlı Aşireti			9		10
Haydaranlı Aşireti			11		12
Celâli Aşireti			37		38
Şazili Aşireti					57
İkinci Liva	Alay Numarası				
Merkez: Hınıs					
Camadanlı Aşireti					8
Çıranlı Aşireti	31		32		33
Zirikanlı Aşireti			34		35
Cıbranlı Aşireti					36
Üçüncü Liva	Alay Numarası				
Merkez: Malazgird					
Sipikanlı Aşireti				1	2
Karapapak Aşireti					7
Hüsnanlı Aşireti	26	27	28	29	30
Dördüncü Liva:	Alay Numarası				
Merkez: Erciş					
Leyuli Aşireti		13	14	15	16
Haydaranlı Aşireti	21	22	23	24	25
Beşinci Liva	Alay Numarası				
Merkez: Başkale					
Mukârî Aşireti					17
Milan Aşireti					18
Şemsikî Aşireti					19
Şukufti Aşireti			20		56
Takurî Aşireti					39
Altıncı Liva	Alay Numarası				
Merkez: Mardin					
Milli Aşireti	41	42	43		44

¹²⁴ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 57-58.

Karakeçi Aşireti			45	46
Tay Aşireti				47
Miran Aşireti			48	49
Artuşu Aşireti				50
Yedinci Liva		Alay Numarası		
Merkez: Urfa				
Kays Aşireti			51	52
Berâzî Aşireti	53		54	55

Kaynak: Ali Karaca, *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*, 1. bs. Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 179-181.

2.3.5. Hamidiye Alaylarının Reis ve Subay Listesi

Hamidiye Alaylarının Reis ve Subay Listesi aşağıdaki gibidir: ¹²⁵

- 32. Hamidiye Süvari Alayı: Kaymakam Selim Beg, Fezli Ağa'nın oğlu- Hınıs
- 32. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşıyi evvel Yusuf Ağa oğlu, Sait Ağa- Varto
- 33. Hamidiye Süvari Alayı: Ali Ağa oğlu, Mahmut Beg, Varto girişi- Hınıs
- 36. Hamidiye Süvari Alayı: Derviş Ağa oğlu, Halit Bey- Genç
- 37. Hamidiye Süvari Alayı: Osman Efendi'nin oğlu, Şeyh Salih Bey- Beyazıt
- 37. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşı Mahmut Ağa oğlu, Nebi Ağa- Beyazıt
- 41. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşıyi evvel Memo oğlu, Muhammed Ağa- Siverek
- 46. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşı Şeyhmus Ağa oğlu, Yusuf Ağa- Diyarbekir
- 47. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşıyi sani Hüseyin oğlu, Ketip Ağa- Diyarbekir
- 48. Hamidiye Süvari Alayı: Temür Ağa oğlu, Mustafa Bey- Diyarbekir
- 49. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşıyi evvel Sadık Beg oğlu, Mahmut Efendi- Cizre
- 49. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşıyi evvel Abdi Ağa oğlu, Fettah Ağa- Cizre
- 49. Hamidiye Süvari Alayı: Mustafa Paşa oğlu, Abdülkerim Beg- Mardin.

¹²⁵ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk ilişkisi*, 43-44.

2.4. AŞİRET MEKTEBİ

Tanzimat dönemi ve II. Abdülhamid devirlerinde açılan modern eğitim ve öğretim kurumlarından biri de Aşiret Mektebidir. Ancak diğer okullarla karşılaştırıldığında, Aşiret Mektebinin kendine özgü hususları bulunmaktadır. En başta isminden de anlaşılacağı gibi, halka açık bir mektep değildi, sadece imparatorluktaki aşiretlere mensup bulunan kimselerin çocuklarına mahsus bir mektepti.¹²⁶

Arap aşiretleri arasında halifeye karşı birtakım aykırı hareketler görülmüştür. Bunun üzerine Sultan Abdülhamid, fahri yaveri Ferik Osman Nuri Paşa'ya görev vererek onlar hakkında ayrıntılı rapor istemiştir. Osman Nuri Paşa'nın hazırladığı raporda Arap aşiretlerinin cehalet içinde bulduklarını ve bundan dolayı dış güçlerin bu aşiretleri Hilafet ve Saltanattan soğutmak için propaganda yaptıkları, aşiretlerin ise kolaylıkla etkilendikleri yazılmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için de aşiret mensuplarını eğitmek gayesiyle bir mektebin kurulması için istekte bulunulmuştur. Bu istek doğrultusunda 1892 yılında Aşiret Mektebi İstanbul'da kurulmuştur.¹²⁷

Osmanlı Devleti, Aşiret Mektebini Hamidiye Alaylarının kuruluşundan kısa bir zaman sonra, İmparatorluğun Aşiret nüfusunu asimile ederek özellikle de II. Abdülhamid'e bağlılığı kuvvetlendirmek amaçlı açmıştı. Buradaki düşünce Aşiret ileri gelenlerinin çocuklarının okulda bir kurs görüp eğitim almaları, rütbe ve payelerle memleketlerine yani buldukları yerlere geri dönmeleri ve bu şekilde de aşiretlerin gençlerine örnek teşkil etmeleriydi. Aşiret Mektebi, Aşiretlerin merkeze olan bağlılıklarını güçlendirmeyi, iskân edilip üretken ziraatçılara dönüşerek devlete yararlar sağlamayı, aşiret mensuplarını cehaletin karanlığından kurtarmayı amaçlayan büyük bir planın bir parçasıydı. Bu plan, Sultan Abdülhamid'in Sünniliği teşvik ederek, Türk olmayan nüfusu Türkleştirmenin bir yolunu bulma politikasına da benziyor gibi görünüyordu.¹²⁸

¹²⁶ Kodaman, *Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 67.

¹²⁷ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 38-39.

¹²⁸ Klein, *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, 92-93.

Bu mektep başlangıçta Arap aşiret çocukları için kurulmuştu. Daha sonra diğer aşiretlerin de ilgisini çekmeye başlamıştı.¹²⁹

Kürt aşiretleri ilk başta Aşiret Mektebi projesine kuşkulu yaklaşmışlardı. Merkezden, mahalli idarecilere mektebe daha fazla çocuk kaydetmeleri için baskı yapılmaktaydı. Fakat Aşiret Mektebine kayıtlar istenilen düzeyin çok altında kaldı. Arap aşiretleri arasında öğrenci kaydetmekte güçlükler yaşanmıştı. Hatta Hamidiye Alayına mensup Kürt aşiretler mektebe alınma konusunda Hükümete dilekçeler göndermekteydiler. Bu fikre Maarif Nazırı karşı çıkarak mektebin Arap aşiretleri için açılmış olduğunu, Kürt aşiretine mensup çocukların ise Harbiye Mektebi'nde özel bir sınıfa kaydedilmeleri hususunu dile getirmiştir. Fakat istenilen bu husus kabul görmemiş Müşir Zeki Paşa'nın müdahaleleriyle dilekçe veren Hamidiye Alaylarına mensup Kürt aşiretlerin çabaları başarıya ulaşarak, bazı aşiretlerin öğrenci kaydettirmesine olanak sağlayan bir İrade-i Seniye çıkartıldı. Aşiret Mektebi Osmanlı Devleti için modernleşme çabalarının temel parçasıydı ve toplumun en geri unsurlarının küçük bir destekle medeni hale getirileceği inancına dayanmaktaydı. Aşiret Mektebi bu düşüncelerle oluşturulmuştu. Müşir Zeki Paşa aşiretlere mensup yeni milisler kaydetme amaçlı bölgeleri dolaşmaktaydı, bazı Kürt köylerinde mektepler açılması isteğinde bulunan bazı memurlarla da görüşmüştü. Hamidiye Alayları projesinin kuruluşunda büyük etkisi olan Şakir Paşa'da Kürt nüfusu için eğitim reformlarını teşvik etmekteydi.¹³⁰

Aşiret Mektebi'nin iki senelik ders programı ve Nizamnamesi 1892 yılında tespit edilmiş olup, bir tezkere beyanıyla Sultan Abdülhamid'e, Sadrazam Cevad Paşa tarafından arz olunmuştu. II. Abdülhamid bu tezkereye onay vermiştir. Aşiret Mektebi için o zamana kadar gerekli bina bulunamamıştı. Bundan dolayı Esmâ Sultan'ın oturduğu Kabataş'ta yer alan sarayı, Sultan Abdülhamid bu okula tahsis edilmesi hususunda irade beyanında bulunmuştur. 1892 yılında (8 Temmuz 1309) oluşturulan 12 maddelik Nizamnameye göre Aşiret Mektebi'nin özellikleri şunlardır:¹³¹

¹²⁹ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 39.

¹³⁰ Klein, *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, 94-95.

¹³¹ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 71.

Okulun Amacı; Arap aşiretlerini cehaletten kurtarmak ve onları medenileştirmek, bu aşiretlerin Hilafet ve Saltanat makamına saygı gösterilmesini sağlayarak bağlılıklarını arttırmak amacı bulunmaktadır.

Okulun Vaziyeti; Bu mektep 5 yıllık olup parasız ve yatılıdır.

Öğrenciler; Bu okula 12-16 yaşları arasında bedenen ve zihnen sağlam yapıda bulunan Arap aşiretlerine mensup çocuklar kaydedilecektir. İlk yıl 50, diğer yıllar 40 öğrenci alınarak okul mevcudu 210'a tamamlanacaktır. Ayda 30'ar kuruş talebelere maaş ödenecektir. Mezun olacak olanlara, kendi memleketlerine döndüklerinde oralarda açılacak mekteplerde muallimlik veya başka hususlarda görevlendirilmek üzere memuriyet verilecektir. 11 Temmuz 1308 (1892) de oluşturulan ilk ders programı Osman Ergin ve Mahmut Cevad'ın kitaplarında görüldüğü gibi okulun birinci ve ikinci sınıflarından oluşup iki yıllık olmakla birlikte beş yıllık değildir. İki yıl içinde talebelere öğretilecek dersler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.¹³²

Tablo 2: Aşiret Mektebinde İki Yıl İçinde Öğretilecek Dersler

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf
Kur'ân-ı Kerim	Elifba
Eczâ-ı şerife	İlm-i Hâl
Kırâat-ı Türkiye	Kırâat-ı Türkiye ve İmlâ
Hesap	Hesap
Hatt-ı Rik'a	Hatt-ı Rik'a

Kaynak: Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 1.bs. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987, s. 71-72.

Yukarıda tabloda bulunan derslerden anlaşılacağı üzere dersler ilkokul seviyesinde ve çok basit bir şekildedir.¹³³

Aşiret Mekteplerinden hedeflenen amaç tam anlamıyla gerçekleşmedi. Mekteplerde okuyan çocuklar Jön Türk hareketinden etkilenmeye başlamışlardı. Aşiret reislerinin çocukları İstanbul'da Aşiret Mektebinde bulunduğundan yönetime

¹³² Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 71-72.

¹³³ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 72.

başkaldıramadıklarından dolayı kendi çocuklarının yerine başka çocukları mektebe gönderiyorlardı. Böylece Aşiret Mektebi işlevini kaybetmeye başladı.¹³⁴

Aşiret Mektebinde eğitim gören aşiret mensubu talebelerin günün birinde verilen yemeği beğenmeyerek bunu da bahane ederek okul idaresine karşı isyan ettiler. Bu sebepten dolayı Aşiret Mektebi 1907 (Şubat 1323) de kapanmıştır. Kapatılmasının gerçek sebebi ise mektebin o günkü siyasi fikir akımlarının tesir sahası içine girmesi ve beklenen amaca hizmet edemez hale gelmesi olarak belirtilmiştir.¹³⁵

2.5. HAMİDİYE ALAYLARININ SON DÖNEMLERİ

2.5.1. II. Abdülhamid Dönemi'nin Son Yıllarında Hamidiye Alayları

Sultan Abdülhamid döneminin sonlarına gelindiğinde Hamidiye Alayları ile ilgili olarak gösterilen iyi niyetli çabalara ve ortaya konan nizamnamelere, kanunnamelere, çeşitli layihalara rağmen istenilen sonuç elde edilememiştir. 1897'den sonra da Hamidiye Alaylarının düzene konması hususunda çalışmalar devam etmiş ise de uygulama alanında sonuç pek değişmemiş tam olarak başarıya ulaşamamıştır. Kaynaklar da Hamidiye Alayları ile ilgili olarak; 1897-1908 yılları arasında alayların sebep oldukları olaylar, aşiret kavgaları, eşraf-ayân tabakası ile alaylar arasındaki sürtüşmelerden bahsedilmektedir. Durumun bu şekilde gelişmesinde, bölgenin kendine has özellikleri kadar imparatorluğun karşı karşıya kaldığı iç ve dış politik olaylar da büyük rol oynamıştır. Böyle olunca da, Bab-ı Ali pek çok durumda olaylar hakkında esnek politika izlemek mecburiyetinde kalmıştır. Bu tavizci politika sonucunda da mevcut nizamnameler, kâğıt üzerinde kalmış gereği gibi uygulanamamıştır. Bundan dolayı da alaylara mensup aşiretler de hareketlerinde az çok serbest kalmıştır.¹³⁶

Bunlara rağmen alaylara mensup aşiretler ve alaylarla İstanbul arasındaki ilişkilerde müspet bir gelişme yaşanmıştır ve birçok konuda aşiretlerin merkeze karşı bağlılıkları sağlanmıştır. Esasen bu olumlu gelişmeler biraz da Sultan Abdülhamid'in yürüttüğü şahsi politikaların bir neticesi olduğunu söylemekte yarar vardır. Zira

¹³⁴ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 39.

¹³⁵ Bayram Kodaman, "Aşiret Mekteb-i Hümayunu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 4: 11.

¹³⁶ Üner, *Aşiret, Eşkiya ve Devlet*, 209.

şartlar zorlaşınca Sultan Abdülhamid devlet-aşiret ya da Hükümet-aşiret alayları arasında yürütülen politikayı ikinci plana atarak kendine mahsus bir politika takip etmeyi uygun görmüştür. O da şudur: II. Abdülhamid Hükümetin aracılığı olmadan doğrudan ilişki kurarak aşiretleri kendisine bağlamıştır. II. Abdülhamid bu politikayı yürütmesinde, en çok halifelik sıfatına ve Hilafet makamına güvenmekteydi. Zira aşiretler İstanbul'dan bağımsız ve ayrı yaşamalarına rağmen, mânen halifeye ve hilafet makamına bağlılıklarını devam ettirmişlerdir. Aşiretlerin bu tutumu Sultan Abdülhamid'in işini kolaylaştırmaktaydı. Abdülhamid'in halifelik sıfatı taşıması onun aşiret reisleri ve şeyhler arasındaki şahsi bağların, dostlukların gelişmesinde önemli rol oynuyordu. Böylece padişah yürüttüğü bu politika ile kendisini Müslüman halkın koruyucusu olarak aşiretlere kabul ettirebilmiştir. Sultan Abdülhamid kendisine bağladığı aşiret reislerine gönül okşayıcı bir takım maddi menfaatler de sağlamıştır. Bu menfaatler; Alaylara mensup olan aşiretlere silah, cephane vererek onlarda padişahın kendilerini koruduğu hissi uyandırmak, aşiret reislerine Miralaylık, Paşalık gibi rütbelerde vermek ve aşiret reislerinin çocuklarını İstanbul'a getirterek onları okutmak, himaye etmek ve çeşitli memuriyetlere tayin etmektir.¹³⁷

Devlet Hamidiye Alayları vasıtasıyla Doğu Anadolu Bölgesine doğrudan müdahale etmeyi ve buradaki varlığını önemli bir şekilde hissettirmeyi amaçlamıştır. Aşiret mensuplarını süvari alaylarına katmak için askerlik hizmetini mecburi hale getirmiştir. Böylece o bölgede Ermenilerin pek çok kere şikâyette bulunduğu, kanun ve nizam taşımayanlara engel olmak istenmiştir. Askeri bir disiplin oluşturulan aşiretlerden Doğu Anadolu'da asayişin ve güvenliğin sağlanması planlanmaktaydı. Böylece dış müdahalelere sebep olan bir unsur ortadan kaldırılacaktı. Zira Rusya Ermeni çetelerini silah ve cephane yönünden desteklerken öte yandan İngiltere 1877-1878 savaşından sonra Doğu Anadolu'da Ermeniler lehine bazı ıslahatların yapılmasını talep ediyordu. Bu proje ile mahalli birlikler sayesinde büyük devletlerden destek gören Ermeni meselesinin çözümü sağlanacak hem de bölgede devletin aşiretler üstündeki hâkimiyeti güçlenecekti.¹³⁸

Bütün çabalara rağmen Hamidiye Alaylarından muntazam şekilde bir askeri teşkilat kurulamamıştır. Aşiret reisleri ve ağaların Hamidiye Alaylarına daima hâkim

¹³⁷ Kodaman, *Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 58-59.

¹³⁸ Eraslan, "Hamidiye Alayları", 15: 463.

olmasından dolayı, askeri hususlara genellikle uyulmamıştır. Böylece Alaylar, modern harp usullerini ve kaidelerini hiçbir zaman öğrenememişlerdir. Sultan Abdülhamid, şikâyetlere sebep olduğu halde kendi eseri olan Hamidiye Alaylarını himaye etmiş ve yaymayı sürdürmüştür.¹³⁹

2.5.2. II. Meşrutiyet'ten Sonra Hamidiye Alayları

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Hamidiye Alayları mensupları ve aşiretleri ile mülki, mahalli ve askeri otoriteler arasındaki anlaşmazlıklar ve sürtüşmeler eksik olmadı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamid'in tahttan uzaklaştırılmasıyla yeni bir siyasi anlayış ortaya çıkmış, bu yeni yönetimin de Ermeniler lehine kararlar alması sosyal tepkilere sebep olmuştur. Devlete karşı propaganda yapan aşiretler idarenin Ermenileri kayırdığını ve devletin sahip olduğu Müslüman vasfının tehlikeye girdiği söylemlerini yayarak halk arasında huzursuzluk çıkartmaya başladılar.¹⁴⁰

1909 yılında yani II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra işbaşına geçen Bab-ı Ali Hükümetleri Alaylara tamamen son vermektense yeni düzenlemelere girişmeyi uygun görmüştür.¹⁴¹

1910 yılında başlayan bu düzenlemede iki komisyon oluşturularak; Birinci komisyonu, Binbaşı Hacı Hamdi Bey başkanlığında Rus hududu civarına yakın olan aşiretlere, İkinci komisyonu da Fahreddin Altay başkanlığında Güneydoğu bölgelerinde bulunan aşiretlere göndererek Alayları düzenlemekle görevlendirilmişlerdir. Bu komisyonlar alayları kontrol ederek ölen askerleri çıkarıp yerlerine yenilerini aldı ve aşiret reislerine yeni rütbe ve hediyeler dağıttılar. Bu arada teşkilatın ismi de Mahmut Şevket Paşa tarafından değiştirilerek "Aşiret Alayları" olması yönünde kararlar alındı. Aşiret Alaylarına yeni fermanlar ve sancaklar verilerek eskiden olduğu gibi bunların Bab-ı Ali'ye bağlılıkları sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu politikadan dolayı da, Viranşehir'de bulunan Milli Aşireti, Urfa civarında yer alan Karakeçili Aşireti Balkan Savaşlarına gönüllü olarak

¹³⁹ Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", 476.

¹⁴⁰ Eraslan, "Hamidiye Alayları", 15: 463-464.

¹⁴¹ Selçuk Günay, "I. Dünya Harbi'nin Başlangıcında Rus Saldırısı Karşısında İhtiyat (Hamidiye Süvari Alayları)", *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 13: 599.

üç alayla dâhil olmuşlardır. Yine bu dönemde aşiretler çete savaşı yapacak yardımcı birlikler halinde düzenlendi.¹⁴²

Mahmut Şevket Paşa 1910 Şubat'ında bölgeyi teftiş ettikten sonra geri dönerek Bab-ı Ali'ye raporlar sunmuş ve Hamidiye Alaylarının sadece kâğıt üstünde var olduklarını belirtmiştir. Resmi kayıtlarda en az 500 silahlı ve atlı askerlere sahip olduğu belirtilen Alayların, teftiş sırasında alayların sadece bir avuç aşiretliden oluştuğu, bunlarında çoğunun Aşiret reislerinin şahsi hizmetlileri olduğu görülmüştür. Ayrıca aşiretlerin askeri eğitimden yoksun oldukları, çok az aşiretlinin silahının ve atının bulunduğu tespit edilmiştir. Aşiret reisleri önemli ayrıcalıklar alsınlar diye alaylarda beş yüz- bine yakın adamları olduğunu resmi kayıtlara geçirmişlerdi.¹⁴³

Bu maksatla da 1910-1912 yılları arasında "Cerad Nizamı" adlı talimatname çıkarılarak yeni düzenlemeler yapılmıştır. Aşiret alaylarının askeri faaliyetleri ve görevleri bu düzenlemelere göre aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:¹⁴⁴

1. Düşman keşif kollarına engel olmak,
2. Uygulanacak askeri manevrayı düşmandan gizlemek,
3. Savaş durumunda keşif yapılarak düşman hakkında bilgi edinmek,
4. Düşmanın hatalı hareket yapmaya zorlanması ve gizlenmiş olan kuvvetlerle düşmana ani baskınlar düzenlenme.

1910 yılında çıkarılan yeni Nizamnameyle, Aşiret Alayları Nizamiye ordusuna dâhil edilerek, merkezi Erzincan olan III. Ordu'ya bağlanmışlardır. Yeni Nizamnamede daha önce sayıları 64 olan Alaylar, 24 adede düşürülmüş bulunmaktaydı. Bu alaylar ve merkezleri şöyledir:¹⁴⁵

III. Ordu I. Aşiret Süvari Tümeni (Erzurum)

1. Aşiret Süvari Alayı (Erzurum)
2. Aşiret Süvari Alayı (Kığı)
3. Aşiret Süvari Alayı (Varto)

¹⁴² Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 62.

¹⁴³ Klein, *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, 197-198.

¹⁴⁴ Günay, "I. Dünya Harbi'nin Başlangıcında Rus Saldırısı Karşısında İhtiyat (Hamidiye) Süvari Alayları", 13: 599-600.

¹⁴⁵ Günay, "I. Dünya Harbi'nin Başlangıcında Rus Saldırısı Karşısında İhtiyat (Hamidiye) Süvari Alayları", 13: 600.

4. Aşiret Süvari Alayı (Hınıs)
5. Aşiret Süvari Alayı (Hasankale)
6. Aşiret Süvari Alayı (Sivas)

III. Ordu II. Aşiret Süvari Tümeni (Karakilise)

7. Aşiret Süvari Alayı (Eleşgirt)
8. Aşiret Süvari Alayı (Karakilise)
9. Aşiret Süvari Alayı (Karakilise)
10. Aşiret Süvari Alayı (Karakilise)
11. Aşiret Süvari Alayı (Karakilise)
12. Aşiret Süvari Alayı (Tutak)
13. Aşiret Süvari Alayı (Diyadin)
14. Aşiret Süvari Alayı (Doğu Anadolu)

III. Ordu III. Aşiret Süvari Tümeni (Erciş)

15. Aşiret Süvari Alayı (Bulanık)
16. Aşiret Süvari Alayı (Erciş)
17. Aşiret Süvari Alayı (Erciş)
18. Aşiret Süvari Alayı (Saray)
19. Aşiret Süvari Alayı (Başkale)

III. Ordu IV. Aşiret Süvari Tümeni (Mardin)

20. Aşiret Süvari Alayı (Cizre)
21. Aşiret Süvari Alayı (Mardin)
22. Aşiret Süvari Alayı (Mardin)
23. Aşiret Süvari Alayı (Viranşehir)
24. Aşiret Süvari Alayı (Siverek)¹⁴⁶

Bu nizamnameye göre Aşiret Süvari Alaylarının kadrosu şöyle tespit edilmiştir.¹⁴⁷

Alay Kadrosu

1 Alay kumandanı: Nizamiyeden olmakla birlikte kaymakam veya binbaşı.

¹⁴⁶ Günay, "I. Dünya Harbi'nin Başlangıcında Rus Saldırısı Karşısında İhtiyat (Hamidiye) Süvari Alayları", 13: 600-601.

¹⁴⁷ Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", 477-478.

1 veya 2 Aşiret reisi: Binbaşı aşiretten olmakla beraber, eğer alay 2 ya da 3 bölükten oluşuyor ise reis olmak üzere 2 binbaşı tayin edilecektir. Halen kaymakam ve kolağası rütbelerini taşıyor iseler rütbelerini koruyacaklardı.

1 Alay kâtibi: Nizamiyeden tayin olunur.

1 ikinci kâtip: Aşiretten tayin olunup eğer aşirette yok ise bir kâtibin yardımcısı Nizamiyeden verilecektir.

1 imam: Aşiretten tayin olunur.

1 tabip Yüzbaşı, baytar Yüzbaşı, eczacı Yüzbaşı: Savaş durumunda bu üçüne de birer tane binbaşı tayin edilir.

Tüfekçi ustası: Bölgenin büyüklüğüne göre iki ya da üç alaya bir tüfekçi ustası tayin edilir.

Bölük Kadrosu

1 Yüzbaşı: Bölük kumandanı rütbesiyle, Nizamiyeden tayin olunur.

1 Mülâzım-ı evvel: Takım kumandanı rütbesiyle Nizamiyeden tayin olunur.

1 Mülâzım-ı sani: Takım kumandanı aşiretten tayin olunur.

Daimi Efrad Mevcudu

2 Alay kalemi yazıcısı: Aşiretten, yoksa Nizamiyeden tayin olunur.

1 tüfekçi yamağı

20 depo muhafızı: Aşiretten tayin olunur.¹⁴⁸

Alaylarda muvazzaf askerlik süresi 18 yaşından 45 yaşına kadar, 27 yıl olarak belirlendi. Alaylarda Aşiret reislerinin otoritesi azaltıldı. Nizamname 71 maddeden oluşmakla beraber, eskilerine göre farkı pek azdır. Nizamname 22 Ağustos 1910 yılında yürürlüğe konulmuştur. 1912 yılında bu Nizamname tekrar düzenlenerek yeni bir şekil verilmiştir. Böylece 120 maddeden oluşan Nizamname ile Aşiret Alayları tekrardan teşkilatlı hale getirilmiştir. Buna göre alaylar birleştirilip “Aşiret Süvari Fırkaları” meydana getirildi. Aşiret Süvari Fırkalarının kadrosu aşağıdaki gibidir:

¹⁴⁸ Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, 477-478.

Fırka Kumandanı: Mirliiva

Erkan- Harp: Binbaşı ya da Yüzbaşı

Mülhak Zabit: Yüzbaşı veya Mülazım-ı evvel

Ahz-ı asker memuru: Alay emiri veya Alay kâtibi

Küçük Zabit, Sivil memur, odacı.¹⁴⁹

Alay ve bölük kadrolarında önemli değişiklikler olmamıştır. Oluşturulan kadrolara fazla sayıda Nizami subay atanması ve böylece aşiret ileri gelenlerinin alaylardaki faaliyetlerinin azaltılması yoluna gidilmiştir. Bunlardan hariç yedi kişilik “Aşiret Süvari Müfettişliği” kurulmuştur. Bu oluşturulan müfettişliğin başkanlığına da Tümgeneral (Ferik) tayin edilmiştir.¹⁵⁰

II. Meşrutiyet’ten sonra askeri fikirlerle hazırlanmış Nizamnamelerin, uygulamada ne gibi sonuçlar ortaya çıkardığı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.¹⁵¹

Hamidiye Hafif Süvari Alaylarının kaldırılması hususunda kesin bir tarih vermek zor olmakla birlikte, Alayların Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş savaşlarından bir süre sonra bir kurum olarak resmen ortadan kalktığı bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra aşiretlerle, Alaylar arasında yollar ayrılmıştır. Bazı Aşiret Alaylarının devletin müttefiki durumunda kaldıkları ve kısmen de olsa Cumhuriyet dönemi isyanlarının bastırılmasında görev aldıkları hakkında kanıtlar bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda ise Cumhuriyet döneminde hiçbir isyana katılmamış olan eski Hamidiye reislerinin ailelerinin, son akrabalarının öldüğü 1950 yılına kadar emekli aylıklarını almaya devam ettikleri belirtilmiştir.¹⁵²

¹⁴⁹ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 63-64.

¹⁵⁰ Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, 37.

¹⁵¹ Eraslan, “Hamidiye Alayları”, 15: 464.

¹⁵² Klein, *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, 309.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

URFA HAMİDİYE ALAYLARI

3.1. URFA BÖLGESİNDE HAMİDİYE ALAYLARINA KATILAN AŞİRETLER

Osmanlı Devleti'nde yer alan arşivlere göre Anadolu'da 7230 kadar aşiret yer almaktadır. Bu aşiretlerin önemli bir kısmı Doğu ve Güneydoğu'da bulunmaktadır. Bu aşiretler bölgenin önemli bir sosyo-ekonomik yapısını teşkil etmekteydi. Aşiretlerin büyük kısmının göçebe olmasından ötürü bazı aşiretlerin bölündüğünü, bazı aşiretlerin ise buldukları yeri değiştirdikleri, bazı aşiretler de yaşamlarını sürdürdükleri yerlerinden ayrılmadıkları görülmüştür. Örnek verecek olursak Malatya bölgesinde yer alan İzol aşiretinin Şanlıurfa ve Adıyaman'da akrabaları yaşamlarını sürdürmekteydi. Özellikle de bunların yanında Osmanlı Devleti'nin problem çıkaran aşiretleri iskân amaçlı dağıttıkları da açıkça öne sürülmüştür. Sultan Abdülhamid döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan bazı aşiretler Hamidiye Alaylarına katılmıştır.¹⁵³

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan aşiretler 19. yy ikinci yarısında rahat bir tavır içinde bulunmuşlardır. Bu bölgelerde bulunan aşiretler 93 harbinde Rusya ile savaşmak durumunda olan imparatorluğun yönetiminde ortaya çıkan otorite boşluğundan ötürü birbirleriyle çatışma yaşamaya başlamışlardı. Ayrıca bu bölgelerde yer alan aşiretler taşrada mahalli otoritelere karşı başkaldırıp isyan hareketlerinde bulunmuşlardır.¹⁵⁴Aşağıda Urfa bölgesinde yer alan aşiretler hakkında bilgi verilmiştir.

3.1.1. Karakeçili Aşireti

Karakeçili aşireti bazı kaynaklarda Karakeçili, Karakeçilü, Karakeçi, Karakiçü ve Karakiçi tabiri şeklinde geçmekteydi.¹⁵⁵ 16. ve 17. Yüzyılda bu isimle iki oymağa rastlanmış olup bu oymaklardan biri Ankara, diğeri ise Urfa bölgesinde

¹⁵³ Ahmet İlyas, *Türkiye'de Aşiret-Siyaset İlişkisi: Urfa Örneği (1950-2003)*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009) 31.

¹⁵⁴ Palalı, "Urfa Hamidiye Alayları", 8.

¹⁵⁵ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, 1.bs. (İstanbul: İşaret Yayınları, 2005), 92.

yaşamlarını sürdürmekteydiler.¹⁵⁶ Karakeçili aşireti, Horasan Türkmen grubunda yer almaktaydı. Karakeçililer, Oğuzların Kayı boyuna mensuptur. Karakeçililere bağlı Karatekeli ve Saritekeli grupları Siverek ve Suruç bölgesine yerleşmişlerdi.¹⁵⁷ Karakeçililerin yaşadıkları diğer yerler; Siirt Sancağı, Adana, Diyarbakir, Taşköprü kazası, Siverek sancağı, Balıkesir kazası, Ankara, Haymana, Birecik, Mardin, Kütahya, Bandırma, Aydın, Rakka ve Kırşehir sancağıdır.¹⁵⁸

Karakeçili aşiretinin gelip ilk yerleştiği yerler Yukarı Fırat Havzası bölgesidir. Bu bölgede 11. Yüzyıldan itibaren adları geçmektedir.¹⁵⁹ Fakat 16.yy itibaren bunlar hakkında detaylı bilgilere rastlanmıştır. Bu dönemde Karakeçili aşireti, Akkeçililer ile birlikte Mardin yöresinde yaşamaktaydılar ve Akkoyunlu Devleti'nin itaati altında idiler.¹⁶⁰ Yavuz Sultan Selim'in padişahlığı döneminde Diyarbakir eyaleti kurulmuş ve Karakeçililerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine yerleşmeleri emredilmiş ve bu bölgeye iskân edilmişlerdir.¹⁶¹ 17. Yy başlarında Halep vilayeti tarafına giden askerlerin mallarını ele geçiren hatta 20 askeri öldüren cemaatler arasında Karakeçililer de yer almaktaydı. Bab-ı Ali bu eşkıyalık faaliyetlerini icra eden kişilerin cezalandırılmasını istemiş Urfa ve Rakka mahkemelerinde yargılanmaları emredilmiştir.¹⁶²

Sultan Abdülhamid döneminde yazıya geçirilen Karakeçililere ait risalede aşiret isminin kendilerine bizzat Ertuğrul Gazi tarafından verildiği dile getirilmektedir. Buna göre Karacahisar'ın fethi sırasında aşiret, Karakeçililerin boynuzlarını ışıldakla bağlayıp, “Alaycık” denilen bir tür keçe çadırı üzerine örtü örtmek suretiyle savaş hilesine başvurunca Ertuğrul Gazi “Haydi Alplerim, haydi

¹⁵⁶ Faruk Sümer, “Karakeçililer”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınevi, 2012), 24: 427.

¹⁵⁷ Yusuf Halaçoğlu, *Türkiye'nin Derin Kökleri Osmanlı Kimliği ve Aşiretler*, 3. bs. (İstanbul: Babıali Kültür Yayınları, 2012), 110.

¹⁵⁸ Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, 92.

¹⁵⁹ Muharrem Bayar, *Karakeçili Yörük Aşireti'nin Eskişehir'e İskânı*, 1. bs. (İstanbul: Lider Ajans Matbaacılık, 2004), 59.

¹⁶⁰ Sümer, “Karakeçililer”, 24: 427.

¹⁶¹ Bayar, *Karakeçili Yörük Aşireti'nin Eskişehir'e İskânı*, 59.

¹⁶² Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989), 62.

Karakeçili Yörüklerim” diyerek aşiretin Karakeçi tabiri ile anılmasında önemli bir payı vardır.¹⁶³

Urfa Karakeçilileri olarak bilinen fakat idari birimlerin zamanla değişmesi sonucunda göç ya da iskânlar sebebiyle değişik sancaklara bağlanan Karakeçililer genellikle Viranşehir, Beriyye ve Siverek sınırında yaşamlarını sürdürmüşlerdi. II. Selim döneminde Diyarbakır mufassal defterinde sadece Viranşehir ve civarında yaklaşık olarak 1000 vergi neferi yer almaktaydı. “Cemaat-i Ekrad-ı Aşiret-i Karakeçili” başlığıyla verilen bilgilerden bunların büyük bir kısmının “konar-göçer” olduğu fakat 30 neferin kayıtlarının köylerde olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁴

Karakeçililerin diğer aşiretlerle olan mücadelelerine 18. Yüzyıldan itibaren rastlamaktayız. Bu mücadele eden aşiretlerin içinde göze batanlar; Aneze ve Milli aşiretleridir. Milli aşireti özellikle Karakeçili aşiretine hem rakiptir hem de komşudur.¹⁶⁵

Karakeçili aşireti, 18. Yüzyılın sonlarından itibaren Milli aşireti ile birlikte Akçakale, Harran ve Urfa’da eşkıyalık hareketlerinde bulunmuşlar bundan dolayı da Urfa bölgesinde asayişin önemli ölçüde bozulmasına sebep olmuşlardı.¹⁶⁶ 1858 tarihli bir belgede o dönem Milli aşireti reisi olan Mahmut Ağa’nın Karakeçili aşiretine karşı gasp ve müdahalede bulunduğu bundan dolayı da hükümet tarafından bu olayların yatışması ve muhakeme edilmesi emredilmiştir.¹⁶⁷ Bu bölge Milli aşireti ile Karakeçili aşiretinin birbirlerine karşı olan düşmanlıklarının bir ispatıdır. Karakeçili aşireti bir süre Milli konfederasyonuna bağlı olarak hareket etmiştir. Hatta bu dönemde Karakeçili aşiretinin yağma ve gasp faaliyetleri devam etmiştir.¹⁶⁸

Hamidiye Alayları merkezinin Mardin olarak yer alan 45. ve 46. Alaylarında Karakeçili aşireti de bulunmaktadır.¹⁶⁹ Ayrıca Karakeçililer 41. Hamidiye Alayı

¹⁶³ Üçler Bulduk, “İdari ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19/30 (1998): 39.

¹⁶⁴ Bulduk, “İdari ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri”, 40.

¹⁶⁵ Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Haz. Yalçın Tokar, 1. bs. (İstanbul: Tokar Yayınları, 2013), 38.

¹⁶⁶ Üner, *Aşiret, Eşkya ve Devlet*, 144-146.

¹⁶⁷ BOA, A.MKT. UM: 325/53.

¹⁶⁸ Üner, *Aşiret, Eşkya ve Devlet*, 197.

¹⁶⁹ Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, 468.

içinde yer alarak İbrahim Paşa'ya tabii olmuştur.¹⁷⁰ Daha sonra aşiretlere yeni sancak ve fermanlar verilmiş ve eskiden olduğu gibi Payitahtta bağlı olmaları istenmiştir. Bu durum da Milli ve Karakeçili aşiretlerinin gönüllü olarak Balkan savaşlarına 3 alayla yer almalarını sağlamıştır.¹⁷¹

Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa ve Hamidiye aşiret alayları kaymakamlarından olan Karakeçili aşireti reisi Halil Bey'in 19. Yüzyılın sonlarında yaptıkları suçlardan ötürü cezalandırılmaları emredilmiştir.¹⁷² Bu olaylardan dolayı Urfa, Halep, Musul ve Diyarbakır vilayetlerinde halkın düşmanlıklarına set çekmek için hükümet bölgede gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir.¹⁷³ Milli ve Karakeçili aşiretlerinin bu olaylarda birlikte yer aldıkları gibi kendi aralarındaki çatışmaları da bitmek bilmemiştir. 1902 tarihli bir belgede bu iki aşiretin birbirlerine karşı olan çatışmalarından dolayı ahalinin zarar gördüğü, Urfa Sancağının perişan ve yıkık halde olduğu belirtilmiş bundan ötürü de tedbir alınması emredilmiştir.¹⁷⁴ Karakeçili aşireti, Siverek-Urfa yollarını keserek ahalinin ticaret yapmasına engel olmuştur. Bu da ekonomik anlamda olumsuz bir durumdur.¹⁷⁵

Karakeçili aşireti, merkezi Mardin olan Hamidiye Alaylarının 45. Alayında yer almıştır.¹⁷⁶ Sultan Abdülhamid'in teşkil ettiği Hamidiye Alaylarına bağlı olan Karakeçili aşireti; I. Ve II. Balkan harbi ve I. Dünya harbinde Osmanlı Devleti'nin yanında yer almış ve düşmana karşı savaşmıştır. Hatta bu dönemde bölgede isyan eden Milli aşiretinin yanında yer almamış Viranşehir ve çevresinde Kurtuluş Savaşında Fransız ve İngilizlere karşı mücadele içinde yer almıştır. Bu savaşlarda Karakeçili aşiretinin pek çok ileri gelenleri yaşamın yitirmiştir.¹⁷⁷ Sultan Abdülhamid, Karakeçililer için "öz hemşerilerim" tabirini kullanmıştır. Karakeçililer

¹⁷⁰ Selçuk Günay, "II. Abdülhamid Devrinin Son Yıllarında Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irakta Aşiret Mücadeleleri ve Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 0/2 (2010): 129.

¹⁷¹ Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", 477.

¹⁷² BOA, DH. ŞFR: 275/31.

¹⁷³ BOA, DH. ŞFR: 301/2.

¹⁷⁴ BOA, DH. ŞFR: 329/53.

¹⁷⁵ BOA, DH. TMIK. M: 108/8.

¹⁷⁶ Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, 55.

¹⁷⁷ İsmail Özçelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa(30 Ekim 1918- 11 Temmuz 1920)*, 1.bs. (Ankara: ATAM Yayınları, 2003), 72-76.

uzun yıllardan beri her yıl eylül ayında Söğüt'te bir araya gelerek Ertuğrul Gazi'nin türbesini ziyaret etmektedirler, burada şenlikler ve ziyafetler düzenlemektedirler.¹⁷⁸

Karakeçili aşireti günümüzde genellikle Suruç (Bahçeli, Karadut, Oymaklı) ve Bozova (Bahçeli Köyü)¹⁷⁹, Siverek (Deliktaş, Karadibek, Karayük, Ağaçören) ilçeleri ve köylerinde yaşamlarını sürdürmektedirler.¹⁸⁰ Karakeçili aşiret mensupları, Hanefi mezhebine bağlı olup Kürtçe (Kırmanç) dilini konuşmaktadırlar. Ayrıca aşiretin Şeyhan aşireti ile münasebetleri de vardır.¹⁸¹

3.1.2. Milli Aşireti

Türkçe bir kelime olan Mil, derelerin sürüklediği verimli toprak anlamını taşımaktadır. Milli aşireti, Hicri 991 yılında Alaiye sancağında Karayörük taifesi şeklinde nitelendirilmektedir.¹⁸² Milli tabiri, Osmanlı Devleti'nde yer alan arşiv belgelerinde ve kaynak eserlerinde Millili, Millilü, Milan ve Ekrad-ı Millili şeklinde telaffuz edilmiştir.¹⁸³ Milli aşiretiyle ilgili toplumların meydana getirdiği köyler ve kasabalar arşiv kayıtlarında “Cemaat-i Millili Büzürg” tabiri ile kayıt edilmiştir.¹⁸⁴ Milli aşiretinin hangi ırktan olduğu yani Kürt, Türk ve Arap mı olduğu tartışma konusu olmuştur. Fakat genel anlamda “Ekrad” taifesinden olduğu aşikârdır.¹⁸⁵ Milli aşiretinin ve aşirete bağlı olan kolların bulunduğu alanlar Osmanlı Devleti kayıt belgelerinde; Diyarbakir, Urfa, Rakka, Çermik, Erzurum, Teke, Çemişgezek, Sivas, Maraş, Mardin, Şiren, Çorum, Tokat, Bozok, Erzincan ve Kelkit kazaları olarak yer almıştır.¹⁸⁶

Osmanlı Devleti'nin Milli aşireti ile olan münasebetleri Yavuz Sultan Selim'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini fethetmesiyle başlamıştır.¹⁸⁷ Bu

¹⁷⁸ Sümer, “Karakeçililer”, 24: 427.

¹⁷⁹ Doğu Perinçek, *Aşiretler Raporu*, 3. bs. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014), 326.

¹⁸⁰ Bayar, *Karakeçili Yörük Aşireti'nin Eskişehir'e İskânı*, 63.

¹⁸¹ Perinçek, *Aşiretler Raporu*, 326.

¹⁸² Cengiz Kartın, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Mücadele Döneminde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki Aşiretlere Yönelik Siyaseti*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 69.

¹⁸³ Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, 12-30; Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, 96-298.

¹⁸⁴ Üner, *Aşiret, Eşkiya ve Devlet*, 55.

¹⁸⁵ Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, 21.

¹⁸⁶ Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, 108-110.

¹⁸⁷ Üner, *Aşiret, Eşkiya ve Devlet*, 55.

fetih tarihinden önce Milli aşiretiyle ilgili detaylı bilgi bulunamamıştır. Mir Mehmet Bey 16. Yüzyılın sonlarında aşiretin başında yer almaktaydı. Mir Mehmet Bey bu dönemde, güney bölgesinde soygunculuk, yağma yapan ve yolların güvenliğini bozan Kürt ve Arap aşiretlerinin eşkıyalık faaliyetlerinin önüne geçtiğini ve bölgede güvenlik anlamında gerekli çalışmaları yaptığı görülmüştür. Bundan dolayı Diyarbakir Valisi, onu Bab-ı Ali'ye tanıtmış ve kendisine ödül olarak Habur Sancakbeyliği verilmiştir. Nedeni belli olmayan durumlardan dolayı; Mir Mehmet Bey'in Diyarbakir Paşasıyla arası bozulmuş ve Mir Mehmet Bey Osmanlı Devleti'ne karşı asi hareketlerde bulunmuştur. Bab-ı Ali, bu sebeplerden ötürü Mir Mehmet'in hakkından gelinmesini istemiş ve Milli aşiret reisliğine de Nevruz Bey'in getirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸

16. yüzyılda Milli aşiretine tabii olan Mersavi taifesi Suruç ve Cizre'de, Karaca Alilü taifesi; Çakmak Baldıran Dağı yakınlarında, Kulaksızlu cemaati; Halep, Ahlat, Rakka, Dinek, Kilis, Besni ve Maraş'ta, Alikan Cemaati ile Millü cemaati; Urfa, Diyarbakir, Rakka, Mardin, Erzurum'da yaşamlarını sürdürmüşlerdir.¹⁸⁹ Mardin'de söz sahibi olan Milli cemaati ve oymakları halkın yolunu kesen eşkıyalar olmuş, çiftliklere bağlı toprakları ele geçirmişler ve halka ait erzakları gasp etmeye başlamışlardı, bu durumda bölgede yaşayan ahalinin Antakya, Antep ve Halep kazalarında yaşamlarını sürdürmelerini sağlamış, ahalinin Halep ve Şam taraflarına gidip gelme durumlarını imkânsız hale getirmiştir.¹⁹⁰

Diyarbakir Voyvodalığına bağlı bulunan Milli aşireti diğer aşiretlerle beraber, 18. Yy başlarından itibaren Erzurum taraflarını taciz etmeye başlamışlardı. Pasin ve Tercan Köyleri ahalisi bu olaydan ötürü yerlerini ve evlerini terk etmek durumunda kalmış Ahıska ve Kars eyaletlerine göç etmek zorunda kalmışlardı. Ayrıca 1718 yılında Erzurum taraflarında bulunan Milli taifesinin Diyarbakir'e nakledilmeleri için yoğun çaba sarf edilmiştir.¹⁹¹ Milli aşiretinin olumsuz tavırları Diyarbakir Vilayetinde de sürmüş ve 1711 yılında Düdegan, Senedgan, Bamran ve Ömergan

¹⁸⁸ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*, 3. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 434-435.

¹⁸⁹ Mustafa Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler- Oymaklar*, 1.bs. (Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta- Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004), 33-34.

¹⁹⁰ Üner, *Aşiret, Eşkya ve Devlet*, 56.

¹⁹¹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, 5.bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 107-170.

cemaatlerinin Rakka 'ya yerleşmeleri emredilmiştir.¹⁹² 1724 yılında da Cemaleddinli, Bahaeddinli, Hasenanlı, Gaveganlı vs. cemaatlerin de Rakka'ya yerleşmeleri istenmiştir.¹⁹³

Nevruz Bey'den sonra Milli Aşiret reisliğine Keleş Abdi Ağa'nın geçtiği aşikârdır. Osmanlı Devleti'nin İran ile yaptığı savaşta Abdi Ağa, Bağdat Valisi Ahmet Paşa'nın hizmetinde yer almış ve onun güvenini önemli ölçüde kazanmıştır. Abdi Ağa'nın kışlık olarak vaktini geçirdiği mekân Ceylanpınar ve Viranşehir düzlükleri, yazlık olarak da Karacadağ yaylalarında yaşamını sürdürmüştür.¹⁹⁴ Keleş Abdi Ağa'nın aşiret reisliğinden sonra yerine Timur Bey reis olmuştur. Osmanlı Devleti Timur Bey'e Paşalık unvanı vermiş ve Timur Bey'i "İskanbaşı" olarak tayin etmiştir. Önemli hizmetlerinden dolayı da "Mir-i Miran" rütbesini almıştır. Fakat Timur Bey gücünü arttırınca zapt edilmesi güçleşmiş ve hükümetle arası açılmıştır. Bundan ötürü de isyan etmeye başlamıştır. Timur Bey, sipahilere ait olan mezra ve köyleri tahrip etmiş ve Urfa bölgesini tehdit edecek hareketlerde bulunmuştur.¹⁹⁵ Timur Bey, aşiretler arasında vukuu bulan kan davalarına da el atmıştır. Çölbeyi'nin Oğlu Genç, Timur Bey'e bağlanmış ve babasını öldüren Hadidi aşiretine saldırmak için kendisine 1000-2000 arasında adam verilmiştir.¹⁹⁶

Timur Bey'in bölgeye verdiği zararlar hükümeti harekete geçirmiş ve hükümetin kararı ile Timur Bey'in idam edilmesine onay verilmiştir. Bu görevi ifa etmek için Bağdat Valisi Süleyman Paşa ve İbrahim Paşa görevlendirilmiştir. Ancak Timur Bey bu durumu fark edince kaçmıştır.¹⁹⁷ Timur Bey'in reisliğinden sonra Eyüp Ağa dönemi başlamıştır. Eyüp Ağa'nın 1837 yılında hapisanede yaşamını yitirmesinden sonra yerine oğlu Mahmut Ağa geçmiştir. Mahmut Ağa taifesiyle beraber Urfa'ya geçmiştir ve burada yaşamaya başlamıştır. Aşiretin dağılma evresinde Mahmut Ağa reisliğe geçmiştir. Bab-ı Ali tarafından Aneze ve Şammar aşiretlerinin eşkıyalık faaliyetleri hasebiyle Mahmut Ağa'nın bu durumu önlemesi

¹⁹² Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, 142.

¹⁹³ BOA, AE, SAMD, III: 11/1031.

¹⁹⁴ Üner, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, 57-58; Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, 32-35.

¹⁹⁵ Faruk Söylemez, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi Rışvan Aşireti Örneği*, 2. bs. (İstanbul: Kitabevi, 2011), 85.

¹⁹⁶ BOA, HAT: 213/11610.

¹⁹⁷ BOA, C.DH: 97/4831.

istenmiştir. Bu vukuuatlardan dolayı da devlet de aşiretin eski düzenine geçmesini istiyordu ve Mahmut Ağa kısa süre içinde aşireti toplama konusunda önemli yol kat etmiştir. Mahmut Ağa'da diğerleri gibi güçlenmeye başlayınca diğer aşiretlerle mücadele içine girmiş, bölgenin güvenliğini, huzurunu bozmuş, devlete karşı isyankâr hareketler sergilemeye başlamıştır. Aşiret Urfa'da iskân edilmişken bir müddet sonra Diyarbekir, Siverek, Mardin taraflarına göç ettirilmiştir.¹⁹⁸ Bu hareket ve durumlardan ötürü Bab-ı Ali olayların yatıştırılmasını istemiş, Mahmut Ağa yakalanmıştır. Sultan Abdülaziz Mahmut Ağa'yı affetmiş fakat Mahmut Ağa fazla yaşayamamış yerine bölgede "Berho" Ağa olarak da ithaf edilen İbrahim Paşa, Milli Aşireti reisi olmuştur.¹⁹⁹

İbrahim Paşa (Berho Ağa); İstanbul, Mısır ve Osmanlı saraylarını gezip görmüş, İstanbul'a gidip Payitahttan babasını affettirmesi onun itibarını ve derecesini önemli ölçüde arttırmıştır. Cesur ve yiğit bir kişiliğe sahiptir. İbrahim Paşa'nın reisliğe geçer geçmez ilk düşüncesi Viranşehir'i kalkındırmak olmuştur. Daha önceden aşiretlerin itaat altına alınmasından ötürü bir araya gelen konfederasyonu yeniden toplamış ve bunlardan vergi almaya başlamıştı.²⁰⁰

Sultan Abdülhamid döneminde Hamidiye Alaylarının teşkil edilmesiyle Milli Aşireti de Hamidiye Alaylarında yer almıştır. Aşiret, merkezi Mardin olmak üzere 41, 42, 43 ve 44. Alayda yer almış olup İbrahim Paşa'nın liderliğinde Hamidiye birliklerinde yer bulmuştur.²⁰¹

İbrahim Paşa bundan sonra egemenlik yetkisini daha da fazlaştırmış birçok aşireti kendisine bağlamış ve bölgede bulunan aşiretlerden haraç toplamaya başlamıştı.²⁰² Bölgede yer alan iki güçlü aşireti (Karakeçi ve Şammar) itaat altına alması sonucu pek çok Kürt, Arap ve Türkmen aşireti, Milli aşiretine bağlı bulunuyordu.²⁰³ İbrahim Paşa kazandığı güçten dolayı halka şiddet ve baskı da yapıyordu. Bu durum halkın hükümete şikâyetlerini artırmış; hatta halk Diyarbekir

¹⁹⁸ BOA. A.MKT. UM: 315/53.

¹⁹⁹ BOA. A.MKT. UM: 335/39.

²⁰⁰ Üner, *Aşiret, Eşkya ve Devlet*, 191-192.

²⁰¹ Günay, " II. Abdülhamid Devrinin Son Yıllarında Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irak'ta Aşiret Mücadeleleri ve Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa", 104.

²⁰² Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, 290.

²⁰³ Üner, *Aşiret, Eşkya ve Devlet*, 197.

telgrafhanesini ele geçirmiş ve İbrahim Paşa'nın bölgeden uzaklaştırılmasını istemişti.²⁰⁴

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle İbrahim Paşa, İttihat ve Terakki hükümetine isyan etmiş, ordu tarafından takip edilirken yaşamını yitirmiştir.²⁰⁵

Kurtuluş Savaşında Milli Aşiretinin büyük yararlıkları olmuştur. İngilizler ve Fransızlar Urfa'yı işgal hareketlerinde bulunurken Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey ile görüşmeler yaparak yanlarında yer almalarını istemişlerse de Mahmut Bey bunu kabul etmemiştir. Milli Aşireti, Viranşehir'den, Urfa'da bulunan Kuvay-ı Milliye birliğine kuvvet yollamışsa da, Siverek'ten gelen kuvvetler arasında Milli Aşiretine bağlı 150'den fazla kişi olduğu bilinmektedir.²⁰⁶ Bu hususu belirtmek gerekirse; Kurtuluş Savaşı döneminde devletin tarafında yer alırken, Ankara'da ki hükümetin ortaya çıkmasıyla isyana başlamıştır. Urfa harekâtı sırasında isyanın olmaması, Kuvay-ı Milliye'nin lehine bir durum olmuştur.²⁰⁷

Milli Aşiretine bağlı olan taifeler, günümüzde Hilvan (Doğrular, Mantarlı, Arılık) köyleri, Suruç, Siverek ve Viranşehir ilçelerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Aşiret mensupları kişilerin kullandıkları dil ile ilgili farklı fikirler yer almaktadır. Perinçek; Arapça dilini kullandıklarını²⁰⁸ belirtirken, Bayar ise; Bir kısmının Kürtçe (Kırmanç) dilini konuştuklarını ama %85 gibi büyük bir çoğunluğun Türkçeyi kullandıklarını belirtmiştir.²⁰⁹

3.1.3. İzol Aşireti

İzol Aşireti, arşivlerde ve kaynaklarda; izoni ve izoli ekradı adı ile yer almaktadır. İzollular, Avşar boyuna mensup bir cemaat olarak kaynaklarda adı geçmektedir.²¹⁰ İzol aşireti ile ilgili bilgiler fazla bulunmamaktadır. Aşiret ile ilgili Mehmet Şerif Fırat'ın "Doğu İlleri ve Varto Tarihi" adlı eserinde çok önemli bilgilere erişilmiştir. Bu eserde Varto tarihinin yerli ahalisinden bahsedilirken Lolan, Cibran, Çerkesler ve Abdalan ismiyle bilinen Türk oymaklarının da adı geçmektedir.

²⁰⁴ BOA, Y.A. HUS: 491-53.

²⁰⁵ Üner, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, 61.

²⁰⁶ Özçelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa (30 Ekim 1918- 11 Temmuz 1920)*, 264-267.

²⁰⁷ Özçelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa (30 Ekim 1918- 11 Temmuz 1920)*, 270.

²⁰⁸ Perinçek, *Aşiretler Raporu*, 332.

²⁰⁹ Bayar, *Karakeçili Yörük Aşireti'nin Eskişehir'e İskânı*, 63.

²¹⁰ Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, 89.

Ayrıca bunlarla birlikte Hermek oymağının soy kütüğünde İzol Aşiretinin ismi de belirtilmiştir.²¹¹ Ayrıca Varto'da ortaya çıkan soy kütüğünde İzol aşireti de yer almıştır. İzol aşiretinin adı diğer 11 Türk aşireti ile beraber “Abdullah Min kabileti İzol, Elmusamma üçayak bılakabı iki bölük” tabiri ile yer almaktadır. Şecerenin verdiği bir diğer bilgi de Sultan Alaeddin'in bu aşiretlerden yararlandığı, Osmanlı Devleti döneminde ise Orhan Gazi ve I. Murat tarafından korundukları belirtilmiştir.²¹² Bölgedeki aşiret çatışmalarında İzol aşiretinin de Hermeklilerle beraber diğer aşiretlere karşı mücadele ettiği görülmüştür.²¹³

İzol aşiretinin yaşamlarını sürdürdükleri yerler; Şiro kazası (Malatya), Mardin, Rakka, Erzurum, Diyarbakir, Birecik ve Kâhta kazasıdır. İzol aşiretinden, Konar-Göçer Ekrad Taifesi olarak söz edilmiştir.²¹⁴ Orhonlu da; İzol aşiretinin 17. Yüzyılda Harput çevresinde yaylak-kışlak olarak oturduklarını söylemektedir.²¹⁵

18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Konar-göçer halka uyguladığı iskân politikasından İzol aşiretinin de etkilendiği belirtilmiştir. İzol Aşireti bu dönemde Diyarbakir yöresinde kışlamakta, Erzurum yöresinde ise yaylağa çıkmaktaydı. Ayrıca İzol aşiretinin bazı mensupları; Malatya'nın Cabaş Nahiyesinde huzurlu bir yaşam sürdürmekteydi.²¹⁶ Fakat 1719 yılında İzol aşiretinin yöre halkına karşı haydutluk, yağma ve soygunculuk faaliyetlerinde bulunduğu belirtilmektedir. Bu olaylar üzerine ahali evlerini terk etmek zorunda kalmış ve Hükümet'e İzol aşiretini şikâyet etmiştir. Hükümet bu şikâyetler üzerine İzol aşiretinin Rakka'ya iskân etme kararını vermiştir.²¹⁷ Aşiretin Rakka bölgesine iskân edilme kararı neticesinde bu tarihlerde Aşiretin Urfa havalisinde yer aldıkları görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin 18. ve 19. Yüzyılda diğer devletlerle olan mücadelesinde aşiret kuvvetlerinden yardım istedikleri görülmektedir. 1775-1776 senesinde İran'a karşı yapılacak olan

²¹¹ Mehmet Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, 2. bs. (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961), 54-80; Ahmet Çetintaş, *Aşiretlerin Sosyal Yapısı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme (İzollu Aşireti Malatya Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 54.

²¹² Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, 60-63.

²¹³ Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, 80-81.

²¹⁴ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011) 3: 1154.

²¹⁵ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, 1.bs. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1963), 34.

²¹⁶ Çetintaş, *Aşiretlerin Sosyal Yapısı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme (İzollu Aşireti Malatya Örneği)*, 56.

²¹⁷ Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, 170-171.

sefer için Milli ve Rışvan aşiretleriyle beraber İzol aşireti kuvvetlerinin de seferde bulunmaları istenmiştir.²¹⁸

Gökalp; İzol aşiretinin Milli aşireti konfederasyonuna bağlı bulunduğunu dile getirmiştir.²¹⁹ İzol aşiretinin Milli aşiretine bağlı olmasından ötürü İbrahim Paşa'nın kumandanı olduğu Hamidiye Alayları içinde İzol aşiretinin yer aldığını görmekteyiz.²²⁰ İzollular günümüzde genellikle Siverek ve Hilvan ilçelerinde yaşamlarını sürdürmekte olup Kürtçe (Kırmanç) dilini konuşmaktadırlar.²²¹

3.1.4. Baziki Aşireti

Baziki aşireti, arşiv belgelerinde ve kaynaklarda; Bazuki, Bazaklu, Baziki (Biziki), Bazeki, Bazeki-i Karehanlu Cemaati, Bazeki Ekradı Cemaati, Bazeki-i Salarlu Cemaati, Bazeki Serkavanlu Cemaati ve Bazeki-i Sekaylu Cemaati olarak belirtilmektedir. Baziki aşireti; Kara-Ulus Yörükleri, Ekrad Taifesi, Boz-Ulus Türkmenleri ile Salur, Döğer ve Kınık boyları arasında yer almaktadır.²²²

Baziki aşiretinin bazı rivayetlere göre İran Kürtlerinden olduğu belirtilmiştir. Şeref Han; Baziki aşiretinin 16. Yüzyılda Kiğı, Eleşkirt, Erciş ve Adilcevaz hükümetlerinin itaati altında olduklarını dile getirmiştir. Baziki aşireti, Doğu ve Güneydoğu'nun geniş alanlarına yayılmışlardı. Urfa yöresinde kalabalık bir topluluk oluşturan Baziki aşireti; 1518 yılında 443 hane ile Urfa Sancağının en kalabalık aşiretini oluşturmaktadır.²²³ Şeref Han; Baziki aşiretinin İran'da Sultanların ve beylerin hizmetinde bulunduğunu belirtmiş ve Baziki aşiretine mensup kişilerin de bey çıktığını ve hükümlerlik sürdürdüklerini dile getirmiştir.²²⁴ Aşiretin yaşamlarını sürdürdükleri yerler; Urfa (Ruha) Sancağı, Rakka, Kars, Erzurum, Karaman, Çıldır, Samsat Kazası, Sivas Eyaleti, Malatya Sancağı, Maraş Sancağı, Diyarbekir Sancağı,

²¹⁸ Naci Tikici, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Aşiret-Devlet İlişkisi: Millî Aşireti Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010), 12.

²¹⁹ Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, 59.

²²⁰ BOA, Y. PRK. ASK: 252/ 13.

²²¹ Perinçek, *Aşiretler Raporu*, 329.

²²² Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, 57; Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, 1: 283-296.

²²³ Ahmet Nezih Turan, *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, (Şanlıurfa: Şurkav Yayınları, 2005), 57; Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler- Oymaklar*, 51.

²²⁴ Şeref Han, *Şerefname (Kürt Tarihi)*, çev. Mehmet Emin Bozarıslan, 1. bs. (İstanbul: Ant Yayınları, 1971), 367.

Mardin Sancağı ve Birecik Sancağıdır.²²⁵ Urfa Sancağındaki Baziki Aşireti mensuplarının; Bozabad, Cüllab, Kozan, Karacurun, Yaylak, Çatal ve Harran nahiyelerine bağlı köylerde yaşamlarını sürdürdükleri belirtilmiştir.²²⁶

16. yüzyılda Baziki aşiretine bağlı olan bazı cemaatler; Kalender Taifesi, Hamza Bey Taifesi, Baba Ali Bey Taifesi ve İzzeddin Bey Taifesi'dir.²²⁷ Baziki aşiretinin bu dönemde Urfa'da bulunan cemaatleri; Şarkıyanlı Cemaati, Kündikanlı Cemaati, Baylanlı Cemaati(Kara Yusuf Kethüda Cemaati, Kara Ali Cemaati v.d), Salarlı Cemaati, Güranlı Cemaati (Bayındır veled-i Hasan Kethüda Cemaati, Mehmed veled-i İzzeddin Cemaati v.d), Nakibanlı Cemaati ve Acarlı Cemaati'dir.²²⁸ Acarlı Cemaati, Halep Türkmenlerinden olup Boz-Ulus'un içinde yer bulmuştur. Akkoyunlu hâkimiyetinden beri bölgede bulunan Acarlı Cemaati, Akkoyunlu Devleti'nin siyasi faaliyetlerinde önemli rol oynamıştır.²²⁹ Şunu da belirtmek gerekirse Rışvan Cemaati 16. Yüzyılda Baziki aşiretinin en meşhur ve en büyük cemaati olarak önemli bir yere sahip olmuştur.²³⁰

Baziki aşiretine bağlı olan Acarlı Cemaati, Yavuz Sultan Selim ile birlikte Çaldıran Seferi sırasında Urfa bölgesine gelmiş olup sefer sonrasında cemaatin bir kısmı dönememiş ve Urfa'ya yerleşmişlerdir.²³¹ 17. Yüzyılın sonlarında Acarlı Cemaatinin kendisiyle beraber 9 cemaatle (Tatal Kuş, Kazlı, Günce, Elci, Kılıçlı, Tuğ, Şeyhlü, Hacılı ve Çepeni) Dolab Nehri ve Rakka bölgesine iskân edilmeleri emredilmiştir. Cemaatlerin bu bölgede ziraat yaparak geçimlerini sağlamaları ve Rakka Beylerbeyinin kendilerini eşkıyaya karşı koruması emredilmiştir.²³² Fakat eşkıyanın yağma faaliyetleri ve saldırıları sonucu arazileri ve malları ziyan olan Acarlı Cemaati ve diğer cemaatler Anadolu'nun birçok bölgesine dağılmışlardı. Hükümet, Rakka Beylerbeyinden Eşkıyanın cezalandırılmasını ve Anadolu'ya

²²⁵ Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, 57-58; Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, 1: 283-296.

²²⁶ Turan, *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, 56-164.

²²⁷ Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler- Oymaklar*, 51; Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, 1: 289-291.

²²⁸ Turan, *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, 57; Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler- Oymaklar*, 51-100.

²²⁹ Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri Bozulus Türkmenleri 1540-1640*, 5.bs. (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016), 64.

²³⁰ Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, 100.

²³¹ Bayar, *Karakeçili Yörük Aşireti'nin Eskişehir'e İskânı*, 65.

²³² Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, 96-97.

dağılan cemaatlerin tekrar eski yerlerine iskân edilmelerini emretmiştir.²³³ Halep ve Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya yazılan bir fermanda Salarlu Cemaati ve diğer cemaatlerin Rakka bölgesine iskân edilmeleri istenmiştir.²³⁴ Baziki aşiretinin 16. Yüzyıldan itibaren Urfa Bölgesinde yerleştiğini ve bu bölgede iskân edildiği aşikârdır.

II. Abdülhamid döneminde teşkil edilen Hamidiye Alaylarına Baziki aşireti de katılmak istemiştir.²³⁵ Milli Mücadele döneminde de Baziki aşireti, 100 kişilik kuvvetiyle beraber diğer aşiretlerle Ali Saip Bey'in komutasındaki Kuvay-ı Milliye birliklerine katılmış ve Urfa'nın Fransızlara karşı mücadelesinde önemli rol oynamışlardır.²³⁶ Baziki aşireti mensupları günümüzde genellikle Hilvan (Göktepe, Uğra v.d), Birecik (Kural, İnceler, Ilgar v.d) ilçeleri ve köylerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Aşiret, Hanefi Mezhebine bağlı olup Kürtçe (Kırmanç) dilini konuşmaktadırlar.²³⁷

3.1.5. Dinaî Aşireti

Dinaî aşireti bazı kaynaklarda; Dinayi, Dınay, Dinani Taifesi cemaati ve Dinani Şarklu cemaati olarak yer almaktadır.²³⁸ Bugün Urfa'ya bağlı Suruç ilçesinde ikamet etmekte olan Berazi aşiretine mensup bir kabiledir. Berâzilere bağlı yedi kabileden Suruç'a ilk yerleşen Dinaîler'dir.²³⁹ Kendilerinin söz ettiği gibi Van'da meydana gelen büyük bir kıtlıktan sonra Suruç bölgesine göç etmişlerdir.²⁴⁰ Dinaîler 16. yy başından beri Suruç yöresinde oturmaktadırlar. Suruç'ta 4 kola ayrıldılar. Cuydi'nin yükümlülüğü altında bulunan Dinaîler, aynı nahiyede adları bilinmeyen iki cemaatle beraber yaşamışlardır.²⁴¹

²³³ Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, 100-102.

²³⁴ Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, 145-147.

²³⁵ BOA, Y.MTV: 110/ 36.

²³⁶ Mehmet Emin Üner, "Urfa'nın Kurtuluşunda Aşiretlerin Rolü", *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Sempozyumu Bildirileri*, Yay. Haz. Erdem Ünlen, Orhan Neçare vd. (Ankara: ATAM Yayınları, 2015), 810-812.

²³⁷ Üner, *Aşiret, Eşkiya ve Devlet*, 235; Perinçek, *Aşiretler Raporu*, 310.

²³⁸ Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, 2: 653-654.

²³⁹ İbrahim Bozkurt, *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*, 1. bs. (Şanlıurfa: İmaj Yayıncılık, 2003), 120.

²⁴⁰ Muhammed Emin Zeki Beg, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, (Ankara: Beybun Yayınları, 1992), 183.

²⁴¹ Turan, *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, 58; Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, 40.

Dinaî aşiretinin meskûn olduğu yerler; Suruç Nahiyesi (Birecik kazası), Urfa (Ruha), Kilis Sancağı ve Mardin kazasıdır.²⁴²16. yy dan itibaren Suruç nahiyesinde yaşayan aşiret; Mezkûlar (Mezdegörler), Bedirkanlılar (Bedirganiler) ve Reşkanlılar olarak 3 kola ayrılmışlardı.²⁴³

1894 yılında Hamidiye Alayları ile Dinaî aşiretinin reisinin de bulunduğu Suruç'taki aşiret reisleri arasında çatışmalar yaşanmış, Bab-ı Ali ise Süvari Miralayı Seyyid Bey'den bu sorunları halletmesi için Urfa'ya gitmesini istemiştir.²⁴⁴

Kurtuluş Savaşı döneminde Suruç'ta yer alan diğer aşiretlerle birlikte Dinaî aşireti de düşmana karşı bölgeyi savunmuştur. Dinaî aşireti reisi olan Halidbeyzade Salih aşiretiyle birlikte diğer askeri kuvvetlere dâhil olarak Fransızlara karşı mücadeleye girmiştir. Fransızların Anadolu'da ilerlemesini engellemek için diğer aşiret kuvvetleriyle beraber demiryollarını tahrip ederek Fransız askerlerini Cerablus'a kadar sürdüler.²⁴⁵Günümüzde Suruç ve köylerinde ikamet etmekte olan aşiret mensupları, Hanefi mezhebine bağlı olup Kürtçe (Kırmanç) dilini konuşmaktadır.²⁴⁶

3.1.6. Berâzi Aşireti

Urfa bölgesinde ikamet etmekte olan önemli aşiretlerden biri de Berazi aşiretidir. Berazi kelimesinin anlamı; az olan şey, Berazik; bolluk, cemaat anlamlarına gelir. Berazi aşiretinin ismi değişikliğe uğrayarak Ahmet Cevdet Paşa'nın "Kıyas-ı Enbiya" adlı eserinde Berzikani olarak geçmektedir. İslam Ansiklopedisinde ise, Barzini-Berzikani olarak belirtilmiştir. Berazi aşiretinin tarih sahnesine çıkışı miladi 750 yılı sonlarında Süleymani Beyliği ile başlamıştır. Süleymani Beyliğinin merkezi Diyarbakır iline bağlı Kulp ilçesi sınırları içinde yer alan Gazali nahiyesinin Khol deresi olduğu belirtilmiştir. Süleymani Beyliği, Sekiz

²⁴² Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, 73- 282; Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, 2: 653-654.

²⁴³ Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, 57; Bayar, *Karakeçili Yörük Aşireti'nin Eskişehir'e İskânı*, 64.

²⁴⁴ BOA, BEO: 483/ 36205.

²⁴⁵ Özçelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa(30 Ekim 1918- 11 Temmuz 1920)*, 259-264.

²⁴⁶ Perinçek, *Aşiretler Raporu*, 318.

aşiretten oluşmaktadır. Bunlar; Hüveydi, Banoki, Dilhiri, Boci, Zilan, Besi, Zekdi ve Berazi aşiretleridir.²⁴⁷

Suruç Berâzileri olarak bilinen ve Kirmanşah Berazilerinin bir kolu durumunda olan Süleymani Beyliğinde yer alan bu aşiret, Yavuz Sultan Selim döneminde 1517 yılından sonra bölümler haline getirilmiş Suruç, Rakka, Birecik ve Cerablus arasındaki bölgede iskân edilmişlerdir. Berazi Aşireti 7 kabileden oluşmaktadır. Bunlar; Ketkanlar, Bılcanlar, Şeddadiler, İledinler, Didanlar, Dünailer ve Şeyhanlılardır. Suruç'ta ikamet eden Berazi aşiretinin reisliğini tarih boyunca İledin kabilesi üstlenmiştir. Arşiv kaynaklarında ve bazı eserlerde Berazi Aşiretinin 1850 yılında Suruç, Cerablus ve Süleymaniye bölgesine göç ettikleri belirtilmiştir.²⁴⁸

Erzurum'da, Karayazı, Kuruçay'da ve Muş'ta Berazi adını taşıyan aşiretlerin yaşadığı bilinmektedir. Ağrı'da ise (Eleşkirt ve Tutak) Hasanana aşireti içinde de bir "Berazil" kabilesi yer almaktadır. 1540 ile 1570 yılları arasında Mardin, Diyarbakir, Urfa, Birecik ve Suruç sancaklarında yaşayan "Berazi" aşireti, sayısız Osmanlı belgesinde Oğuz'un "Döğür" boyu olarak yer almıştır. 1566 yılı Osmanlı kayıtlarına göre de "Bırazi" aşiretinin Siverek'te bulunduğu köylerin adı şu şekildedir: Karute, Karabahşayış, Karute, Gökçe, Murdarca, Subatandır.²⁴⁹

XIX. yy ortalarına ait kayıtlarda Urfa ve civarında Yezidilerin yaşadıkları görülmektedir. Özellikle Urfa'nın doğusundaki Suruç nahiyesiyle batısında yer alan Viranşehir hattında Yezidiler, aşiretler halinde yaşamlarını sürdürmekteydiler. 1867 yılında Urfa'ya gelen Ahmet Cevdet Paşa, Suruç kazası ahalisinin Berazi aşiretinden teşkil edildiğini ve bunların çoğunluğunu Yezidilerin oluşturduğunu belirtmektedir.²⁵⁰

Berazi aşireti, Urfa bölgesinde 1893 yılı sonrası teşkil edilen Hamidiye Hafif Süvari 53, 54 ve 55. Alaylarında yer almıştır.²⁵¹ Daha sonra bu alaylar Milli aşireti

²⁴⁷ Bozkurt, *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*, 114.

²⁴⁸ Bozkurt, *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*, 118.

²⁴⁹ Ali Rıza Özdemir, *Kayıp Türkler Etnik Coğrafya Bakımından Kürtleşen Türkmen Aşiretleri*, 5.bs. (Ankara: Kripto Yayınları, 2014), 193-194.

²⁵⁰ Taş, *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat*, 47-48.

²⁵¹ Karaca, *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*, 181.

ile yaşanan çatışmalardan dolayı Suriye’de yer alan 5. Ordu-yu Hümayun’a bağlanmışlardı.²⁵²

3.1.7. Kays Aşireti

Geys aşiretinin gerçek adı Kays ya da Kays Aylan olarak belirtilmektedir. Fakat bütün Arap aşiretleri Geys olarak zikretmektedirler. Urfa’da halk içinde daha da kısaltılarak GES diye isimlendirilmiştir. Uzun bir tarihi olan Kays aşiretinin kökeni Hz. Ebubekir dönemine kadar dayanır. Bu dönemde Harran bölgesinde ikamet etmişlerdi. Bugün Kays aşireti Irak, Suriye, Türkiye, Afrika ve Fas’ın çeşitli yerlerinde ikamet etmektedir. Bu köklü aşirete tarihte ilk kez Arabistan’ın Tihome bölgesinde rastlandığı görülmüştür. Peygamberimizin İslamiyet’i yaymaya başlamasından sonra ve Halifeler döneminde yapılan fetihler sonucunda diğer Arap aşiretleri gibi Kays aşireti de, Kuzeye doğru göç ederek bugünkü Harran, Rakka, Urfa, Halep ve Mümbiç bölgelerinde oturmaktaydılar. Osmanlı döneminde Kays aşireti 16 Ocak 1691 tarihli bir fermanla 24 kabile toplamda 3310 kişi Rakka civarında bulunan Belih’in batısına yerleştirilmişlerdir. Fakat Arap göçebe aşiretlerinin ani baskınlarından dolayı buradan göç etmek zorunda kalmışlardı. Kays aşireti kendi içlerinde kollara ayrılmışlardır. Bunlar; Advan, Sulaym, Farazi, Ravahi, Zubyani, Arcai, Cişam ve Hilal’dir. Burada adı geçen kabilelerin tümüne Kays denilmektedir. Urfa bölgesine iskân edilen Geys kabilesi, Advanlardır. Geys aşireti savaşçı ve kavgacı bir yapıya sahiptir.²⁵³

Kadı sicillerinden bütün aşiretlerin etnik kökenlerini tespit etmek mümkün görünmese de bir kısmı için mümkündür. Kayıtlarda, bazı aşiret isimlerinden önce genellikle, “Aşair-i Arabdan” ifadesi bulunmaktadır. Söz konusu aşiretlerin genel itibariyle Harran Nahiyesi ve civarında yer alan köylerde oturan Arap aşiretler olduğu bilinmektedir. Beş büyük Arap aşiretlerinden olan Cemile, Seyale, Ben-i Muhammed, Ben-i Yusuf ve Aneze aşiretlerinin çok sayıda kolları bulunmaktadır. “Ben-i Kays” da denilen bu aşiretlerin 1860 yıllarındaki şeyhi Abdullah b. Şeyh Hüseyin, 1890’larda ise oğlu Ömer b. Abdullah’tır. Genellikle tarım ve küçükbaş hayvancılıkla uğraşan bu aşiretlerden sadece gasp ve eşkıyalık hareketlerine giren

²⁵² Müslüm C. Akalın, “Fırat Kenarından Dersaadet’e Bucaklı Hacı Osman Paşa’nın Hikâyesi, Hamidiye Alayları Etrafında Osman Paşa- İbrahim Paşa Mücadelesi”, *Şurkav Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi*, 30 (2018): 23.

²⁵³ Bozkurt, *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*, 163.

Aneze aşireti, göçebe olarak yaşamaktaydı. Urfa ve civarındaki geniş düzlüklere hâkim olan aşiretler, buradaki geniş meralarda hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Aşiret mensuplarının çoğu kendi hayvanlarının yanı sıra şehirdeki bazı tüccarların hayvanlarının hem bakımını hem de çobanlığını yapmaktaydılar. Otlatılan hayvanlar için su ihtiyacı ve mera alanı bazı zamanlarda aşiretler arasında çatışmaya sebep olmaktaydı. 4 Şubat 1870 tarihli bir belgeye göre, Ben-i Kays aşiretinden birkaç kişi ile Karakeçili aşiretinden bir grup arasında koyunları sulamak için su kuyusu başında sıra bekleme kavgası çıkmış ve her iki taraftan birer kişi yaşamını yitirmiştir.²⁵⁴

Osmanlı döneminde ise Kays aşireti, Milan aşireti ile mücadele içindeydi. Bu savaşta Kays aşireti ile Badıllılar birleşerek Milan aşireti reisi Zor Temir Paşa'ya karşı savaşmış fakat mağlup olmuşlardır. Bu mağlubiyetten sonra Kays aşireti bir daha toparlanamamış, Suriye ve Türkiye arasında yer alan demiryolu hattı arasında bölünmüş ve aşiretin bazı mensupları Suriye hudutlarında kalmışlardı. Kays aşiretinin çoğu Harran'da ikamet etmekteydiler. Göçebe olarak geçtikleri bölge ise Habur, Ceylanpınar, Süluk, Hammam, Tek Tek Dağları, Viranşehir ve Döğeri nahiyesidir. Kays aşireti yaşadıkları bölgelerde ziraat ve çiftçilikle meşgul olmuşlardır. Konar-göçer olarak yaşayanları çok azdır. Göçebe olmalarının sebebi ise Osmanlı döneminde göçebelerin askerliğe alınmamasıdır.²⁵⁵

Kays aşireti, Urfa bölgesinde 1893 yılı sonrası teşkil edilen Hamidiye Hafif Süvari 51 ve 52. Alaylarında yer almıştır.²⁵⁶ Daha sonra bu alaylar Milli aşireti ile yaşanan çatışmalardan dolayı Suriye'de yer alan 5. Ordu-yu Hümayun'a bağlanmışlardı.²⁵⁷

3.2. URFA HAMİDİYE ALAYLARININ KURULUŞU

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Ermeni olaylarının giderek büyümesi üzerine büyük devletler Osmanlı Devleti'nden Doğu Anadolu Bölgesinde derhal ıslahat yapılması yönünde muhtıra vermiştir. 1891 tarihinde Hamidiye Alayları, Müşir Zeki ve Şakir Paşaların hazırladığı raporlar doğrultusunda teşkil edilmişlerdi. Bu rapora göre bütün alaylar yedi livaya ayrılarak Komuta kademesi düzenli bir hale

²⁵⁴ Taş, *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat*, 183-184.

²⁵⁵ Bozkurt, *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*, 165.

²⁵⁶ Karaca, *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*, 181.

²⁵⁷ Akalın, "Fırat Kenarından Dersaadet'e Bucaklı Hacı Osman Paşa'nın Hikâyesi, Hamidiye Alayları Etrafında Osman Paşa- İbrahim Paşa Mücadelesi", 23.

getirilmiştir. Şakir Paşa ve Müşir Zeki Paşalar bu yedi livanın merkezlerini, hangi alaylardan oluştuklarını ve aşiretlerin adları ile birlikte kaçar alaydan oluştuklarını gösteren her pusulayı da raporlarına ilave etmişlerdi.²⁵⁸

Urfa Hamidiye Süvari Alaylarının teşkilatlanıp kurulması amacı ile Beşinci Ordu görevlendirilmişti.²⁵⁹ Urfa Hamidiye Alaylarının kuruluşuna 5 Ağustos 1311 (17 Ağustos 1895) yılında başlanılmıştır. Kuruluş aşamasında öncelikle Suruç kazası göçebe aşiretlerinden yedi süvari alayı kurulması kararlaştırılmış olup daha sonra bu bölgenin Urfa Redif taburunun dördüncü bölüğünün dairesi olması hasebiyle yapılan itirazlar üzerine bunların içinden sadece iki süvari alayı kurulmuştur. Berazi ve Dinayi Aşiretleri Urfa Hamidiye Alayları içinde yer almıştır.²⁶⁰ Bu alaylar içinde yer alması kararlaştırılmış olan Baziki Aşiretinin Hamidiye Süvari Alayına alınması teşhir edilince aşiret mensuplarının isyanına neden olmuştur.²⁶¹ Urfa Hamidiye Alaylarının kurulacağı Harran bölgesine daha sonra göçebe aşiretleri dâhil edilmişti.²⁶² Harran bölgesinde kurulacak alay sayısı dört buçuk olarak kararlaştırıldı. Bu bölgede kurulacak alay için Mirliya Hakkı Paşa görevlendirilmiş olup bu karar üzerine bu bölgede kurulacak Hamidiye Alaylarında yer alacak olan Kays ve Türkmen aşiret reisleri aşiretlerini toplamak için kendi bölgelerine gitmek üzere yola çıkmışlardı.²⁶³ Bu işle görevli olan Dördüncü Ordu-yı Hümayun Müşiri Zeki Paşa ve Hamidiye Süvari Alayları Mirlivası Hakkı Paşa 1311 yılında üç buçuk alayın kuruluşunu tamamlayabilmiştir. 4 Teşrinievvel 1311 (16 Ekim 1895) tarihli Arşiv belgesinden anlaşılacağı üzere Suruç bölgesinde teşkilatlanması tamamlanan elli beşinci Hamidiye Süvari Alayının Kaymakamlığına Reşid Efendi adında biri görevlendirilmişti.²⁶⁴ Reşid Efendi 1313 yılında Urfa 7. Livaya mensup bulunan Berazi aşiretinin bağlı bulunduğu 55. Alayın kumandanı olarak da tayin edilmiştir.²⁶⁵

²⁵⁸ Özağaçhanlı, *Siverek İlçesinin Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı*, 126.

²⁵⁹ BOA, Y. PRK. BŞK: 00043.00017.002.001.

²⁶⁰ BOA, Y. PRK. BŞK: 00043.00017.001.001.

²⁶¹ BOA, YEE: 00139/31.

²⁶² BOA, Y: MTV: 0073.0146.001.

²⁶³ BOA, Y. MTV: 0068. 0028. 002.

²⁶⁴ BOA, Y.PRK. AZJ: 22/117. 01.

²⁶⁵ BOA, Y. PRK. BŞK: 43/17.

Müşir Zeki Paşa ve Şakir Paşa'nın hazırladığı rapora göre, 7. Livada Urfa Bölgesinde kurulan Hamidiye Alaylarına Kays aşireti 51 ve 52. Alayda, Berazi aşireti ise 53, 54 ve 55. Alaylarda yer almıştır.²⁶⁶

Urfa 7. Livada 51 ve 52. Alayda yer alan Kays aşireti 450 süvari ve 200 piyade ile Hamidiye Alaylarında yer almıştır.²⁶⁷ Urfa bölgesinde bulunan Harran Nahiyesinde ikamet etmekte olan Kays aşiretinin Hamidiye Alaylarına katılması üzerine Harran kazası idari bakımından yeniden teşkil edilmiştir.²⁶⁸

Sultan Abdülhamid döneminde teşkil edilen Hamidiye Alaylarında Suruç bölgesinde bulunan Berazi aşireti 1725 kişi ile yer almıştır. Berazi aşiretinin alaylarda yer alan asker sayısı ve dağılımı aşağıdaki gibidir;

53. alay 250 süvari, 300 piyade

54. alay 300 süvari, 300 piyade

55. alay 275 süvari, 300 piyade.²⁶⁹

Milli aşireti reisi İbrahim Paşa Urfa Bölgesinde bulunan Kays, Berazi ve Karakeçi aşiret alaylarının da sorumlusu kabul edilerek kumandanlığını ele almıştır.²⁷⁰ Sultan Abdülhamid döneminde kurulan Hamidiye Alaylarında görevli birçok asker de Urfa ve civarında hatta şehrin değişik mahallelerinde oturmaktaydılar.²⁷¹

3.3. HARRAN HAMİDİYE HAFİF SÜVARI ALAYLARI

Urfa Hamidiye Alaylarının kurulacağı bölge için Harran uygun bulunmuş olup bu bölgede göçebe aşiretleri yer almaktaydı.²⁷² İlk önce Harran bölgesinde kurulacak alay sayısı dört buçuk olarak kararlaştırılmıştı. Bu kurulacak alaylar için Miriliva Hakkı Paşa görevlendirilmiştir. Harran Hamidiye Alaylarına Kays ve Türkmen aşiretleri katılmıştır.²⁷³ Aşağıdaki tablolarda Halep Vilayet Salnamesinde

²⁶⁶ Karaca, *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*, 180-181.

²⁶⁷ Semskiasireti, "Gays Aşireti", erişim: 28 Şubat 2019, www.semskiasireti.com.

²⁶⁸ BOA, A. MKT. UM: 152.11355.1266. No.15. 1310- B.21

²⁶⁹ Semskiasireti, "Barazi veya Berazi Aşireti", erişim: 28 Şubat 2019, www.semskiasireti.com.

²⁷⁰ Bozkurt, *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*, 151.

²⁷¹ Yasin Taş, *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013), 26.

²⁷² BOA, Y: MTV: 0073.0146.001.

²⁷³ BOA, Y. MTV: 0068. 0028. 002.

1903, 1904, 1905, 1906 ve 1908 tarihine ait Harran Hamidiye Hafif Süvari 51 ve 52. Alayların ümera ve zabitanı yer almaktadır:

Tablo 3: Harran Hamidiye Hafif Süvari 51. Alayı Ümera ve Zabitanı

H. 1321/M.1903'te Harran Hamidiye Hafif Süvari 51. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Mehmed Bey	
Binbaşı Şeyh Ali Efendi	Kolağası İbrahim Efendi
Tabur Kâtibi Faik Efendi	
H. 1322/M.1904'te Harran Hamidiye Hafif Süvari 51. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Hamid Bey	
Binbaşı-yı evvel Şeyh Ali Efendi	Binbaşı-yı sani İbrahim Ağa
Kolağası İbrahim Efendi	Kâtip Torak Efendi
H. 1323/ M. 1905'de Harran Hamidiye Hafif Süvari 51. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Muhammed Bey	
Binbaşı-yı evvel Şeyh Ali Efendi	Binbaşı-yı sani İbrahim Ağa
Kolağası İbrahim Efendi	Kâtip Muhammed Turan Efendi
H. 1324/M.1906'da Harran Hamidiye Hafif Süvari 51. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Mahmud Bey	
Binbaşı-yı evvel Şeyh Ali Efendi	Binbaşı-yı sani İbrahim Ağa
Kolağası İbrahim Efendi	Kâtip Torak Efendi
H. 1326/M.1908'de Dördüncü Ordu-yu Hümayuna Mensup olup Urfa'da 51. Hamidiye Hafif Süvari Alayı Ümera ve Zabitanı	
Mirliva Muhammed Ali Paşa	Alay Kumandanı Kaymakam Şükri Bey
Kaymakam Muhyeddin Bey	Binbaşı-yı evvel Ali Ağa
Binbaşı-yı sani İbrahim Ağa	Alay Kâtibi İsmail Efendi

Kaynak: *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1321, s.418; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1322, s.434; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1323, s.452; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1324, s.445; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1326, s. 401.

Tablo 4: Harran Hamidiye Hafif Süvari 52. Alayı Ümera ve Zabitanı

H. 1321/M.1903'te Harran Hamidiye Hafif Süvari 52. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Hüseyin Bey	
Binbaşı Halef Ağa	Kâtibi-i sani Mehmed Efendi
H. 1322/M.1904'te Harran Hamidiye Hafif Süvari 52. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Hüseyin Bey	
Binbaşı-yı evvel Halef Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal
Kolağası Münhal	Kâtip Muhammed Efendi
H. 1323/ M. 1905'de Harran Hamidiye Hafif Süvari 52. Alayı	

Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Hüseyin Bey	
Binbaşı-yı evvel Halef Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal
Kolağası Münhal	Kâtip Muhammed Efendi
H. 1324/M.1906'da Harran Hamidiye Hafif Süvari 52. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Hüseyin Bey	
Binbaşı-yı evvel Halef Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal
Kolağası Münhal	Kâtip Mahmud Efendi
H. 1326/M.1908'de Dördüncü Ordu-yu Hümayuna Mensup olup Urfa'da 52. Hamidiye Hafif Süvari Alayı Ümera ve Zabitanı	
Alay Kumandanı Kaymakam Ahmet Rıfat Bey	Reis-i Aşair Kaymakam Hüseyin Bey

Kaynak: *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1321, s.418; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1322, s.434; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1323, s.452; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1324, s.445; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1326, s.401.

3.4. SURUÇ HAMİDİYE HAFİF SÜVARI ALAYLARI

Sultan Abdülhamid döneminde teşkil edilen Hamidiye Alayları için Suruç bölgesinde yedi süvari alayı kurulması kararlaştırılmıştı. Bu alaylara Suruç göçebe aşiretlerinden Berazi, Dinaî ve Baziki aşiretleri katılmıştır. Öncelikle iki süvari alayı olarak kurulabilmiştir.²⁷⁴ H.1321 yılına ait salname kayıtlarında alayların sayısının üçe çıktığı görülmüştür.²⁷⁵ Aşağıdaki tablolarda Halep Vilayet Salnamesinde 1903, 1904, 1905, 1906 ve 1908 tarihinde, Suruç Hamidiye Hafif Süvari 53, 54 ve 55. Alaylara ait Ümera ve Zabitanlar gösterilmektedir:

Tablo 5: Suruç Hamidiye Hafif Süvari 53. Alayı Ümera ve Zabitanı

H. 1321/M.1903'te Suruç Hamidiye Hafif Süvari 53. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Binbaşı-yı Evvel İmam Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal
Kolağası Abdülkadir Efendi	Kâtibi-i sani Muhyeddin Efendi
H. 1322/M.1904'te Suruç Hamidiye Hafif Süvari 53. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Galip Bey	
Binbaşı-yı evvel İmam Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal
Kolağası Abdülkadir Efendi	Kâtibi-i sani Muhyeddin Efendi
H. 1323/M.1905'de Suruç Hamidiye Hafif Süvari 53. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Galip Bey	
Binbaşı-yı evvel İmam Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal

²⁷⁴ BOA, Y. PRK. BŞK: 43/17.

²⁷⁵ *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1321: 410

Kolağası Abdülkadir Efendi	Kâtib-i sani Muhyeddin Efendi
H. 1324/M.1906'da Suruç Hamidiye Hafif Süvari 53. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Galip Bey	
Binbaşı-yı evvel İmam Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal
Kolağası Abdülkadir Efendi	Kâtib-i sani Muhyeddin Efendi
H. 1326/M.1908'de Dördüncü Ordu-yu Hümayuna Mensup olup Urfa'da 53. Hamidiye Hafif Süvari Alayı Ümera ve Zabitanı	
Alay Kumandanı Kaymakam Mustafa Esad Bey	Kaymakam Hamdi Bey
Binbaşı-yı evvel İmam Ağa	Alay Kâtibi Yusuf Efendi

Kaynak: *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1321, s.410; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1322, s.425-426; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1323, s.445; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1324, s.439; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1326, s.401.

Tablo 6: Suruç Hamidiye Hafif Süvari 54. Alayı Ümera ve Zabitanı

H. 1321/M.1903'te Suruç Hamidiye Hafif Süvari 54. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Münhal	Binbaşı-yı evvel Hasan Efendi
Binbaşı-yı sani Bozan Ağa	Kolağası Şeyh Hasan Efendi
Kâtibi-i sani Nebi Efendi	
H. 1322/M.1904'te Suruç Hamidiye Hafif Süvari 54. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Münhal	
Binbaşı-yı evvel Şeyh Hasan Efendi	Binbaşı-yı sani Şeyh Bozan Efendi
Kolağası Şeyh Hüseyin Ağa	Kâtibi-i sani Nebi Efendi
H. 1323/ M. 1905'de Suruç Hamidiye Hafif Süvari 54. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Münhal	
Binbaşı-yı evvel Şeyh Hasan Efendi	Binbaşı-yı sani Şeyh Bozan Ağa
Kolağası Şeyh Hüseyin Ağa	Kâtib-i sani Nebi Efendi
H. 1324/M.1906'da Suruç Hamidiye Hafif Süvari 54. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Münhal	
Binbaşı-yı evvel Şeyh Hasan Efendi	Binbaşı-yı sani Şeyh Bozan Ağa
Kolağası Şeyh Hüseyin Efendi	Kâtib-i sani Nebi Efendi
H. 1326/M.1908'de Dördüncü Ordu-yu Hümayuna Mensup olup Urfa'da 54. Hamidiye Hafif Süvari Alayı Ümera ve Zabitanı	
Alay Kumandanı Mirliva Muhsin Bey	Binbaşı Hasan Efendi
Binbaşı Bozan Ağa	Alay Kâtibi Rıfat Efendi

Kaynak: *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1321, s.410; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1322, s.425-426; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1323, s.445; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1324, s.439; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1326, s.402.

Tablo 7: Suruç Hamidiye Hafif Süvari 55. Alayı Ümera ve Zabitanı

H. 1321/M.1903'te Suruç Hamidiye Hafif Süvari 55. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Münhal	Binbaşı Süleyman Ağa
Kolağası Halil Ağa	Kâtibi-i sani Ali Efendi
H. 1322/M.1904'te Suruç Hamidiye Hafif Süvari 55. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Münhal	
Binbaşı-yı evvel Süleyman Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal
Kolağası Halil Ağa	Kâtibi-i sani Ali Efendi
H. 1323/M. 1905'de Suruç Hamidiye Hafif Süvari 55. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Münhal	
Binbaşı-yı evvel Süleyman Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal
Kolağası Halil Ağa	Kâtib-i sani Ali Efendi.
H. 1324/M.1906'da Suruç Hamidiye Hafif Süvari 55. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kaymakam Münhal	
Binbaşı-yı evvel Süleyman Ağa	Binbaşı-yı sani Münhal
Kolağası Halil Ağa	Kâtib-i sani Ali Efendi
H. 1326/M.1908'de Dördüncü Ordu-yu Hümayuna Mensup olup Urfa'da 55. Hamidiye Hafif Süvari Alayı Ümera ve Zabitanı	
Alay Kumandanı Kaymakam Tevfik Bey	Binbaşı-yı evvel Süleyman Ağa
Alay Kâtibi Abdurrahman Efendi	

Kaynak: *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1321, s.410; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1322, s.425-426; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1323, s.445; *Halep Vilayet Salnamesi*, H. 1324, s.439; *Halep Vilayet Salnamesi*, H.1326, s.402.

3.5. SİVEREK HAMİDİYE HAFİF SÜVARİ ALAYLARI

O günkü idari taksimata göre Diyarbakır bölgesinde yer alan 11 Hamidiye Süvari Alayının 2'si Siverek'te yer almaktaydı. Bu Alaylar;

Kurulma döneminde 45. Alay; Siverek'e bağlı Karakeçi Bucağında oturmakta olan Karakeçili Aşiretinden Kaymakam Halil Bey idaresinde,

- Kumandan Kaymakam; Hurşit Bey
- Binbaşı; Mehmet Ağa
- Kâtip; Hacı Mehmet Efendi idaresinde olup 4 bölükten meydana gelmekteydi.

46. Alay ise; Siverek'te bulunan Bucak aşiretlerinden Binbaşı Yusuf Ağa idaresinde,

- Kumandan; İsa Bey
- Kolağası; İbrahim Ağa
- Alay Kâtibi; Abdülhalim Efendi idaresinde 5 bölükten meydana gelmekteydi.

Merkezi Mardin olan Altıncı Livaya bağlı olarak 45. ve 46. Alaylar Karakeçili Aşiretlerinden teşkil edilmiştir. 45. Alayın Binbaşısının ise Siverek'te yer alan Bucak Aşireti Reisi Osman Ağa olduğu görülmüştür.²⁷⁶

Üçüncü bir Nizamname ile birlikte Nizamiye ordusuna bağlanan Aşiret Alayları, ordu merkezlerinin değişmesiyle Merkezi Erzincan olan III. Orduya bağlanmışlardı. III. Nizamnameyle daha önce sayıları 64 olan Alaylar, 24 adede düşürülmüştür. Bu tarihte Alay sayıları sınırlandırılmıştır. Bu Nizamnamede Siverek Hamidiye Alayının da dâhil olduğu belirtilmektedir.

1911 senesinde Siverek Hamidiye Alayının dâhil olduğu;

III. Ordu IV. Aşireti Süvari Tümenine bağlı,

- 20. Aşiret Süvari Alayı (Cizre)
- 21. Aşiret Süvari Alayı (Mardin)
- 22. Aşiret Süvari Alayı (Mardin)
- 23. Aşiret Süvari Alayı (Viranşehir)
- 24. Aşiret Süvari Alayı (Siverek)²⁷⁷

1913 senesinde ise, Aşiret Süvari Alayı isim değiştirerek “İhtiyat Süvari Alayları” adını almıştır. 24 Mart 1914 tarihinde yayınlanan ve son nizamnameye ilave olarak yürürlüğe giren kanun maddesine göre İhtiyat Süvari Alaylarının 1914 yılındaki merkezleri arasında Siverek ve Viranşehir'de yer almaktadır. Siverek ve Viranşehir Hamidiye Alayları şu grupta yer almaktadır;

²⁷⁶ Özağaçhanlı, *Siverek İlçesinin Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı*, 127.

²⁷⁷ Günay, “I. Dünya Harbi'nin Başlangıcında Rus Saldırısı Karşısında İhtiyat (Hamidiye) Süvari Alayları”, 13: 331-332.

XI. Kolordu'ya bağlı İhtiyat Viranşehir Süvari Fırkası

- 20. Alay (Cizre)
- 21. Alay (Mardin)
- 22. Alay (Mardin)
- 23. Alay (Viranşehir)
- 24. Alay (Siverek)

Birinci Dünya Harbi öncesinde bu alaylar, III. Ordu'ya ayrı bir süvari kolordusu kurularak dâhil olmuşlardı.²⁷⁸ Aşağıdaki tablolarda 1900 ve 1901 senesine ait Siverek Hamidiye Hafif Süvari 45 ve 46. Alayların Ümera ve Zabitanları gösterilmektedir:

Tablo 8: Siverek Hamidiye Hafif Süvari 45. Alayı Ümera ve Zabitanı

H.1318/M.1900'de Siverek Hamidiye Hafif Süvari 45. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kumandan Yüzbaşı-yı evvel Timur Ağa	Aşair-i Kaymakam Reşid Beg
Kolağası İbrahim Ağa	Binbaşı-yı sani Osman Ağa
İmam Musa Namık Efendi	Alay Kâtibi Mehmed Tayyib Efendi
Sancaktar Mülazım-ı Sani Musi Ağa	Kâtib-i Sani Mustafa Reşad Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı Şaban Ağa	Yüzbaşı vekili Yusuf Ağa
Mülazım-ı evvel Mehmed Ağa	Mülazım-ı evvel İbrahim Ağa
Mülazım-ı sani Abdi Ağa	Mülazım-ı sani Derviş Ağa
İkinci Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Hüseyin Ağa	Yüzbaşı vekili Nafi Ağa
Mülazım-ı evvel İsa Ağa	Mülazım-ı evvel Memiş Ağa
Mülazım-ı sani Ömer Beg	Mülazım-ı sani Ahmed Ağa
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Mehmed Efendi	Yüzbaşı vekili Ali Ağa
Mülazım-ı evvel Bünyan Ağa	Mülazım-ı evvel Halil Ağa
Mülazım-ı sani İbrahim Ağa	Mülazım-ı sani Şeyhmus Ağa
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı Yusuf Ziya Efendi	Yüzbaşı vekili Osman Ağa
Mülazım-ı evvel Abdurrahman Ağa	Mülazım-ı evvel Hasan Ağa
Mülazım-ı sani Mahmud Ağa	Mülazım-ı sani Osman Ağa
Beşinci Bölük	
Yüzbaşı Mehmed Ali Ağa	Mülazım-ı evvel Abdi Ağa

²⁷⁸ Günay, "I. Dünya Harbi'nin Başlangıcında Rus Saldırısı Karşısında İhtiyat (Hamidiye) Süvari Alayları", 13: 331-332.

Mülazım-1 evvel Belendi Ağa	Mülazım-1 sani Seyda Ağa
Mülazım-1 sani Ahmed Ağa	
H.1319/M.1901'de Siverek Hamidiye Hafif Süvari 45. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kumandan Kaymakam Hüseyin Beg	Binbaşı-yı evvel Münhal
Binbaşı-yı sani Osman Ağa	Kolağası İbrahim Ağa
İmam Namık Efendi	Sancaktar Mülazım-1 sani Musa Ağa
Birinci Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Şaban Ağa	Yüzbaşı vekili Münhal
Mülazım-1 evvel Münhal	Mülazım-1 evvel İbrahim Ağa
İkinci Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Hüseyin Ağa	Yüzbaşı vekili Naif Ağa
Mülazım-1 evvel Ümül Ağa	Mülazım-1 evvel Ma'aş Ağa
Mülazım-1 sani Ahmed Ağa	Mülazım-1 sani Ömer Ağa
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Mehmed Efendi	Yüzbaşı-yı sani Ali Ağa
Mülazım-1 evvel Nebi Ağa	Mülazım-1 evvel Halef Ağa
Mülazım-1 sani İbrahim Ağa	Mülazım-1 sani Şeyhmus Ağa
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Ziya Efendi	Yüzbaşı-yı evvel Osman Ağa
Mülazım-1 evvel Abdurrahman Ağa	Mülazım-1 evvel Münhal
Beşinci Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Mehmed Ali Ağa	Yüzbaşı vekili Münhal
Mülazım-1 evvel Abdi Ağa	Mülazım-1 evvel Bayendi Ağa
Mülazım-1 sani Münhal	Mülazım-1 Sani Münhal

Kaynak: *Diyarbakir Vilayet Salnamesi*, H.1318, s.94-95; *Diyarbakir Vilayet Salnamesi*, H.1319, s.99-100.

Tablo 9: Siverek Hamidiye Hafif Süvari 46. Alayı Ümera ve Zabitanı

H.1318/M.1900'de Siverek Hamidiye Hafif Süvari 46. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kumandan İsa Beg	Binbaşı Yusuf Ağa
Kolağası İbrahim Ağa	Alay Kâtibi Abdülhalim Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı Salih Ağa	Mülazım-1 evvel İsa Ağa
Mülazım-1 evvel Şeyho Ağa	Alay Kâtibi Abdülhalim Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı İbrahim Efendi	Yüzbaşı vekili Şeyh Mehmed Ali Efendi
Mülazım-1 evvel Hasan Ağa	Mülazım-1 evvel Abdülkerim Ağa
Mülazım-1 sani Ali Ağa	Mülazım-1 sani Muhammed Ağa
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı Mirza Ağa	Yüzbaşı vekili Emin Ağa

Mülazım-1 evvel Şeyh Halit Ağa	Mülazım-1 evvel Beşir Ağa
Mülazım-1 sani Osman Ağa	Mülazım-1 sani Hüsso Ağa
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı Seyyid Ağa	Yüzbaşı vekili İsa Ağa
Mülazım-1 sani Halit Ağa	
Beşinci Bölük	
Yüzbaşı Muhiddin Efendi	Yüzbaşı vekili Yunus Ağa
Mülazım-1 evvel Yusuf Ağa	Mülazım-1 sani Sadun Ağa
Mülazım-1 sani Yusuf Ağa	
H.1319/M.1901'de Siverek Hamidiye Hafif Süvari 46. Alayı Ümera ve Zabitanı	
Kumandan Kaymakam Cemil Beg	Kolağası İbrahim Ağa
Binbaşı Yusuf Ağa	Kâtib-i sani Bekir Efendi
Alay Kâtibi Abdulhalim Efendi	
Birinci Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Salih Ağa	Yüzbaşı-yı sani İsa Ağa
Mülazım-1 evvel Ali Ağa	Mülazım-1 evvel Şeyhmus Ağa
Mülazım-1 sani Münhal	Mülazım-1 sani İsa Ağa
İkinci Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel İbrahim Efendi	Mülazım-1 evvel Abdülkerim Efendi
Mülazım-1 evvel Hasan Ağa	Mülazım-1 sani İbrahim Ağa
Mülazım-1 sani Mehmed Ağa	
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Mirza Ağa	Yüzbaşı-yı sani Mehmed Emin Ağa
Mülazım-1 evvel Şeyh Halef Ağa	Mülazım-1 evvel Münhal
Mülazım-1 sani Osman Ağa	Mülazım-1 sani Hasan Ağa
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı-yı evvel Said Ağa	Yüzbaşı vekili İsa Ağa
Mülazım-1 evvel Münhal	Mülazım-1 sani Yunus Ağa

Kaynak: *Diyarbakir Vilayet Salnamesi*, H.1318, s.95-96; *Diyarbakir Vilayet Salnamesi*, H.1319, s.101.

3.6. URFA BÖLGESİNDE HAMİDİYE ALAYLARINA MENSUP OLAN AŞİRETLER ARASINDAKİ REKABET VE ÇATIŞMALAR

Hamidiye Alayları başlangıçta oldukça yararlı hizmetlerde bulunarak bölgede, huzur ve güvenin sağlanmasında zabıta kuvvetlerine önemli ölçüde yardımcı olmuşlardı. Fakat ileriki zamanlarda Doğu ve Güneydoğu'da yer alan diğer

aşiretleri, şehir ve kasabaları hatta kervanları soyarak mallarını gasp etmeye başladılar. Ayrıca halkın yolunu keserek ahalinin canına ve malına kıydılar.²⁷⁹

Hamidiye Alaylarının 1891 yılında kurulmasından itibaren özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da geçmiş yıllardan beri devam eden aşiret çatışmalarının gittikçe arttığı görülmekteydi. Bu bölgelerde yer alan aşiretlerin aralarındaki çatışmalara hız veren en önemli unsur; alaylarda yer alan aşiretlerin devletin sağladığı ayrıcalıklardan faydalanarak rakip ve aralarında çıkar mücadelesi içinde yer aldıkları aşiretlere karşı sert bir tavır göstermeye başlamalarıdır. Dolayısıyla aşiretlerden meydana gelen alayların doğrudan IV. Ordu merkezine bağlı olmaları mevcut mahalli yetkilileri dinlememe ve onlara itaat etmeme gibi sorunların ortaya çıkmasına sebep olup aşiretler arasında vukuu bulan çatışmaları da tetiklemekteydi. Hatta mülki anlamda bir suça karışan aşiretler sorguya çekilmiyor ve nihai kararlar merkezden yani Payitahttan alınıyordu. Bu faaliyetler olumsuz durumların ortaya çıkmasına zemin hazırlıyordu.²⁸⁰

Arşiv belgelerinde²⁸¹, İl yıllıkları, İl tarihleri, hatıratlar ve bazı eserlerde 1897-1908 yılları arasında Hamidiye Alaylarının sebep oldukları olaylardan, aşiret çatışmalarından, ayan-eşraf tabakası ile aşiretler arasında vukuu bulan anlaşmazlıklardan bahsetmeleri bu olayların gerçekleştiğini göstermektedir.²⁸² Hamidiye Alayında bulunan aşiret subaylarının şehirlerdeki idare meclislerine aza olmalarını sağlayan bir maddenin Nizamnameye eklenmesi Şehir eşrafı ve Hamidiye Alaylarını yani aşiretleri karşı karşıya getirmiş bu da şehir eşrafında memnuniyetsizliğin oluşmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı da eşraf-ayanın idare meclislerinde kuvvetleri azalmıştır.²⁸³

Araştırdığımız dönemde, bugünkü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde meydana gelen ve Şer'iyye sicillerine yansıyan eşkıyalık olaylarının ana merkezinde genellikle aşiret olgusu bulunmaktadır. Bazen ön planda yer alan aşiretlerin bölgede isyanlara kalkışarak eşkıyalık faaliyetlerine giriştiği bazen de aşiretleri arkasına alarak güç

²⁷⁹ Özağaçhanlı, *Siverek İlçesinin Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı*, 127.

²⁸⁰ Günay, "II. Abdülhamid Devrinin Son Yıllarında Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irakta Aşiret Mücadeleleri ve Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa", 106.

²⁸¹ BOA, DH. MKT: 2133.93.001.

²⁸² BOA, DH. MKT: 00364.00036.

²⁸³ Özağaçhanlı, *Siverek İlçesinin Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı*, 127.

kazanan bazı şahısların, böyle bir yola başvurduğu görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde gerçekleşen ve çoğu aşiretler arasındaki dengeden kaynaklanan olayların, halkın canına, malına zarar vermek, ahalinin sahip olduğu hayvan ve eşyayı gasp etmek suretiyle eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu görülmüştür.²⁸⁴ Mahkemeye intikal eden kayıtlara göre, bu dönemde Urfa ve çevresi; Şammar, Aneze, Milli ve Berâzî aşiretlerinin çıkardığı isyan ve talanlarıyla bazı münferit eşkıyalık olaylarına maruz bırakılmıştır. Devlet tarafından askeri kuvvetle bastırılan isyan ve eşkıyalık faaliyetleri sonunda isyancı ve eşkıyanın ele geçirdiği her türlü eşya ve mala el konulmuştur.²⁸⁵

Bu dönemde genellikle Hamidiye Süvari Alayı dışındaki kontrolsüz aşiretlere mensup kişiler suçlanmış ve yargılanmıştır. Bu süreçte Hamidiye Alaylarının olayların dışında kaldıkları ve olayları engellemeye çalıştığı birçok arşiv belgesinde yer almıştır. 12 Mayıs 1896 tarihli bir belgede de, Hamidiye Süvari Alayları ile bağlantısı bulunmayan diğer bazı aşiretlerin huzursuzluk yaratmış olabilecekleri belirtilmiştir.²⁸⁶

Hamidiye Alaylarına bağlı bulunan aşiretler, Müşir Zeki Paşa'yı arkalarına alarak mahalli hükümet memurlarını dinlemeyip, mülki idareciler ve askeri makamlar arasında meydana gelen çatışmaların çıkmasına zemin hazırlamıştır.²⁸⁷

Milli aşireti reisi İbrahim Paşa diğer aşiret ileri gelenleri ile birlikte 1890 ve 1896 yıllarında İstanbul'a giderek Sultan Abdülhamid'i ziyaret etmişlerdi. Diyarbakir bölgesinde teşkil edilen on bir Hamidiye Alayından beşini Milli aşireti oluşturmaktaydı. Bu durumdan dolayı da bölgede, diğer aşiretlerin üzerinde bir güç elde ederek bölgede söz sahibi olmuşlardı. Askeriyenin ve Payitahtın desteğini arkasına alan Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa, baskı ve şiddet yoluyla nüfuz alanlarını

²⁸⁴ Mehmet Emin Üner, *Osmanlı Klasik Dönem Sonlarında Bir Güneydoğu Anadolu Şehri: Urfa (1700-1800)*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), 110.

²⁸⁵ Taş, *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat*, 214.

²⁸⁶ Oktay Bozan, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Mardin Sancağında Müslim-Gayrimüslim İlişkileri ve Ermeni Olayları", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 25, (Bahar 2015), 111.

²⁸⁷ Fatih Ünal, "Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Milli Aşireti ve İbrahim Paşa", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 41, (Bahar 2007), 188-189.

genişletmeye çalışmış bundan dolayı da bölgede oluşacak çatışmalara zemin hazırlamıştır.²⁸⁸

Urfa ve Mardin bölgesinde 1893 tarihinden sonra, Hamidiye Alaylarının teşkil edilmesinde Urfa merkezli 7. Livada 51. Ve 52. Livalar Kays Aşiretinden oluşmakta, 53. , 54. Ve 55. Livalar Berazi aşiretinden oluşmaktaydı. Bu aşiretler, Milli Aşiretinin çıkardığı olumsuzluklardan dolayı Suriye’de yer alan 5. Ordu-yı Hümayun’a bağlanmışlardı. Diyarbakir, Urfa ve Mardin çevresinde bulunan bölgeler çatışmaların ve mücadelenin uzun yıllar şiddetli, yoğun yaşandığı bölgedir. Ziya Gökalp bu durumu aşiretler yönüyle incelerken Siverek’te “Livanın nizamını ihlal eden ya Kırvar-Bucak atışması yahut Karakeçili-Milli atışması” olduğunu dile getirmiştir. Hamidiye Süvari Alaylarının teşkil edilmesinden itibaren doğu ve güneydoğu bölgesi sürekli çatışmalar ve mücadelelerle söz edilirken, halkın haksızlığa uğramasından dolayı gleri yetmediği için İştanbul’da yer alan Padişaha dilekçeler yazıp yardım istemek durumunda kalmışlardı. Bölgede huzur ve güven eksikliğinin yaşandığı, yağmaların, cinayetlerin, köy basmalarının, gasp ve tecavüzlerin eksik olmadığı, şikyetlerin bitmek bilmediği bir durum ortadaydı. Bu bölgede en çok şikâyet edilen ve kendisinden en çok korkulan kişi Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa’dır.²⁸⁹

Hamidiye Alayları kurulurken Milli aşireti reisi İbrahim Paşa’ya “Emir’l-ümera” payeli ve “kaymakam” rütbesi verilmiştir. Her geçen zaman o döneminde içinde bulunduğu durumdan ötürü kendisini Saraya sevdirmiş bundan ötürü de 2 Aralık 1902 senesinde kendisine payitaht tarafından “mirliva” rütbesiyle “paşalık” unvanı verilmiştir.²⁹⁰

Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa, mahalli idarecilerden kendisine yandaş ve destek bulmakta güçlük çekmemiştir. Bu desteği arkasına alarak diğer aşiretlerin üzerinde g oluşturarak kontrolü altına almaya çalışmıştır. Osmanlı Devletinde önemli bir mevkide yer alan İbrahim Paşa’nın en önemli amacı, geçmişte mensup

²⁸⁸ nal, “Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Milli Aşireti ve İbrahim Paşa”, 188.

²⁸⁹ Akalın , “Fırat Kenarından Dersaadet’e Bucaklı Hacı Osman Paşa’nın Hikâyesi, Hamidiye Alayları Etrafında Osman Paşa- İbrahim Paşa Mücadelesi”, 23.

²⁹⁰ Oktay Bozan, “20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret atışması: Milli Aşireti ve Diyarbakır Eşrafi rneği”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 96, (Nisan 2017), 7.

olduğu aşiretinin ve atalarının husumet yaşadığı aşiretleri ve mahalli devlet memurlarını ezip onlara karşı güç kazanmaktır.²⁹¹

İbrahim Paşa, Hamidiye Alayları komutanı olduğundan birçok ayrıcalık elde ederek büyük bir nüfuza sahip olmuştur. Bu durumdan dolayı da bulunduğu bölgenin sosyal, ekonomik ve siyasi yapısını derinden sarsan olumsuz olaylara neden olmuştur. Bazı devlet yetkililerinin desteğini arkasına alan ve emrindeki aşiret birliklerini menfaati doğrultusunda kullanan İbrahim Paşa, bölgede yer alan diğer aşiretlere karşı saldırılarda bulunarak bölgeyi ateş çemberi haline getirmiştir. Özellikle de Diyarbakır vilayetine bağlı bazı merkezleri ve köyleri yağmalayarak ciddi mağduriyetlere sebebiyet vermiştir. Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa'nın saldırıları karşısında Diyarbakır eşrafı ve halkı Sultan Abdülhamid'e seslerini duyurabilmek için iki defa postaneyi işgal etmeye girişmişlerdi. Diyarbakır eşrafının ısrarlı ve etkili tepkileri sebebiyle, tahkikat komisyonları kurulmuş fakat Hamidiye Alaylarının bağlı olduğu 4.Ordu Komutanlığı ve Payitahtta İbrahim Paşa'yı kollayan kişilerin çabalarından ötürü olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bu olaylar uzun yıllar Diyarbakır ve çevresinde yer alan bölgeleri meşgul etmesi, bölge eşrafının ve halkının devlete olan güvenini önemli ölçüde derinden yaralamıştır.²⁹²

Aşiretler arasındaki çatışmaların devam etmesi, talan ve gasp olayları, Doğu ve Güneydoğu'nun her tarafına yayılmıştı. Devlet tarafından kurulan Hamidiye Alayları da bölgede çatışmaları engelleyememiş daha da artmasına sebep olmuştur. Hamidiye Alaylarında yer alan aşiretlerin hukuki bir statü kazanması, silahlandırılması, maaşa bağlanması ve devlet tarafından daha birçok avantaj elde etmeleri, elde edilen bu hukuki üstünlük ile yöre halkına ve devlete karşı baskı aracı olarak kullanmaları bölgede çok ciddi sorunlara yol açmıştır.²⁹³

Milli ve Şarkıyanlı aşiretleri ile beraber Mardin'de bulunan aşiretler arasındaki hayvan hırsızlıkları da arşiv belgelerinde şöyle geçmektedir;²⁹⁴ Tayyar Paşa'nın ölümünden önce Şarkıyanlı ve Milli aşiretlerinden çaldığı koyunların

²⁹¹ Bozan, "20.Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti ve Diyarbakır Eşrafı Örneği", 8.

²⁹² Bozan, "20.Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti ve Diyarbakır Eşrafı Örneği", 1.

²⁹³ Ünal, "Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Milli Aşireti ve İbrahim Paşa", 191.

²⁹⁴ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Musul-Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)*, (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri, 1993), 133-134.

ücretinin, geride bıraktığı mallarından tedarik edilerek diğer hayvanlarla beraber sahiplerine geri verilmesi hususunda hükümet tarafından emir verilmiştir. Ayrıca isyan hareketinde bulunan Şarkıyanlı ve Milli aşiretlerini de Mardin’de bulunan aşiretlerden hayvan ve mallar çaldıkları bundan dolayı da Şarkıyanlı ve Milli aşiretlerinden geri alınan hayvanların satılarak bedelinin Mardin aşiretlerine geri verilmesi hususunda Valiye bu konuda emir verilmiştir.²⁹⁵

İbrahim Paşa’nın başında bulunduğu Milli aşireti mensupları eşkıyalık için Harran kazasına 3 saat uzaklıkta bulunan Sulugöl mahallesine gelmişlerdi. Harran taraflarına gelen sadece Milli aşireti değildi, Miran ve Karakeçi aşiretleri de bu bölgeye gelmişlerdi. Bunlarla baş edebilmek için Diyarbakır ve Halep’ten 400 adet müfreze birliği bölgeye sevk edilmiştir. Bu sırada Milli aşiretinden 500 hane Sulugöl’e yakın Gabar denilen yere yerleşmişlerdi. Bu aşiret buradan Akçakale köyüne saldırarak iki yüze yakın öküz ve ineği gasp etmişlerdi. Harran’da bulunan askeri müfreze birliği bunları takip etmiş ve Sulugöl civarında çatışmalar yaşanmıştır. Osmanlı askeri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bundan başka İbrahim Paşa bizzat Sulugöl’e gelmiştir. Hükümet, Urfa komutanıyla haberleşmiş Mahmut Bey komutanlığında askeri kuvvetlerin Harran’a sevk edilmesi emredilmiştir.²⁹⁶

Güneydoğu bölgesinde bulunan aşiretler arasındaki en büyük mücadeleler Milli aşireti ile Arap Şammar aşireti arasında geçmekteydi. Bu mücadele ile ilgili olarak IV. Ordu Müşiri Zeki Paşa, Mardin’de yer alan önemli kişilerden biri olan Abdülgafur Efendi’ye gönderdiği yazıda, Şammar aşiretinin kanun ve kural tanımadığını, Milli aşiretine karşı tehditkâr hareketlerde bulunduğunu söyleyerek, Milli aşiretine; alaylara bağlı olduğundan dolayı silah verildiğini dile getirmiş, asıl zararlı faaliyetleri gerçekleştirecek olan topluluğun Şammar aşireti olabileceğini belirtmiştir. Müşir Zeki Paşa ayrıca Abdülgafur Efendiye, Şammar aşireti reisi Faris Paşa’nın Padişahın öfkesine maruz kalmaması için aracı olmasını istemektedir. Bu yaşanan olaylar üzerine Şammar Aşiretine mensup ileri gelenler her iki aşiret arasında bir saatlik mesafe kalmasına rağmen sonucun iyi bir şekilde biteceğini umuyorlardı. Bundan dolayı Seyyid Abdülgafur Efendi, IV. Ordu Müşiri Zeki Paşa’ya yazdığı mektupta İbrahim Paşa ve Milli aşiretine silah ve mühimmat

²⁹⁵ BOA. A. MKT: 61/93.

²⁹⁶ Üner, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, 144.

dağıtımının ertelenmesini istemiştir. Fakat İbrahim Paşa aşiretini arkasına alarak Şammar Aşiretinin üzerine saldırmakta kararlı gözüküyordu. Abdülgafur Efendinin arabulucu olarak yaptığı faaliyetler olumsuz sonuçlanmıştı. Olaylar başlamadan önce Diyarbekir Valisi Halid Bey, Sadaret makamına gönderdiği yazıda Milli aşireti, Karakeçi aşireti ve Şammar aşireti arasındaki çatışmaların durması hususunda Fırka kumandanının vekil bırakılıp çöl alanına doğru gidildiğini ve bu durumun incelemeye alındığını bildirmekteydi. Şammar aşireti daha evvel İbrahim Paşa'dan gördükleri kötü muamele ve saldırıların intikamını almak düşüncesiyle hareket etmekteydi. Bu amaçla Şammar aşireti, İbrahim Paşa'nın ve Milli aşiretinin bulunduğu Urfa bölgesindeki Viranşehir'e gelmiş, fakat Osmanlı askeri ve jandarmanın merkezden gelen talimatla harekete geçirilmesiyle Şammar aşireti Viranşehir'den geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı Şammar aşiretinin geri çekilmesiyle İbrahim Paşa, Mazıdağı ve Diyarbekir 'den topladığı kuvvetlerle Şammar aşiretinin üzerine saldırmıştı. Ayrıca İbrahim Paşa, Diyarbekir Jandarma kumandanı ve zor Müfreze zabıtını kendisiyle ittifak ettirmeye zorlamış ve bunda da başarılı olmuştur. İbrahim Paşa, bin kişiden fazla bir kuvvetle Şammar aşiretine saldırmış yüz bine yakın koyun, yirmi binden fazla deve ve birçok erzakı gasp etmiştir. Birçok insanın katledilmesinin yanı sıra pek çok kadının da ırzına geçildiğini Zor Mutasarrıfı Ahmet Şükri Bey Dâhiliye Nezaretine gönderdiği raporda bildirmiştir. Ayrıca Şammar aşiretinin bölgeyi terk ederek çöl bölgesine geçtikleri beyan edilmiştir.²⁹⁷

Londra Büyükelçiliğinden Hariciye Nezaretine gelen 29 Mart 1892 tarihli bir belgede Mösyö Stevenson'un "Dördüncü Ordu-yı Hümayun kumandanının Ermenileri Hamidiye Süvari Alayına gerekli atları vermek için zorladığı, zorla alınmış hayvanların ücretinin sahiplerine geri ödenmediği, Kurtalan, Urfa gibi yerlerde atlarını vermek istemeyenler hakkında haksızlık ve zulüm yapıldığı haberlerinin doğru olup olmadığını ve bunların Berlin Antlaşmasının 61.maddesine aykırı değil midir? Gibi soruları Osmanlı Devletine iletmiştir.²⁹⁸ Osmanlı Devleti Dışişleri Müsteşarı ise cevap olarak Kürtlerin izinli askere alındıklarını, atlarına

²⁹⁷ Günay, "II. Abdülhamid Devrinin Son Yıllarında Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irakta Aşiret Mücadeleleri ve Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa", 107-111.

²⁹⁸ BOA. Y. A. HUS: 258/69.

işaretler konduğunu, atları ödünç aldıkları belirtilmiştir. İngiltere Hükümetinin Bab-ı Aliye uyarıda bulunulması gerektiren hiçbir durumun olmadığını belirtmiştir.²⁹⁹

11 Ağustos 1310 (23 Ağustos 1894) tarihli bir belgede, Urfa dâhilinde bulunan Suruç kazası aşiret liderlerinin ve Hamidiye Alayları subaylarının aşar vergisi işlerine haksızca müdahalelerini önlemek hususunda Halep'te bulunan Miralayı Said Bey'in Urfa'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰⁰

11 Ağustos 1311 (23 Ağustos 1895) tarihli bir belgede, Urfa'nın Suruç kazasında bazı aşiret reisleri arasında anlaşmazlık çıkmış ve bu anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması için Halep vilayetinde bulunan Süvari Miralayı Said Bey görevlendirilmiştir.³⁰¹

Hamidiye Alaylarına mensup olan aşiretler bir taraftan kendi aralarında mücadele ederken diğer taraftan yol kesip eşkıyalık gibi nahoş faaliyetlerde bulunuyorlardı. 16 Nisan 1312 (28 Nisan 1896) tarihli bir belgede 53. ve 55. Alaya mensup Hamidiye Süvari Alaylarını teşkil eden Berazi aşiretinin başında kaymakamları olan Galip ve Reşit beyler olduğu halde Suruç-Birecik yoluyla Urfa'dan Mardin'e giden kervanı yolda soymuşlar, kervanın ziynet eşyalarını, mallarını ve hayvanlarını gasp etmişlerdir.³⁰²

21 Ağustos 1312 (2 Eylül 1896) tarihli belgede de Urfa livasında bulunan Berazi aşiretinin bağlı bulunduğu 55. Hamidiye Alayının kumandanı Reşid Bey ile Biraderi Binbaşı Süleyman ve oğlu Salih Ağaların Diyarbakır ve Mardin kervanını vurması üzerine cinayete itham edilerek Divan-ı Harbiye'ye sevk edilip tutuklanmışlardır. Mahkeme bu kişilere Kala-yı Bend cezası vermiştir. Bunlardan Süleyman ve Salih Ağaların hastalanmaları sebebiyle doktor tarafından verilen rapor üzerine hapisneden çıkarılarak evlerine gönderilmişlerdir.³⁰³

1895-1896 yıllarında Urfa bölgesinde Ermeniler ve aşiretler arasında yaşanan çatışmalardan dolayı 19 Ocak 1896 tarihinde asayişin temini için Urfa'da bulunan

²⁹⁹ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri (1891-1893)* II, (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri, 2004), 16-17.

³⁰⁰ BOA. DH. ŞFR: 168. 31. 001.

³⁰¹ BOA. DH. MKT. 00279.0047.001.02.

³⁰² BOA, YPRK. ASK: 00111.0034.002.

³⁰³ BOA. Y. PRK. ASK: 114.43.03.

askeri taburun Halep'e, Hamidiye taburunun da Urfa'ya gönderilmesine karar verilmiştir.³⁰⁴

3 Cemaziyülevvel 1314 (30 Eylül 1897) tarihli bir belgeye göre, Harran Nahiyesi Tebir Karyesinden Siverek'e atla yola çıkan Ruka b. Hüseyin'in oğlu Hamdi ile Davud el-Hasan'ın yolu, Başıkırık Mehmed Çavuş ve adamları tarafından kesilerek eşkıya oldukları zannıyla atlarına el konulmuştur. Çavuşların bu kişileri eşkıyadan zannederek atlarına el konulması, eşkıyalığın bölgede yaygın olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, yakalanan eşkıyalar malları ile birlikte devlete teslim edilmiştir.³⁰⁵

5 Kasım 1902 tarihli bir belgede Suruç kazası ahalisinden olan Kasım Bin İsa ile rüfekasını katletmelerinden dolayı Urfa Bidayet mahkemesince mahkûm edilen Hamidiye Süvari Alayları zabitanlarından Ali Bin Hüseyin ve beraberindeki 27 adamının Bicanlı aşiretine mensup Hamidiye Süvari 53. Alayında yer aldıklarından dolayı yakalanıp cezalandırılmasının sorun çıkaracağı belirtilmiştir.³⁰⁶

22 Nisan 1319 (5 Mayıs 1903) tarihli belgede Urfa'da teşkil edilen Hamidiye Süvari Alayları ile diğer askerlere ve hapisane levazımı için vermiş olduğu erzak bedelinden olan alacağını alamadığını belirten Askeri erzak müteahhidi Nesim Efendi hükümete şikâyetini bildirmiştir.³⁰⁷

Urfa'da sınır durumunda olan Siverek ve Viranşehir'de ikamet eden Karakeçi ve Milli aşiretlerinin 7-8 yıldır Urfa'nın içlerinde bitmek bilmeyen eşkıyalıkları devam etmekteydi. Bundan dolayı da askeri kuvvetlerin bu saldırıları önleyemediği belirtilmiştir. Dahası da bu aşiretlerin Hamidiye Alaylarına mensup olmasından dolayı hiç bir şey yapılamamıştır. Bu durumdan dolayı da cesaretleri artmış şehrin ve çevresinin harap olmasına zemin hazırlanmıştır.³⁰⁸

Urfa bölgesinde Milli aşireti reisi İbrahim Paşa'ya rakip olabilecek tek aşiret Karakeçili aşiretidir. İbrahim Paşa, beraberindeki 15 bin kişilik süvari ile Karakeçili aşiretinin ikamet ettiği Urfa'ya doğru hareket etti. Olaylardan en fazla etkilenecek ve

³⁰⁴ İlhami Yurdakul, "Hamidiye Alaylarının Kurulması ve Urfa'nın Nüfusu", *Osmanlı Urfası*, ed. Abdullah Ekinci (İstanbul: Urfa Okulu Yayınları, 2018), 261.

³⁰⁵ Taş, *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat*, 216.

³⁰⁶ BOA. BEO: 1946. 145906. 001.

³⁰⁷ BOA. DH. MKT: 706. 57. 001.

³⁰⁸ Üner, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, 145.

zarara uğrayacak olan Siverek sınırında bulunan köyler, bu çatışmalara alışkındı. Bundan dolayı köylerini boşaltan halk, Urfa'ya göç etmek zorunda kalmışlardı. Milli aşiretinin Urfa'ya yapacağı saldırının Urfa alaylarını oluşturan Suruç ve Harran aşiretlerine de yayılacağı, maddi zararın daha da büyüyeceği ortadaydı. Bu kesin olmayan maddi kayıpların yanı sıra, olayların genişleyerek yabancı müdahalesine zemin yaratabileceği ihtimalleri, Bab-ı Ali'yi ciddi manada düşünceye sevk etti. Milli ve Karakeçili aşiretlerinin uyarılması ve mümkünse barıştırılmasına karar verildi. Bu sırada Milli aşiretinin saldıracağından haberdar olan Karakeçililer, savunma hazırlıklarına girişmişlerdi. Bu esnada Urfa bölgesi aşiretlerinden Suruç Berazi aşiretleri ileri gelenleri devreye girerek, Karakeçilileri ikna etmeye çalışmış ve muvaffak olmuşlardı. Karakeçililer mücadeleye girmekten vazgeçerek kendi topraklarına çekilmişlerdi. Fakat İbrahim Paşa tüm ikazlara rağmen bölgeden çekilmemiştir. Bu sırada yöre halkının daha güvenli buldukları kasaba ve köylere göçü sürmekteydi. Bölge ekonomisi ve liva ağnam rüsumu, önemli ölçüde zarar etti. İbrahim Paşa, aşiret güçlerini bölgede bir an önce çekmesi hususunda verdiği cevapta, aşiretine mensup bölgeye dağılmış olanların tümünün toplanmadıkça geri çekilmeyeceğini hükümete iletmiştir. Bu sırada Urfa'nın Kabahaydar ve Döğerli nahiyelerindeki halkın ise kasabalara göç ettiği belirtilmiştir.³⁰⁹

26 Kanun-i sani 1318 tarihli bir belgeye göre Milli aşireti reisi İbrahim Paşa kırk kadar adamları ile Urfa bölgesinde bulunan Harran kazasına bağlı Akçakale Müsib ve Fatma köylerine hücum ederek tüfek ile bir adamı ve bir atı yaraladıklarını ayrıca iki yüz kadar öküz, inek ve bir takım eşyayı gasp ederek bölge halkına büyük zarar vermişlerdi. Gasp edilenlerin eşkıyalardan geri alınması için acil bir şekilde Urfa komutanlığına telgraf gönderilmişti. Hatta Vilayet, Milli aşireti ve onlara katılan bazı aşiretlerin fakir halkı öldürdükleri, mallarını gasp ettikleri ve olayların günden güne arttığını, bunlar hakkında gerekli tedbirlerin alınmadığını, eşkıyaların gasp ve saldırılara son vermeleri gerektiğini, bozulan asayişin tekrar düzene girmesi için icraatların yapılmasını merkezden talep etmişlerdi. Urfa bölgesinde bulunan Harran'da Anaze aşiretinin yaptığı eşkıyalıkların bir türlü sonu gelmiyordu. "Urfa Mutasarrıfı Ali Paşa'ya" gönderilen telgrafta daha önce Anaze eşkıyası tarafından

³⁰⁹ Ünal, "Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Milli Aşireti ve İbrahim Paşa", 193-194.

gasp edilen hayvan ve eşyaların geri alınarak bölge halkına satışı yapılmıştır. Bu satışta ise 60186 kuruş elde edilerek hazineye gönderilmiştir. Fakat Urfa taraflarında Harran nahiyesi ve Berazi kazasına Anaze aşiretinin sürekli saldırmasından dolayı kerpiçten bir kışlanın yapılması ve 200 askerin yerleştirilmesine karar verilmiştir.³¹⁰

Milli aşireti reisi İbrahim Paşa'nın Harran kazasına bağlı Seylan ve Hamam köylerine saldırdıktan sonra Suruç'a doğru yol alacağı belirtilmiştir. Bu bölgede 70-80 hanenin Anaze aşiretine katıldığı bildirilmiştir. Hatta Muhammed aşireti reisi ve aşiret kaymakamlarının aşiretiyle beraber İbrahim Paşa'nın kuvvetlerine katılmak suretiyle kendisine 600 civarında süvari sağladığı Suruç kaymakamlığından Urfa komutanlığına telgrafla bildirilmiştir. Urfa komutanlığının da mevcut askeri kuvvetleriyle bunlara karşı tedbir alacağını Suruç kaymakamlığına iletmiştir.³¹¹

Osmanlı Hükümeti, her zaman olduğu gibi aşiretler arasındaki barışı sağlamak için çareler aramaya başlamışlardı. Öncelikle heyet kuruldu. Bu heyet, Siverek kazasındaki aşiretlerin bulunduğu köyler ile Urfa dâhilinde bulunan Dögerli ve Kabahaydar nahiyelerini gezerek aşiret reislerine gerekli uyarılarda ve nasihatlerde bulundu. Heyet daha sonra ise Milli aşiretinin karargâhı olan Yenişehir'e gelerek İbrahim Paşa'dan barış yapacağına dair söz aldı. Bu yapılanların ardından İbrahim Paşa başta olmak üzere Karakeçili aşireti reisi Halil Bey ve çocukları, yakınları ve aşirete mensup kişilerin tümü ayrıca Urfa'ya bağlı Dögerli aşiretleri reisleri ve Siverek kasabasında aralarında husumet olan aileler, Yenişehir'e davet edildiler. Bu adı geçen aşiretlerin tümü burada bir araya getirildi. Hamidiye Alaylarına mensup olmalarından ötürü sorumlulukları uygun bir dille kendilerine iletildi. Tekrar çatışmaların yaşanmaması konusunda nasihatler edildi. Bunun üzerine önce İbrahim Paşa ile Halil Bey ve daha sonra yakınları, çocukları heyetin aracılığıyla barıştılar. İbrahim Paşa'nın Karakeçili aşiretine verdiği zarardan dolayı Karakeçili aşiretine; 400 inek, öküz, 500 Osmanlı lirası ve 400 kilo amedi hunta verilmesi uygun görüldü. Bu barışın ardından dualar yapıldı. Her iki aşiret arasındaki

³¹⁰ Üner, *Aşiret, Eşkya ve Devlet*, 155.

³¹¹ Üner, *Aşiret, Eşkya ve Devlet*, 136.

sorunlar ortadan kalkmıştır. Suçluların affı için İbrahim Paşa ve Halil Bey, hükümetten genel af istemişlerdir.³¹²

Ziya Gökalp'ın Hamidiye Alayları dönemini anlatan “Şaki İbrahim Destanı” meşhurdur. Bu destanda Ziya Gökalp, İbrahim Paşa'nın zulmünü şöyle anlatmaktadır;³¹³

*Şakir Paşa Rusya'da Kalmıştı
Kazakları görüp ibret almıştı
Düşmüş idi Kürt Alayı fikrine
Bu hülyayı beğendirdi Yıldız'a
Buldu bir er işi verdi erine
Zeki Paşa dört el ile sarıldı
Recep Paşa olmaz dedi darıldı
Yazmam dedi ben Kürtlerden bir atlı
Aşiretler Erzincan'a gittiler
Üçer dörder Alay teşkil ettiler
Haydutların oldu eli berathı
Berho ağa iki alay yazarak
Padişah'tan aldı ferman ve bayrak
Hain Kanco ona Bayraktar
Azimet Beg oldu akıl hocası
İlerledi bu aşiret kocası*

*Yavaş yavaş oldu büyük bir serdar
Koydu Derik Siverek'te Çuvanda
Üç Osman'ın her üçü hüsranda
Ancak biraz karşı durdu dire'i
Bu ülkeden emniyeti kaldırdı
Bir nahiye bırakmadı saldırdı
Diyarbakir'in geri döndü talihi
Berazîyi Anezeyi dağıttı
Seller gibi Şemer kanı akıttı
Mızrak düktü Karakeçi yurduna.*

³¹² Ünal, “Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Milli Aşireti ve İbrahim Paşa”, 194-195.

³¹³ Bozkurt, *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*, 150-151.

İbrahim paşa hakkında Payitahta çok sayıda şikâyetler gelmekteydi. Bütün Siverek Eşrafı ve ulemasının hatta muhtarların imzasının yer aldığı Padişaha gönderilen iki dilekçede; İbrahim Paşa'nın 62 köyün bütün gelirlerini topladığı, ganimetleri zorla hükmüne aldığını ve bundan dolayı da bütün köyleri ve bazı bölgeleri gayr-i resmi olarak emri altına aldığı, bu bölgenin Milli aşiretinin mezalimine terk edilirse Siverek ve çevresinin beş-altı aya kadar taşınan haneler ve yağmalar yüzünden viraneye döneceği ifade edilmekteydi. Ayrıca kurulan beş alaydan bir alayın Milli aşireti olduğu, Hamidiye Alayları olmazdan önce 200 hane ağası iken şimdi büyük bir nüfuza sahip olduğu bununla beraber etrafındaki halka yaptığı mezalimden ötürü Müşir'in Soruşturmaya gönderilmesi beyan edilmiştir.³¹⁴

19. yy sonu 20. Yy başında devlet otoritesinin iyice zayıfladığı devletin bölgede asayişini sağlamakta zorluk çektiği anlaşılmaktadır.

³¹⁴ Akalın, "Fırat Kenarından Dersaadet'e Bucaklı Hacı Osman Paşa'nın Hikâyesi, Hamidiye Alayları Etrafında Osman Paşa- İbrahim Paşa Mücadelesi", 24.

SONUÇ

II. Abdülhamid döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu karışıklıklar içerisindeydi. Bu bölgede dış güçler azınlıkları tahrik etmekte ve merkezi otoriteyi sarsmaya çalışmaktaydı. Dış güçlerin etkisiyle Doğu Anadolu'da Ermenistan Devleti kurulması planlanmaktaydı. Sultan Abdülhamid bunu engellemek amacıyla genel yapı ile Doğuda dış müdahalelere açık olan unsurları yola getirip mevcut potansiyeli devletin lehine çevirmek, devletin dağılma sürecine girdiği bir dönemde hiç olmazsa devleti var olan sınırlarıyla bir arada tutma konusunda yaptığı en önemli girişimlerden biri Hamidiye Alaylarıdır. Sultan Abdülhamid Rus tehdidine ve İngiliz politikasına karşı bölgeyi korumak amacıyla aşiretlerden meydana getirdiği Hamidiye Alaylarından sonra bununla da yetinmeyip ekonomi ve eğitim alanında da reformlara girişiyordu bundan anlaşılacağı üzere Hamidiye Alayları II. Abdülhamid'in doğu politikasında izlemiş olduğu reformlar zincirinin sadece bir halkasıydı. Bundan dolayı Hamidiye Alaylarını çeşitli yönleriyle yakın tarihimizin diğer meselelerinden soyutlamak mümkün değildir. Zira olaylar II. Abdülhamid politikasının bir parçası ve uzantısıdır. Hamidiye Alayları Doğu Anadolu'nun sosyal ve siyasi hayatında ve asayişinde oynadıkları rol nedeniyle önem arz etmektedir.

Sultan Abdülhamid'in doğu politikasına temel teşkil eden Hamidiye Alaylarını kurmasındaki sebepler; Doğu Anadolu'da devletin etkin bir konumda yer alabileceği yeni bir sosyo-politik denge oluşturmak, Aşiretlerden askeri güç olarak yararlanmak, Doğu Anadolu'da İngiliz politikasından ve Rusların saldırılarından korunmak ve Ermenilerin icraatlarına engel olmaktır.

Sultan Abdülhamid'in en önemli icraatlarından biri de Aşiret Mektebi'dir. Bu mektep aşiret reislerinin çocuklarının kurs görüp eğitim almaları, rütbe ve payelerle memleketlerine yani buldukları yerlere geri dönmeleri ve en önemlisi de ülkeye ve devlete bağlılıklarını kuvvetlendirmek amaçlı açılmıştı.

1891 yılında kurulan Hamidiye Alaylarına doğuda bulunan birçok aşiret katılmıştır. Bunlardan en önemlileri; Milan aşireti, Milli aşireti, Karakeçili aşireti, Celali aşireti, Karapapak aşireti ve Zilan aşireti gibi Türkmen, Kürt ve Arap aşiretleri katılmıştır. Urfa Hamidiye Alaylarına katılan aşiretler ise Berazi ve Kays aşiretleridir. II. Meşrutiyet'e kadar Hamidiye Alayları mensupları ile mülki, mahalli

ve askeri otoriteler arasındaki çekişmeler eksik olmamıştı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Hamidiye Alaylarına yeni düzenlemeler yapılmıştır. İlk başta ismi değiştirilerek "Aşiret Alayları" olması yönünde karar alınmıştı. Daha önce sayıları 64 olan alaylar yeni düzenlemeyle 24 adede düşürüldü. 1912 yılında yeni Nizamname yayınlanmış Aşiret Alayları tekrardan teşkilatlı hale getirilmiş ve alaylar birleştirilip "Aşiret Süvari Fırkaları" meydana getirilmiştir.

II. Abdülhamid'in uygulamış olduğu Hamidiye Alayları politikasının genel sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Merkezi otorite Doğu Anadolu'da az çok yerleşti.
2. Doğu Anadolu'da bulunan aşiretler ve reisleri itaate alıştırdı.
3. Teşkilatlı bir yapıya sahip ve silahlı faaliyetlerde bulunan Ermeni çetelerine karşı aşiretler silahlandırıldı.
4. Aşiretler ve Ordu arasında her türlü tehlikeye karşı iş birliği yapıldı.
5. Aşiretler arasındaki kavgalar, kan davaları, eşkıyalık hareketleri devam etmiş devletin sivil ve askeri yöneticiler aracılığı ile barış nispeten sağlanmaya çalışıldı.

II. Abdülhamid'in bu politikası, modern devlet anlayışında ve uzun vadeli politik bir yatırımdan ziyade kısa vadeli geçici ve Sultan Abdülhamid'in varlığı süresince kaim olacak bir politikadır.

Hamidiye Alaylarının sebep olduğu olumsuzluklar ise, Hamidiye alaylarında gereken disiplinin oluşturulamaması, askeri otoriteye bağlılıkların gevşek olması, bazı subayların yeteneksizliği ve aşiret reisleriyle menfaat ilişkileri içinde bulunmaları, mahalli otorite mensuplarının bu durumdan rahatsızlık duyması, aşiretlerin kendi reislerinin kontrolünden çıkmalarının ortaya çıktığı sıkıntılar ve hâkim duruma gelmelerinin oluşturduğu rehavet sosyal dengeyi bozmuştur.

II. Abdülhamid'in doğu politikasını ve Dış güçlerin Ermenileri kullanarak Anadolu'da karışıklık çıkarmasına engel olmak amacını gerçekleştirmek için kurulan Hamidiye Alaylarının tam olarak başarıya ulaştığını söylemek mümkün değildir. Bunun nedeni, II. Abdülhamid'in aşiretler lehine izlediği esnek, tavizci politikası ve memleketin içinde bulunduğu sosyo ekonomik durum nedeniyle aşiret alaylarının

tam olarak düzene sokulmamış olması, Nizamnamelerde öngörülen hususların uygulanmamasıdır.

Hamidiye Alayları projesinin olumsuz etkileri de ele almaya çalışıldı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Ermeni, Kürt ve Türk vatandaşların eleştirileri, şikâyetleri ele alındı. Sultan Abdülhamid'in ise bu projesine sahip çıktığını ve eleştirileri pek fazla dinlemediği, Müşir Zeki Paşa'ya bu yetkiyi verdiğini ve ona güvendiği için Paşa'nın verdiği talimatlara ses çıkarmadığını belirtebiliriz. Her yapılan şikâyetler, eleştiriler üzerine ve dış müdahalelerin olması hasebiyle de bölgeye Şakir Paşa'yı müfettiş olarak tayin etmiştir. Şakir Paşa bölgeyi kontrol ederek alayların disiplin altına alınmasını ve reformların hayata geçirilmesi için çaba harcadı. Fakat hazırlamış olduğu islahatlar hayata geçirilemedi. Önce uygulanmaya çalışılsa da daha sonra rafa kaldırıldı. Çünkü Müşir Zeki Paşa, kurmuş olduğu alaylara laf gelmesini istemiyordu ve bu konuda tek idareci olarak kendini görüyordu. Sultan Abdülhamid'in damadı olduğu için Sultanla arası iyiydi. Bundan dolayı da Padişah ona güveniyordu. Alaylarla ilgili gelen şikâyetleri ve olumsuzlukları Sultan'a iletmiyordu ve üzerini kapatmaya çalışıyordu. Aşiret reisleri ile işbirliği yaparak reislerin bölgedeki Vali, Kaymakam gibi üst yetkili kişileri dinlememelerine ve onların başı buyruk şekilde hareket etmelerine yol açtığı bilinmektedir. Zeki Paşa'nın Hamidiye Alayları aracılığıyla başardığı bir şey varsa da servetini çoğaltıp gücünü önemli ölçüde arttırmasıdır. Zamanla aşılması gereken bu sorunlar giderek toplumsal sorun olarak büyüdü. Hamidiye Alayları projesinin uygulamadan kaynaklanan eksiklikler ve hatalardan dolayı birçok sorunu beraberinde getirdiği görülmektedir.

Hamidiye Alayları kurulduğundan itibaren etkin oldukları 30 yıla yakın süre zarfında mensupları olan aşiretlerin, ailelerin, komşuların, koruma altındaki insanların yaşamını ve bölgenin tamamını önemli ölçüde etkiledi. İmparatorluk çapında, bölgesel ölçekte ve Uluslararası düzeyde Osmanlı politikalarının yörüngesinin şekillenmesinde üst düzeyde rol oynadı. Milis kuvvetler yerel güç yapısının dönüşümünde ve Kürt toplumunun siyasi ve toplumsal örgütlenmesinde Hamidiye Alayları ön plana çıkmıştır. Bölge çapında arazi kullanım hakkının yapısı üzerindeki etkileriyle de ekonomik manzaranın değişmesinde önemli rol oynadı. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Devlet-Toplum ilişkisini de önemli ölçüde

etkileyen milis örgütlenmesi, aslında Osmanlı Devletini tam olarak bir ulus-devlete dönüşme sürecinde görmemizi sağlayan aydınlatıcı bir mercekle olarak yer almıştır. Hamidiye örgütlenmesi Osmanlı sonrası devletlerin ve aşiret liderlerinin kendi iç tehditleriyle baş etmek üzere oluşturdukları daha sonra kurulacak olan Kürt aşiret milisleri için model ve emsal oluşturmuştur.

Devlet bütün iyi niyetiyle bölgede rahatı, huzuru, güvenliği, aşiretlerin devletle bütünleşmesini sağlamaya çalışmışsa da Devlet adamlarının yeteneksiz ve liyakatsiz olmaları devletin içindeki mali sıkıntı, dış güçlerin baskıları gibi birçok sebepten dolayı bu konuda amacına ulaştığı söylenemez.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

BOA, A. MKT. UM: 152.11355.1266. No.15. 1310- B.21.

BOA, A. MKT. UM: 325/53.

BOA, AE. SAMD, III: 11/1031.

BOA, BEO: 483/ 36205.

BOA, C.DH: 97/4831.

BOA, DH. ŞFR: 275/31.

BOA, DH. ŞFR: 301/2.

BOA, DH. ŞFR: 329/53.

BOA, DH. TMIK. M: 108/8.

BOA, HAT: 213/11610.

BOA, Y. A. HUS: 259/17.

BOA, Y. PRK. ASK: 252/ 13.

BOA, Y.A. HUS: 491-53.

BOA, Y.MTV: 110/ 36.

BOA, Y. MTV: 0073.0146.001.

BOA, YEE: 00139/31.

BOA, Y.PRK. ASK: 00111.0034.002.

BOA, A. MKT: 61/93.

BOA, A.MKT. UM: 315/53.

BOA, A.MKT. UM: 335/39.

BOA, BEO: 1946. 145906. 001.

BOA, DH. MKT: 2133.93.001.

BOA, DH. MKT: 00279.0047.001.02.

BOA, DH. MKT: 706. 57. 001.

BOA, DH. MKT: 00364.00036.

BOA, DH. ŞFR: 168. 31. 001.

BOA, Y. A. HUS: 258/69.

BOA, Y. MTV: 0068. 0028. 002.

BOA, Y. PRK. ASK: 114.43.03.

BOA, Y. PRK. BŞK: 00043.00017.002.001.

BOA, Y. PRK. BŞK: 00043.00017.001.001.

BOA, Y.PRK. AZJ: 22/117. 01.

B. SALNAMELER

Diyarbakir Vilayet Salnamesi. 1318.

Diyarbakir Vilayet Salnamesi. 1319.

Halep Vilayet Salnamesi. 1321.

Halep Vilayet Salnamesi. 1322.

Halep Vilayet Salnamesi. 1323.

Halep Vilayet Salnamesi. 1324.

Halep Vilayet Salnamesi. 1326.

C. ÇEVİRİMİÇİ SÜRELİ YAYINLAR

Semskiasireti. “Gays Aşireti”. Erişim: 28 Şubat 2019. www.semskiasireti.com.

Semskiasireti. “Barazi veya Berazi Aşireti”. Erişim: 28 Şubat 2019. www.semskiasireti.com.

D. TEZLER

Argunhan, Metin. *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Bayıl, Yüksel. *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın İkmal ve İaşesi*. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Çetintaş, Ahmet. *Aşiretlerin Sosyal Yapısı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme (İzollu Aşireti Malatya Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Durç, Safiye Ateş. *Türkiye’de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Memitan Aşireti Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Ebinç, Sait. *Doğu Anadolu Düzeninde Aşiret-Cemaat-Devlet (1839-1950)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Eroğlu, Tayfun. *Tehcirden Milli Mücadele’ye Ermeni Malları (1915-1922)*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

İlyas, Ahmet. *Türkiye’de Aşiret-Siyaset İlişkisi: Urfa Örneği (1950-2003)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

İnce, Merve Kübra. *Sultan II. Abdülhamid Dönemi: Doğu Anadolu Toplumsal ve Siyasi Politikalar*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Kartın, Cengiz. *Mustafa Kemal Atatürk’ün Milli Mücadele Döneminde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’daki Aşiretlere Yönelik Siyaseti*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Maral, Taylan. *Türkiye’de Kürt Kimliğinin Kültürel Bağlamda İncelenmesi ve Siyasallaşma Süreci*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Özağaçhanlı, Zelal. *Siverek İlçesinin Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Sümer, Faruk. *Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Taş, Yasin. *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa’da Sosyal Hayat*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Tikici, Naci. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Aşiret-Devlet İlişkisi: Millî Aşireti Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010.

Üner, Mehmet Emin. *Osmanlı Klasik Dönem Sonlarında Bir Güneydoğu Anadolu Şehri: Urfa (1700-1800)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Yavuz, Fikretin. *Osmanlı Devleti Dış Politikasında Ermeni Sorunu: 1896 Osmanlı Bankası Baskını Örneği*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

E. KİTAPLAR VE MAKALELER

Ağırakça, Ahmet. *Peygamber Efendimizin (S.A.V) Doğumundan-Günümüze İslâm Tarihi II*. 1.bs. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2010.

Akalın, Müslüm C. “Fırat Kenarından Dersaadet’e Bucaklı Hacı Osman Paşa’nın Hikâyesi, Hamidiye Alayları Etrafında Osman Paşa- İbrahim Paşa Mücadelesi”. *Şurkav Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi* S. 30 (Ocak 2018): 21-32.

Akarlı, Ergin. “II. Abdülhamid: Hayatı ve İktidarı”. *Osmanlı*. 2: 253-265. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Akdağ, Mustafa. *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyânları*. 3. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri II (1891-1893)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri, 2004.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Musul-Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri, 1993.

Bayar, Muharrem. *Karakeçili Yörük Aşireti'nin Eskişehir'e İskânı*. 1. bs. İstanbul: Lider Ajans Matbaacılık, 2004.

Bayur, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılâbı Tarihi*. 1. bs. 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Bozan, Oktay. “20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti ve Diyarbakır Eşrafı Örneği”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* S. 96 (Nisan 2017): 1-46.

Bozan, Oktay. "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Mardin Sancağında Müslim-Gayrimüslim İlişkileri ve Ermeni Olayları". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* S. 25 (Bahar 2015): 85-127.

Bozkurt, İbrahim. *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*. 1. bs. Şanlıurfa: İmaj Yayıncılık, 2003.

Bruinessen, Martin Van. *Ağa, Şeyh, Devlet*. çev. Banu Yalkut. 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Bulduk, Üçler. "İdari ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 19/30 (1998): 37-52.

Demirel, Muammer. "Erzurum'da Ermeni İsyanları (1890-1895)". *Türkler*. 13: 172-187. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Ekinci, Mehmet Rezan. "1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 9/2 (Kasım 2017): 703-724.

Eraslan, Cezmi. "Hamidiye Alayları," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 15: 462-464. İstanbul: TDV yayınevi, 1997.

Ergül, Cevdet. *II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları*. 1. bs. İzmir: Çağlayan Yayınları, 1997.

Fırat, Mehmet Şerif. *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*. 2. bs. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961.

Georgen, François. *Sultan Abdülhamid*. çev. Ali Berktaş. 1. bs. İstanbul: Homer Kitabevi, 2006.

Georgeon, François. "II. Abdulhamid". *Osmanlı*. 2: 266-274. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Gökalp, Ziya. *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. Haz. Yalçın Toker. 1. bs. İstanbul: Toker Yayınları, 2013.

Günay, Selçuk. "I. Dünya Harbi'nin Başlangıcında Rus Saldırısı Karşısında İhtiyat (Hamidiye) Süvari Alayları". *Türkler*. 13: 599-607. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Günay, Selçuk. “II. Abdülhamid Devrinin Son Yıllarında Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irakta Aşiret Mücadeleleri ve Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 0/2 (2010): 103-132.

Gündüz, Tufan vd. *Osmanlı Teşkilat Tarihi*. 1. bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Gündüz, Tufan. *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri Bozulus Türkmenleri 1540-1640*. 5. bs. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016.

Halaçoğlu, Yusuf. *Türkiye’nin Derin Kökleri Osmanlı Kimliği ve Aşiretler*. 3. bs. İstanbul: Babıali Kültür Yayınları, 2012.

Halaçoğlu, Yusuf. *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun iskân siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. 5. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Halaçoğlu, Yusuf. “Klasik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilatı”. *Türkler*. 9: 1462-1548. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Halaçoğlu, Yusuf. “Osmanlı Devlet Teşkilatı”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. 12: 312-453. İstanbul: Çağ Yayınları, 1993.

Halaçoğlu, Yusuf. *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*. 3. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.

Karaca, Ali. *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*. 1. bs. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. 8. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1963.

Klein, Janet. *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*. çev. Renan Akman. 1.bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Kocabaş, Süleyman. *Sultan Abdülhamid Kurtlar Sofrasında Savaş*. 1.bs. İstanbul: Yakın Plan Yayınları, 2016.

Kodaman, Bayram. “Aşiret Mekteb-i Hümayunu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 4: 9-11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Kodaman, Bayram. “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* S. 32 (Mart 1979): 427-480.

Kodaman, Bayram. *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*. 1. bs. İstanbul: Orkun Yayınevi, 1983.

Kodaman, Bayram. "II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler". *Osmanlı*. 2: 275-285. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Kodaman, Bayram. "II. Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* S. 21 (Mayıs 2010): 131-138.

Kodaman, Bayram. "Osmanlı Siyasi Tarihi (1876-1920)". *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. 12: 19-200. İstanbul: Çağ Yayınları, 1993.

Kodaman, Bayram. *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*. 1. bs. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987.

Orhonlu, Cengiz. *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskân Teşebbüsü (1691-1696)*. 1. bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1963.

Ortaylı, İlber. "Son Universal İmparatorluk ve II. Abdulhamid". *Türkler*. 12: 1515-1530. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Öke, Mim Kemal. "Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu". *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*. 12: 201-281. İstanbul: Çağ Yayınları, 1993.

Özbilgen, Erol. *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*. 6.bs. İstanbul: İz Yayınları, 2011.

Özcan, Abdulkadir. "Osmanlı Askeri Teşkilatı". *Osmanlı*. 6: 551-557. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Özcan, Azmi. "Sultan II. Abdülhamid". *Türkler*. 12: 1547-1581. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Özçelik, İsmail. *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa(30 Ekim 1918- 11 Temmuz 1920)*. 1. bs. Ankara: ATAM Yayınları, 2003.

Özdemir, Ali Rıza. *Kayıp Türkler Etnik Coğrafya Bakımından Kürtleşen Türkmen Aşiretleri*. 5.bs. Ankara: Kripto Yayınları, 2014.

Öztürk, Mustafa. *16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*. 1.bs. Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta- Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004.

- Palalı, İlhan. “Urfa Hamidiye Alayları”. *GAP zirvesi III. Uluslararası Piri Reis Dil-Tarih-Coğrafya Kongresi (Şanlıurfa, 4-7 Ekim 2018)*. Ed. Şirin Gülcen Eren. 1-14. Şanlıurfa: İksad Yayınevi, 2018.
- Paydaş, Kazım. “Urfa’nın Osmanlı Hâkimiyetine Geçmesi”. *Osmanlı Urfası*. Ed. Abdullah Ekinci. 32-41. İstanbul: Urfa Okulu Yayınları, 2018.
- Perinçek, Doğu. *Aşiretler Raporu*. 3.bs. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014.
- Refik, Ahmet. *Anadolu’da Türk Aşiretleri (966-1200)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.
- Saray, Mehmet. *Ermenistan ve Türk Ermeni İlişkileri*. 1.bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2003.
- Sırma, İhsan Süreyya. *II. Abdulhamid’in İslam Birliği Siyaseti*. 9. bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
- Söylemez, Faruk. *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi Rışvan Aşireti Örneği*. 2. bs. İstanbul: Kitabevi, 2011.
- Sümer, Faruk. “Karakeçililer”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 24: 427-428. İstanbul: TDV Yayınevi, 2012.
- Şeref Han. *Şerefname (Kürt Tarihi)*. çev. Mehmet Emin Bozarıslan. 1.bs. İstanbul: Ant Yayınları, 1971.
- Tapan, Berivan. *Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk*. 1. bs. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007.
- Turan, Ahmet Nezihi. *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*. Şanlıurfa: Şurkav Yayınları, 2005.
- Türkay, Cevdet. *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*. 1.bs. İstanbul: İşaret Yayınları, 2005.
- Ünal, Fatih. “Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Milli Aşireti ve İbrahim Paşa”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 41 (Bahar 2007): 183-204.

Üner, Mehmet Emin. “ Urfa’nın Kurtuluşunda Aşiretlerin Rolü”. *Millî Mücadele’de Güney Cephesi Sempozyumu Bildirileri*. Yay. Haz. Erdem Ünlen, Orhan Neçare vd. 795-814. Ankara: ATAM Yayınları, 2015.

Üner, Mehmet Emin. *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*. 1.bs. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2009.

Yurdakul, İlhami. “Hamidiye Alaylarının Kurulması ve Urfa’nın Nüfusu”. *Osmanlı Urfası*. Ed. Abdullah Ekinci. 257-265. İstanbul: Urfa Okulu Yayınları, 2018.

EKLER

EK-1: Suruç Civarında Çoğunluğunu Arapların Oluşturduğu Hamidiye Alayları Süvari Birliği

Kaynak: Bitlisname, “Kürt Kimliği ve Hamidiye alaylarını oluşturan aşiretler”, erişim: 21 Nisan 2019, www.bitlisname.com.

EK-2: Harran Hamidiye Süvari Alayları

Kaynak: Tarihi Olaylar, “Hamidiye Alayları”, erişim: 19 Nisan 2019,
www.tarihiolaylar.com.

EK-3: Hamidiye Süvari Alayları Milli Aşiret Reisi İbrahim Paşa ve Süvarileri

Kaynak: Bitlisname, “Kürt Kimliği ve Hamidiye alaylarını oluşturan aşiretler”, erişim: 21 Nisan 2019, www.bitlisname.com.

EK-4: Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa Maiyyeti ile Birlikte Viranşehir’de

Kaynak: Müfid Yüksel, www.twitter.com.

EK-5: Urfa ve Mardin’de Bulunan Hamidiye Alayları Kartpostalı

Kaynak: Pingudu Müzayede, “Nadir Kartpostal ve Fotoğraf Müzayedesini”, erişim: 21 Nisan 2019, www.Pingudumuzayede.com.

EK-6: 1900'lü Yıllarda Hamidiye Süvari Alayları İçin Bestelenen Askeri Marş

MARCHE

REFRAIN

Ey Padichah Kiamikiar
Ey Chehriyari Namidar
Devlet sêninle paydar
Millet sêninle bahtiar

*

Dergiahi rahmindir pênah
Loutfouna yokdour ichtibah
Sensin bizé zilli ilah.

REFRAIN

Ey chehriari namidar etc.

*

Ihsani mevlâ Kérîm
Zilli hudavendé azim.

REFRAIN

Devlet sêninle paydar. etc.

*

Loutfounla schadandır djihan
Davatini rouzou chaban
Tekrar ider Osmanian.

REFRAIN

Ey chehriyari namidar. etc.

- مارش -
ای پادشاه کامکار
ای شهریار نامدار
دولت سنکه پایدار
ملت سنکه بختیار
*

درگاه رحمدر پناه
لطفکده یوقدر اشتیاه
سنک زه ظل آله
ای شهریار نامدار
دولت سنکه پایدار
ملت سنکه بختیار
*

احسان مولای کریم
ظل خداوند عظیم
دولت سنکه نامدار
ملت سنکه بختیار
*

لطفکده شاداندر جهان
دعواتکی روز و شبان
تکرار ایدر عثمانیان
ای شهریار نامدار
دولت سنکه پایدار
ملت سنکه نامدار

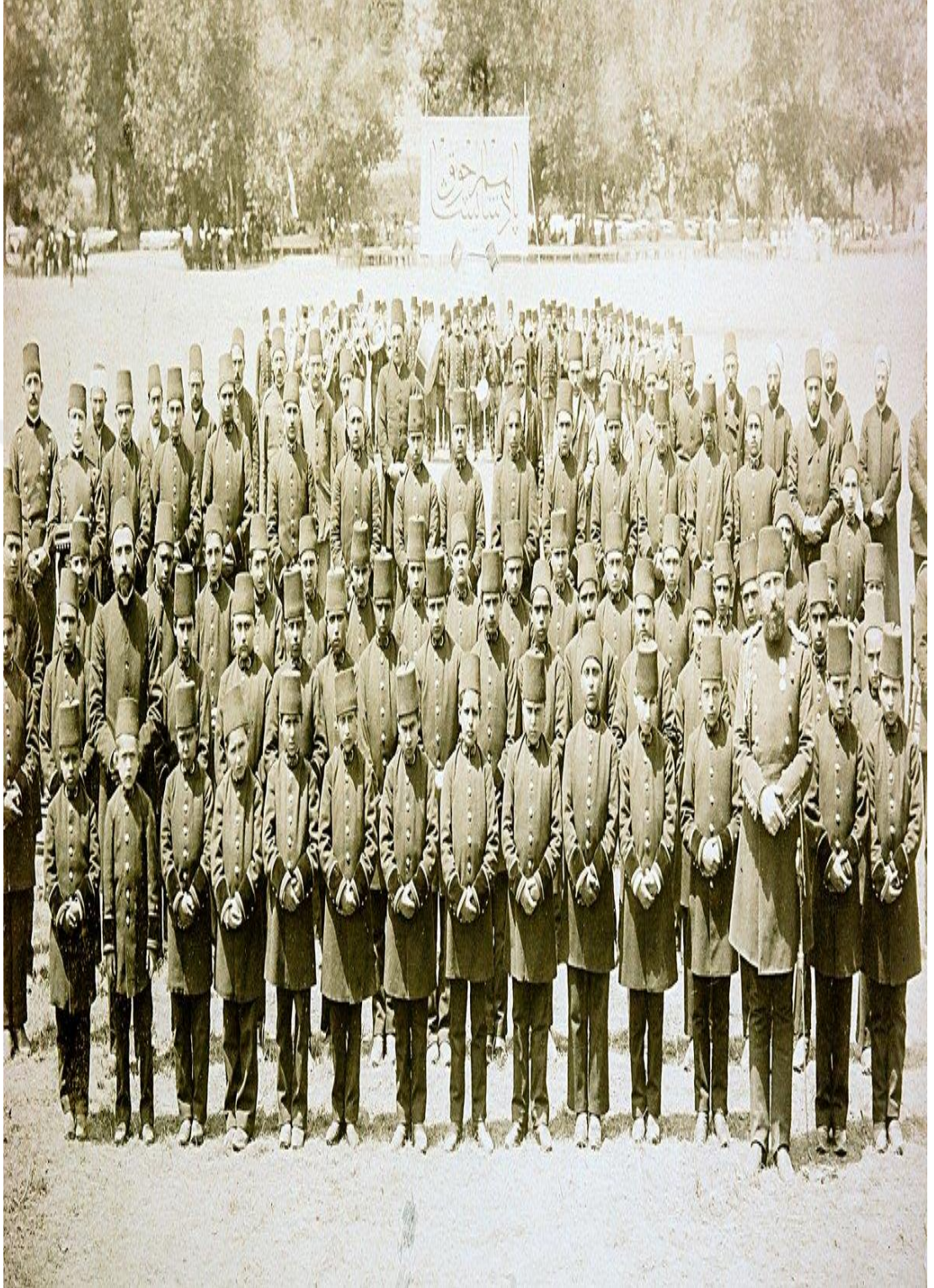
Kaynak: Bitlisname, “Kürt Kimliği ve Hamidiye alaylarını oluşturan aşiretler”, erişim: 21 Nisan 2019, www.bitlisname.com.

EK-7: Harran'da Yer Alan Kays Aşiretinden Oluşan Hamidiye Hafif Süvari 51 ve 52. Alayı

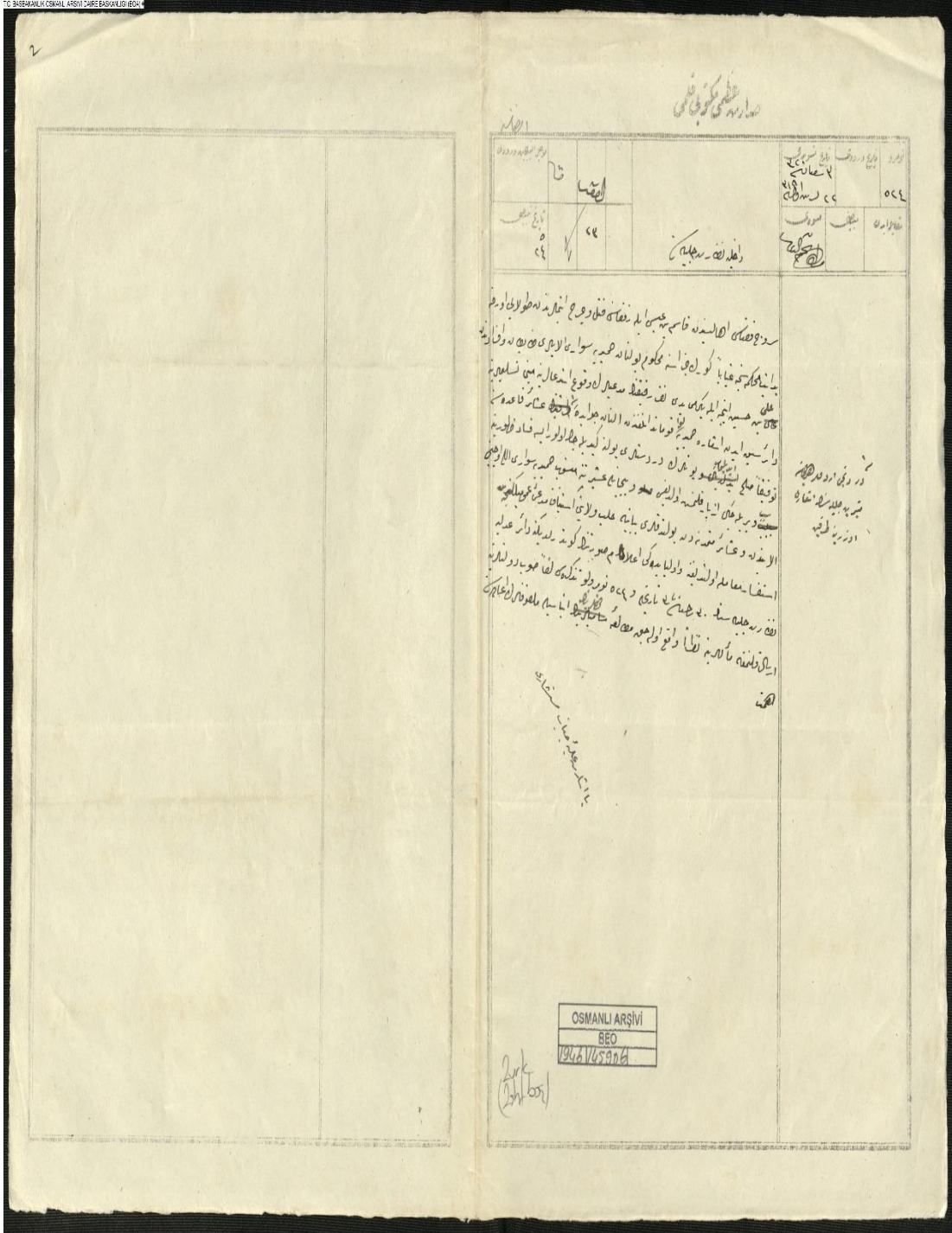
Kaynak: Marmara Üniversitesi Türkler ve Ermeniler Tarih boyunca Türk-Ermeni İlişkileri, “Hamidiye Hafif Süvari Alaylarının Kuruluşu”, erişim: 21 Nisan 2019, <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr>

EK-8: XX. Yüzyıl Başında Aşiret Mekteb-i Hümayunu Öğrencileri

Kaynak: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi “Aşiret Mekteb-i Hümayunu” erişim: 21 Nisan 2019, <https://islamansiklopedisi.org.tr>.

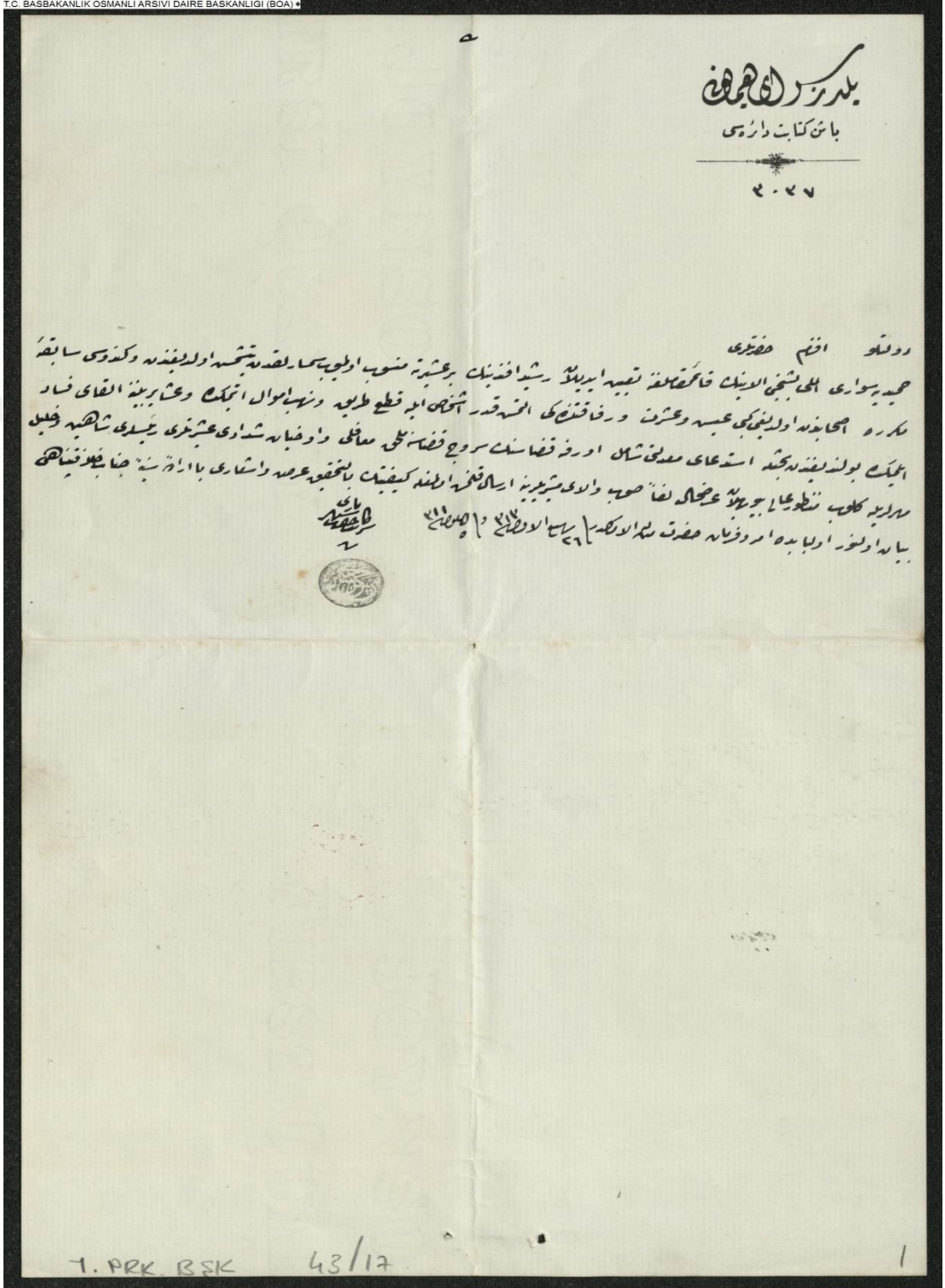
EK-9: Suruç Kazası ahalisinden Kasım Bin İsa ve rüfekasının katledilmesinden dolayı Hamidiye Süvari 53. Alayında yer alan Ali Bin Hüseyin ve beraberindeki 27 adamının yargılanmasına dair Arşiv Belgesi

BEO.001946.145906.001

Kaynak: BEO, 1946. 145906.001

EK-10: Suruç Bölgesinde Kurulan Hamidiye Hafif Süvari 55. Alayına dair Arşiv Belgesi

Y.PRK.BŞK.00043.00017.001

Kaynak: Y.PRK. BŞK. 00043.00017.001

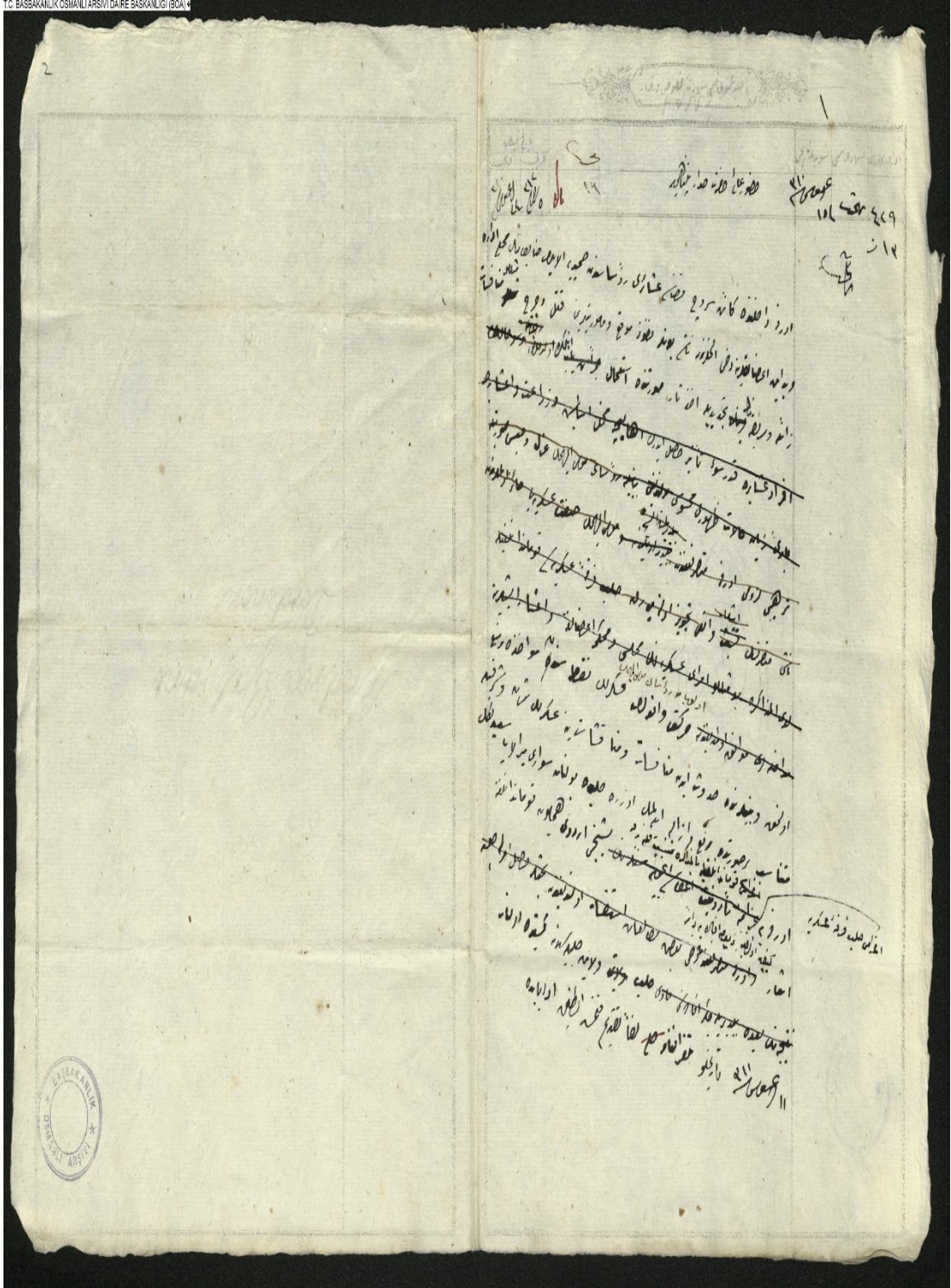
EK-12: Baziki Aşiretinin Hamidiye Süvari Alaylarına alınması teşhir edilince bundan dolayı aşiret mensupları arasında çıkan isyana dair Arşiv Belgesi

مقدمه کاغذ اولیجہ تاخیر عریضہ جہاگز مدہ عرضہ و تفضیل اوتان اسبابہ تاسی تشکیل
عقدہ تاخیرہ دوہا۔ اولون حمیدہ ایلیری امراسندہ یزکی عتیری یسی و اوراغا قوللریک
و۔ اولون سکايت نامسی منظور و قایقہ نشور حضرت خلافت نیالھیری بولمقہ اوزرہ
مربوطاً فوجیایہ سیراجلال لھامیولری قلعی خلاصہ مؤراسنہ مستبان اولرضعی اوزرہ
مصلحت قوللری عتیری خلعی تدریہ قدر برونہ معاملہ عکریہ کویا مسہ اولرضعی مالده بر
قحک مسکوہ اولسی وسیلہ تشکیلاتک تاخیر اولرضعی و بوندہ طرولای حاصل اولرجی
و تاخیر کوللری اچون محل ناموسی عبودیه و صداقت بولدیغی بیان ابدیت و سکویہ قیام الحید
اول اولس عتیرہ اچیزہ اخذ عکرا قانونہ تابع طوتیلہ و نفوسلری یا لیسہ اولاندر خارج
برقیلوب باری قصور لریک حمیدہ عکری سلاک جلیزہ ادخال الخاری کبی بر صورتہ ربط اولرضعی
برده بتون الایلیک ترک و تعطیلی موقوفہ صلحت و کدر مع مانہ اسباب کبابہ درونجی
اردوی لھامیولری مشیرتین استیضاح اولسہ و جوبلریک ورودندہ عرضہ عتیرہ علیا قاننہ
بوسنہ اولرضعی اولبابہ و قاطبہ احوالده امر و زمان حضرت ولی الامر افروز کدر۔
یا و ادرم
قوللری
Y.EE.139/31

Y.EE.00139

Kaynak: BOA. Y.EE. 139/31

EK-13: Urfa'nın Suruç kazasında bazı aşiret reisleri arasında anlaşmazlık ve münaferetin izalesi için Halep'te bulunan Süvari Miralayı Said Bey'in Urfa'ya gönderilmesine dair Arşiv Belgesi

Kaynak: BOA. DH. MKT. 00279.00047.001